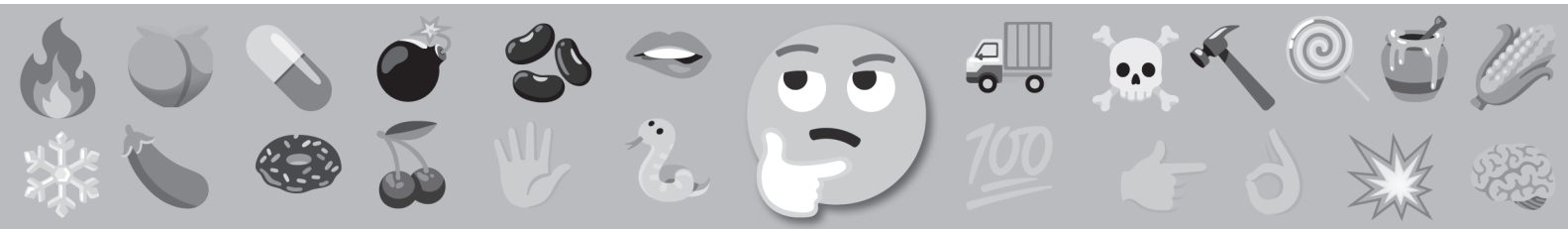


REBEL·LIES QUE NO TRANSFORMEN

L'ANTIFEMINISME ENTRE LA POBLACIÓ JOVE I ADOLESCENT
CIS-MASCULINA A CATALUNYA

JORDI BONET
BARBARA BIGLIA
LEON FREUDE



REBEL·LIES QUE NO TRANSFORMEN

**L'ANTIFEMINISME ENTRE LA POBLACIÓ JOVE I ADOLESCENT
CIS-MASCULINA A CATALUNYA**

MARÇ 2026

Dipòsit legal: B 1422-2026
ISBN: 978-84-09-80995-0

REBEL·LIES QUE NO TRANSFORMEN

L'ANTIFEMINISME ENTRE LA POBLACIÓ JOVE I ADOLESCENT
CIS-MASCULINA A CATALUNYA

JORDI BONET

BARBARA BIGLIA

LEON FREUDE

SUMARI

	INTRODUCCIÓ	11
1	MARC CONCEPTUAL	15
	1.1 GÈNERE I JOVENTUT	16
	1.2 ANTIFEMINISME	21
	1.3 L'ANTIFEMINISME DIGITAL	26
	1.4 TEORIES EXPLICATIVES	29
	1.5 MASCULINITAT I FEMINISMES EN LA GENERACIÓ Z	32
2	METODOLOGIA	39
	2.1 OBJECTIU GENERAL I OBJECTIUS ESPECÍFICS	39
	2.2 ESTRUCTURA DEL CAPÍTOL METODOLÒGIC	40
	2.3 ESTUDI QUANTITATIU	40
	2.4 ESTUDI QUALITATIU	49

3	ESTUDI QUANTITATIU	55
	3.1 EL SEXISME TRADICIONAL I LA GENT JOVE	56
	3.2 NOVES FORMES DE SEXISME	64
	3.3 JOVES I ANTIGÈNERE	67
	3.4 LA BRETXA DE GÈNERE	69
	3.5 FACTORS SOCIOECONÒMICS I EDUCATIUS	72
4	LA INTERVENCIÓ AMB JOVES I ADOLESCENTS EN MATÈRIA DE GÈNERE	87
	4.1 REVISIÓ DEL MARC NORMATIU, PLANS I PROGRAMES	88
	4.2 INTERVENCIIONS: POTENCIALITATS I LÍMITS EN EL CONTEXT ACTUAL	91
5	APRENTATGES I RECOMANACIONS	101
	5.1 PLANS I POLÍTIQUES PÚBLIQUES DE GÈNERE I JOVENTUT	101

	5.2 INTERVENCIIONS EN L'ÀMBIT DE L'EDUCACIÓ	105
	5.3 XARXES I MITJANS	108
6	CONCLUSIONS	113
7	BIBLIOGRAFIA	119
8	GLOSSARI	135
9	ANNEXOS	141



**BECA
D'ESTUDIS
FEMINISTES
NATIVITAT
YARZA
2024**

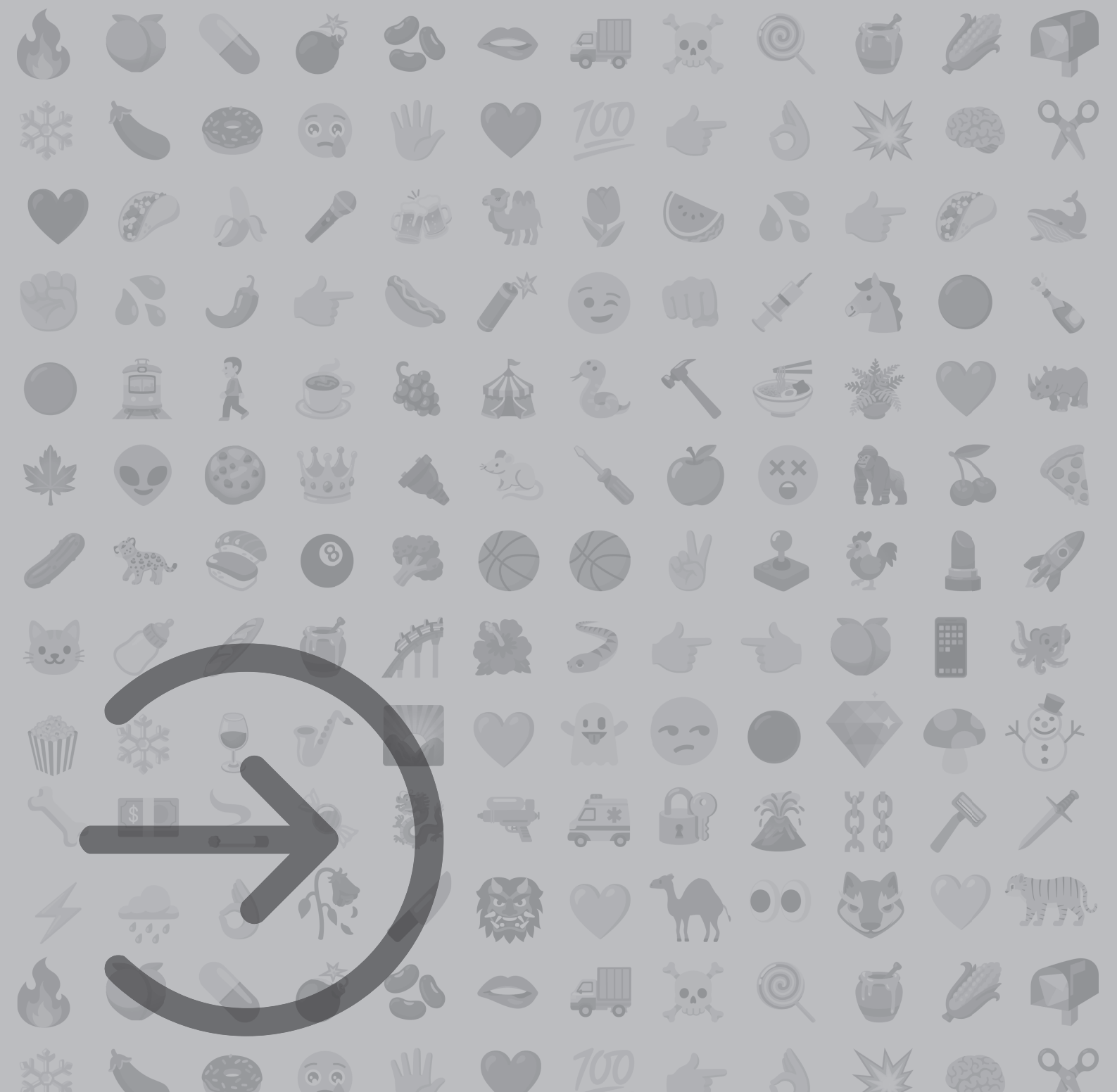
**FUNDACIÓ
IRLA**



La Beca d'Estudis Feministes Nativitat Yarza, convocada per la Fundació Irla, té com a objecte els estudis sobre les dones, i pren el nom de Nativitat Yarza, la primera alcaldessa escollida democràticament de la història dels Països Catalans, com a homenatge a la generació republicana que va obrir nous camins cap a la igualtat.

La Beca Yarza, dotada amb 3.000 euros, s'atorga al millor projecte d'estudi inèdit en el camp de la recerca de les ciències socials sobre propostes per assolir la igualtat i l'exercici de la plena ciutadania de les dones.

El jurat de la Beca Yarza 2024 format per Alba Alfageme –psicòloga–, Carme Porta –activista feminista i exdiputada al Parlament de Catalunya–, i Sílvia Claveria –polítologa–, va decidir, per unanimitat, atorgar la beca al projecte *Masculinitats híbrides i resistències antifeministes entre adolescents*, de Jordi Bonet, Barbara Biglia, Leon Freude.



INTRODUCCIÓ

En la darrera dècada, tant a Catalunya com a la resta del món s'observa un augment dels discursos reaccionaris i, concretament, dels discursos antigènere i antifeministes, acompanyat del creixement de les actituds que neguen o minimitzen les violències masclistes. Aquests discursos, que actuen com un factor de polarització i radicalització envers posicions reaccionàries, estan sent potenciats per les formacions de dreta populista radical per atreure la població jove, especialment la masculina, envers els seus postulats.

Tanmateix, hem de tenir en compte que aquestes retòriques reaccionàries, antigènere i antifeministes són assumides de manera transversal en tots els grups d'edat i classes socials, i encara que estiguin sostingudes principalment per homes, també hi ha algunes dones que les han (re)produït i/o els donen suport. Així que, tot i que en aquest estudi ens focalitzem en la prevalença entre la població jove o adolescent, –en què la penetració d'aquests posicionaments és notable i la bretxa de gènere en les opinions i actituds envers el feminisme s'amplia–, seria erroni caure en la culpabilització adultocèntrica del jovent. Hem de reconèixer que aquests discursos són generats i difosos principalment per persones adultes i, com a tals, ens hem de responsabilitzar en primera persona d'aquest problema.

Aquesta investigació té com a objectiu principal analitzar l'abast d'aquest fenomen a Catalunya entre la població juvenil, malgrat els nombrosos recursos

educatiu esmerçats en sensibilització i prevenció, i formular recomanacions aplicables als àmbits educatiu, de política pública i comunicatiu. Per assolir aquest objectiu, hem dut a terme una revisió de la literatura existent, una anàlisi de dades quantitatives procedents de diferents enquestes realitzades pel Centre d'Estudis d'Opinió (CEO), així com entrevistes a persones expertes dels àmbits acadèmic i educatiu. A partir d'aquestes dades, examinem què revelen les enquestes sobre les actituds i creences dels joves respecte al sexisme, la violència masclista i el feminisme; i amb les veus expertes consultades, quin impacte tenen els processos de construcció de les masculinitats adolescents i les intervencions que es realitzen en aquest àmbit en aquestes actituds, especialment en els nois cis.

L'informe s'estructura en cinc capítols. El primer aborda l'antifeminisme des d'una perspectiva global i analitza el seu impacte entre la població adolescent; el segon exposa la metodologia seguida en l'estudi; el tercer analitza les resistències al feminisme dins la generació Z a partir de l'anàlisi de diferents enquestes realitzades pel CEO; el quart analitza l'estat de les intervencions amb joves en matèria de gènere a Catalunya amb una revisió del marc normatiu i el diàleg amb les expertes; el cinquè presenta suggeriments i aprenentatges basats en entrevistes amb persones expertes i en l'anàlisi de dades prèvies; finalment, l'informe es clou amb un glossari i una bibliografia.

Agraïm en primer lloc a la Fundació Irla la seva confiança, el seu suport i la seva col·laboració per tirar endavant aquest projecte. També volem reconèixer Carolina Andrade de Amaral i a Nikolina Janjic la seva col·laboració en la realització i anàlisi de les entrevistes. Així mateix, volem donar les gràcies a les expertes entrevistades per la seva disponibilitat, dedicació i temps, així com a les participants del grup de lectures feministes del Grup de Treball de Moviments Socials de l'Associació Catalana de Sociologia pels comentaris a la primera versió d'aquest escrit. Finalment, volem dedicar aquest treball a totes les persones que treballen en tallers i intervencions socioeducatives en l'àmbit de joventut per a l'erradicació de la xacra de la violència masclista.



L

{

MARC CONCEPTUAL

En les darreres dècades, el feminisme ha assolit importants avenços en matèria d'igualtat de gènere, tant en l'àmbit legislatiu com en les transformacions socials, polítiques i culturals. No obstant això, aquests progressos han estat acompanyats d'una reacció contrària que s'ha manifestat en diferents resistències al feminisme i al gènere.¹ En aquest capítol s'analitzen aquestes resistències com un fenomen complex, que s'articula en la intersecció entre els canvis en les relacions de gènere, les transformacions en les masculinitats i els processos de socialització juvenil. Per fer-ho, es presenten diferents perspectives teòriques que permeten comprendre les seves causes i mecanismes d'expansió. A més, es posa un èmfasi especial en les teories que analitzen l'impacte d'aquests discursos en els adolescents, explicitant com els processos de socialització de gènere, la influència del grup d'iguals i l'exposició a narratives antifeministes en xarxes socials han contribuït a la configuració d'aquest fenomen.

El capítol, que comença amb una breu introducció als processos de construcció de la masculinitat en el jovent, es nodreix d'una revisió de la literatura científica sobre els antifeminismes, la bretxa de gènere i els posicionaments anti-gènere i antifeministes entre joves i adolescents. La revisió s'ha realitzat en primer

¹ ALONSO; LOMBARDO, «Gender equality and de-democratization processes: The case of Spain», p. 78-89.

lloc a les bases de dades acadèmiques *Web of Science* i *Scopus*, i posteriorment s'ha ampliat a *Google Scholar*. Així mateix, s'han revisat també les monografies publicades per persones expertes en el tema i els informes generats per la Fundación Reina Sofía, el Departament de Feminismes de la Generalitat de Catalunya i l'Agència Catalana de Joventut.

1.1 Gènere i joventut

Comencem aquest apartat reflexionant sobre com la socialització de gènere juga un paper central en la construcció identitària i en la configuració de les actituds i percepcions de la joventut sobre les diverses formes de violència masclista i les polítiques d'igualtat. Ens centrem seguidament de manera més específica sobre les diferents teories explicatives de la masculinitat i els canvis que ha anat experimentant per entendre millor de quina manera els joves interioritzen els mandats de gènere i construeixen la seva posició en un món adultocèntric. Un dels elements a tenir en compte, i que cal cuidar per abordar aquestes realitats, és no parlar d'una masculinitat hegemònica homogènia en la joventut, sinó reconèixer les diferències i els matisos que aquesta pot assumir.

La socialització de gènere

Des de la infància s'internalitzen normes i valors que determinen què significa «ser home» o «ser dona». La vigilància de gènere exerceix un paper fonamental en la regulació de les identitats i les expressions de gènere. Aquest procés no només estableix rols diferenciats, sinó que també condiona la manera com es construeix la sexualitat i com es percep la justícia de gènere.² Un exemple és que, malgrat els avenços en el reconeixement dels drets LGBTIQ+, la visió heterosexista de la realitat és predominant també en la joventut.

Podem afirmar que la socialització diferencial de gènere representa una de les primeres formes de violència estructural que força els nens i les nenes³ a assumir rols per defecte.⁴ Aquest procés penalitza especialment aquelles persones que no se senten plenament còmodes amb els mandats de gènere normatius i que, en conseqüència, poden experimentar sancions socials. En aquest context, hem d'entendre la masculinitat

2 RIVERA, «Traditional masculinity: A review of toxicity rooted in social norms and gender socialization», p. E1-E10.

3 A partir del criteri dels autors i de les autores de l'estudi, no s'utilitzen els termes genèrics i es declina en masculí i femení —per exemple, els nens i les nenes en lloc de dir els infants o infància.

4 BIGLIA; JIMÉNEZ, *Joves, gènere i violències: fem nostra la prevenció*.

com una construcció psicosocial, de caràcter relacional –definida en oposició a la feminitat– i emmarcada en un context cultural i sociohistòric específic. Aquesta construcció es veu afectada per diversos factors, com l'edat, la posició social i les experiències de socialització de gènere.

Les masculinitats es construeixen en un període de trànsit entre la infantesa i l'adultesa, en què els joves desenvolupen la seva identitat social a partir de l'adhesió o el rebuig als mandats de gènere. Aquest procés es realitza en un context d'heterosexualitat obligatòria, en què els joves poden experimentar sancions socials si no s'ajusten als rols de gènere tradicionals. En aquest sentit, l'assetjament escolar –*bullying*– és una de les formes més evidents de control social exercit sobre aquells que desafien les normes de la masculinitat dominant.⁵

Aquesta etapa es caracteritza per una tensió constant entre expectatives contradictòries: d'una banda, se'ls exigeix que reprimeixin les seves emocions i evitin mostrar vulnerabilitat, però, alhora, se'ls anima a ser empàtics i a adoptar comportaments més igualitaris. Aquestes pressions socials deriven d'una perspectiva adultista,⁶ en què les persones adultes imposen la seva visió del món sobre les persones joves, i deslegitimen les seves experiències i discursos.

En el marc d'una societat adultocèntrica, la masculinitat adolescent és sovint menystinguda i percebuda com en construcció, immadura o inacabada, es considera que no ha assolit la maduresa esperada. Això fa que molts joves no reflexionin activament sobre ella, sinó que la construeixen de manera reactiva, adoptant els comportaments igualitaris sexistes i responent a les expectatives dels seus referents masculins i als missatges que reben a través de diferents canals de socialització.⁷

Dins de la perspectiva del cicle de vida, també el masclisme es reproduïx a través de la transmissió generacional de valors i actituds pròpies de la cultura dominant. Aquest procés s'articula en diferents espais de socialització, com la família, els centres educatius, els grups d'iguals i els mitjans de comunicació. L'adolescència esdevé un moment clau en què s'adquireixen i consoliden valors i creences que marcaran la trajectòria futura de les persones. En aquest sentit, la influència dels referents més pròxims, juntament amb

5 DE STÉFANO BARBERO, «Hacerse hombre en el aula: masculinidad, homofobia y acoso escolar».

6 L'adultocentrisme fa que la societat es construeixi al voltant de les necessitats i valors de les persones adultes, especialment aquelles que es troben entre els trenta i cinquanta anys.

7 MARTÍNEZ CÁCERES, «La nueva masculinidad adolescente: Un aprendizaje desde el fracaso», p. 269-289.

la informació i les narratives que circulen a través de les xarxes socials, contribueixen de manera decisiva a la configuració dels discursos dels nois adolescents sobre el feminisme i les polítiques d'igualtat.⁸

Sexismes en la societat actual

El sexisme tradicional, que es basa en la creença que homes i dones són diferents i que aquestes han d'adoptar rols subordinats, no és l'únic present en la societat actual. Les teories sobre les noves formes de sexisme intenten explicar els canvis en les formes d'entendre el sexisme, el que, com veurem, és molt rellevant per entendre les resistències al feminisme i al gènere en les generacions més joves.

En aquest sentit, per exemple, la literatura⁹ distingeix entre el sexisme hostil, que es manifesta a través d'actituds negatives envers aquelles dones que desafien els rols tradicionals, i el benèvol, que adopta un posicionament paternalista envers les dones com a éssers a protegir. També la literatura ens recorda que la interiorització de normes i valors sexistes pot produir-se també en les dones.¹⁰

Diferents autores sostenen que, tot i que el sexisme tradicional ha disminuït en moltes societats, han sorgit noves formes de resistència a la igualtat de gènere, o de sexisme modern,¹¹ que es manifesten d'una manera menys directa i més legitimada socialment.¹² En aquest sentit, podem entendre el sexisme modern, en connexió amb la discussió anterior sobre el postfeminisme, com aquell que nega que continuï existint la discriminació contra les dones i que critica les veus que s'oposen a aquesta situació i a les polítiques que tendeixen a corregir-la.

Els estudis sobre masculinitats

Les anàlisis feministes han estat fonamentals per desnaturalitzar la masculinitat i superar la idea que només les dones estan afectades per les normes de gènere.¹³ Tanmateix, com bé explica Aresti,¹⁴ la reflexió sobre

8 LEAPER; FRIEDMAN, «The socialization of gender», p. 561-587.

9 GLICK; FISKE, «Hostile and benevolent sexism», p. 119-135.

10 BEARMAN; KOROBOV; THORNE, «The fabric of Internalized sexism», p. 10-47.

11 ARCHER; KAM, «Modern sexism in modern times: Public opinion in the #MeToo Era», p. 813-837; SWIM, «Sexism and racism: Oldfashioned and modern prejudices», p. 199-214.

12 ANDUIZA; RICO, «Sexism and the far-right vote: The individual dynamics of gender backlash», p. 478-493.

13 BUTLER, *El género en disputa: el feminismo y la subversión de la identidad*.

14 ARESTI, *Masculinidades en tela de juicio: hombres y género en el primer tercio del siglo XX*.

la masculinitat guanya visibilitat a la dècada de 1970, quan alguns grups d'homes¹⁵ inicien un qüestionament crític del seu paper dins l'estructura patriarcal. Posteriorment, a principis dels anys 1980, es comencen a desenvolupar estudis acadèmics sobre la condició masculina des d'una perspectiva de gènere. Alguns d'aquests primers investigadors¹⁶ provenien dels estudis LGBTIQ+, i van posar de manifest que el gènere no només condicionava la vida de les dones, sinó també la dels homes.

Inicialment, els estudis sobre les masculinitats van ser rebuts amb escepticisme, ja que, com assenyalen Michel Kimmel i Michel Messner,¹⁷ els homes han estat històricament considerats com un universal ahistòric, és a dir, un grup social que no requeria ser analitzat en termes de gènere. Això es deu als mecanismes que tendeixen a invisibilitzar els privilegis masculins i a presentar la masculinitat com una norma implícita i no com una construcció social.¹⁸

El desenvolupament dels estudis sobre masculinitats va rebre un impuls decisiu amb la conceptualització de la masculinitat hegemònica per part de Raewyn Connell.¹⁹ Segons aquesta autora, no existeix una única manera de ser home, sinó que cal parlar de masculinitats en plural, incloent-hi fins i tot masculinitats femenines. No obstant això, dins d'aquesta diversitat, hi ha un model hegemònic que s'imposa i subordina altres formes de masculinitat, com les masculinitats racialitzades, homosexuals o no normatives. Aquesta perspectiva permet entendre la masculinitat com un fenomen històric, evitant visions essencialistes i estàtiques.²⁰ Actualment, diferents teories han assenyalat que el model de masculinitat hegemònica està experimentant una transformació, donant lloc a noves formes d'identitat masculina.

Aquest capgirament ha estat impulsat per l'acció dels moviments feministes i LGBTIQ+, que ha sotmès la masculinitat a una revisió crítica. Algunes actituds i comportaments que abans eren socialment acceptats han passat a ser sancionats. Un exemple d'aquesta evolució és el debat sobre el concepte de masculinitat tòxica, que es refereix a comportaments com la misogínia, l'homofòbia i la violència de gènere. Tot i la seva popularització en la cultura majoritària, aquest terme ha estat objecte de crítiques per part

15 DUPUIS-DÉRI, «La crise de la masculinité: autopsie d'un mythe tenace».

16 Com, per exemple, Myron Breton i James Boswell.

17 KIMMEL; MESSNER, *Men's lives*.

18 CONNELL; MESSERSCHMIDT, «Hegemonic masculinity: Rethinking the concept», p. 829-859.

19 CONNELL, *Masculinidades*.

20 *Ibidem*.

d'autores feministes i especialistes en masculinitats,²¹ ja que pot reforçar una dicotomia artificial entre una masculinitat suposadament «sana» i una «tòxica», en lloc de qüestionar les estructures de poder que les sostenen. De manera similar, el terme «noves masculinitats» ha estat problematitzat per part del moviment LGBTQ+,²² ja que el binarisme «nou-vell» pot invisibilitzar la diversitat de models masculins històrics, especialment els vinculats a identitats no heterosexuales.

En aquest sentit, la crisi del model tradicional de masculinitat no ha derivat necessàriament en models més igualitaris, sinó que ha propiciat la configuració de masculinitats híbrides,²³ que, tot i integrar elements contrahegemònics, no sempre impliquen un compromís real amb la igualtat de gènere.²⁴

Resistències al feminisme, algunes dades preliminars

Un estudi recent²⁵ identifica els argumentaris antifeministes entre l'estudiantat de la Universitat del País Basc (UPV), que, al nostre entendre, són aplicables també al context català:

- El feminisme no busca la igualtat, sinó que les dones estiguin per sobre dels homes.
- Les dones pretenen cobrar el mateix, encara que no s'ho mereixin.
- Les dones tenen més drets i beneficis a nivell legal.
- Les dones s'han d'ocupar de les tasques de casa.
- Les dones són provocadores.

De fet, a Catalunya, diverses enquestes –CEO 2023, CEO 2024, Institut Català Internacional per la Pau (ICIP) 2023– han evidenciat com les actituds i opinions al voltant del feminisme i les polítiques d'igualtat són diferents entre els nois i les noies, cosa que ha conformat una creixent bretxa de gènere. Per exemple, l'estudi del CEO de 2023 indica que només el 29% de nois d'entre 16 i 26 anys manifestava un interès per les mobilitzacions feministes, enfront d'un 65% de les noies de la mateixa cohort. Així mateix, segons l'estudi del CEO de 2024, un 54% dels nois entre 16 i 24 anys estarien d'acord amb l'afirmació

21 KIMMEL, «What's wrong with 'toxic masculinity'?».

22 AZPIAZU, *Masculinidades y feminismo*.

23 BRIDGES; PASCOE, «Hybrid masculinities: new directions in the sociology of men».

24 MESSERSCHMIDT, *Hegemonic masculinity: Formulation, reformulation, and amplification*.

25 IDOAGA MONDRAGON, *Análisis del uso de los discursos antifeministas por parte del estudiantado de educación de la Universidad del País Vasco UPV/EHU*.

«el moviment feminista ha anat massa lluny», mentre que en el cas de les noies aquest percentatge es reduiria al 28%.

A més a més, l'enquesta de l'ICIP de 2023 indicava que un 20% dels nois entre 15 i 29 anys consideraven que la violència masclista era un invent del feminisme, opinió que només sostenien un 10% de les seves coetànies. Aquestes tendències observades a Catalunya coincideixen amb les recollides a l'Estat espanyol en els darrers *Barómetros de la juventud y género* del Centro de Estudios Reina Sofia –edicions de 2017, 2019, 2021, 2023– i a l'estudi 3428 del Centro de Estudios Sociológicos (CIS) de 2023, *Percepciones sobre la igualdad entre hombres y mujeres y estereotipos de género*, fet que demostra que estem davant d'un fenomen global. D'acord amb l'estudi liderat per Daniel Calderón Gómez,²⁶ el percentatge de nois adolescents que neguen o banalitzen la importància de la violència masclista ha augmentat de 21 punts en els darrers anys, ha passat d'un 46% el 2017 a un 67% el 2021.

Ens preocupa particularment que diferents estudis hagin evidenciat com l'antifeminisme ha esdevingut una passarel·la perquè diferents joves s'apropin als discursos de les noves dretes populistes en un context d'augment de la crisi de confiança amb la política i la classe política.²⁷

1.2 Antifeminisme

Per entendre l'abast de l'antifeminisme cal diferenciar-lo semànticament d'altres conceptes anàlegs, com són el masclisme o la misoginia.²⁸ D'acord amb la segona edició del *Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans* (DIEC2), el masclisme es defineix com «l'actitud basada en l'atribució de superioritat a l'home sobre la dona» i la misoginia com «l'aversion a les dones». És per aquest motiu que, si bé l'antifeminisme pot tenir com a efecte el reforç de les actituds masclistes i misògines, no són aquestes accepcions el que defineixen la seva raó de ser, sinó la voluntat de contestar de forma discursiva a les demandes i als avenços del moviment feminista. En aquest sentit, quan parlem d'antifeminisme en els joves i els adolescents no ens referim només a la pervivència d'actituds masclistes, dels rols tradicionals de gènere i a la reproducció d'estereotips misògins, sinó que cal que centrem el nostre focus en l'existència d'una oposició conscient i expressa al

26 CALDERÓN GÓMEZ; KURIC KARDELIS; SANMARTÍN ORTÍ, *Barómetro Juventud y Género 2021*.

27 McMAHON; KAHN, «When sexism leads to racism: Threat, protecting women, and racial bias», p. 591-605.

28 LAMOUREUX; DUPUIS-DÉRI, *Antiféminismes. Analyse d'un discours réactionnaire*.

moviment feminista.²⁹ Abans de reflexionar amb més profunditat sobre la posició dels joves en relació amb el feminisme –i amb l'antifeminisme–, volem endinsar-nos en la comprensió teòrica de l'evolució històrica del concepte i de les seves pràctiques, atenent a la modernització dels repertoris discursius i a la secularització de la ideologia antifeminista.

Contramoviment

Què és l'antifeminisme? Podem definir l'antifeminisme com un contramoviment que sorgeix com a reacció als avenços en les polítiques d'igualtat de gènere i no discriminació, i en oposició als reclams expressats pel moviment feminista.³⁰ El concepte de contramoviment prové del camp de les ciències socials, i sovint ha estat entès com una resposta organitzada al moviment social al qual s'enfronta, amb el propòsit de bloquejar les seves activitats, resistir-se al canvi i presentar punts de vista alternatius.³¹ Altres contramoviments històrics són, per exemple, el segregacionisme racial, contrari al reconeixement dels drets civils de la població afroamericana o, més recentment, l'escepticisme climàtic,³² que nega l'existència de l'escalfament global i s'oposa a les mesures per a la seva mitigació, com la reducció d'emissions de gasos d'efecte hivernacle i la reducció de la dependència dels combustibles fòssils. Sovint aquests contramoviments responen a interessos d'ordre econòmic, polític o ideològic hegemònics que es veuen amenaçats per les demandes i assoliments del moviment social emergent.

Així doncs, l'antifeminisme apareix com a una resposta organitzada als diferents cicles de mobilització feminista, que una part de la literatura ha anomenat onades, malgrat tractar-se d'un concepte discutit dins del propi feminisme.³³ En aquest sentit, podem considerar que l'antifeminisme s'articula com una contraonada, que sorgeix per oposició als cicles de mobilització feminista.³⁴ Per exemple, les mobilitzacions que van articular-se per defensar el sufragi femení a començaments del segle XX, van donar lloc a l'oposició de les anomenades lligues antisufragistes, que consideraven que l'accés al sufragi podia tenir efectes perniciosos

29 Íbidem.

30 BONET-MARTÍ, «Los antifeminismos como contramovimiento: una revisión bibliográfica de las principales perspectivas teóricas y de los debates actuales», p. 61-71.

31 MEYER; STAGGENBORG, «Movements, Countermovements and the Structure of Political Opportunities», p. 1628-1660.

32 McKIE, «Climate change counter movement neutralization techniques: A typology to examine the climate change counter movement», p. 288-316.

33 BIGLIA, «Feminismo(s): hibridaciones frente a diferencialismos», p. 135-159.

34 BLAIS; DUPUIS-DÉRI, «Masculinism and the antifeminist countermovement», p. 21-39.

per a les dones.³⁵ Les lluites pels drets sexuals i reproductius que es van desenvolupar durant la dècada dels 1960 i 1970 van despertar l'oposició dels moviments contraris a la igualtat d'oportunitats i a la interrupció voluntària de l'embaràs.³⁶ De manera semblant, avui apareix una reacció de negacionisme de les violències de gènere, dels drets de la comunitat LGBTIQ+ i de les dones de color, aliada amb l'emergència d'un nou populisme radical de dreta. Aquesta reacció és clarament en oposició a la força de les mobilitzacions feministes, antiracistes i transfeministes que s'han desenvolupat a partir de la segona dècada del segle XXI –vaga de cures, *Ni una menos*, mobilitzacions al voltant del 8-M i del 25-N, #MeToo, *Black Lives Matter*...

Podem considerar llavors que l'antifeminisme s'articula en cada període històric per oposició a l'agenda expressada pel moviment feminista, constituint una forma de mirall invers. És per aquest motiu que si parlem de feminismes en plural, també cal fer-ho amb els antifeminismes.³⁷ Avui, l'antifeminisme s'expressa a través d'un arxipèlag de moviments masculinistes, cibermisògins o transexcloents, diferents entre si quant a composició i agenda, però que en molts casos acaben establint una aliança amb els nous populismes de dreta radicals i generen, així, una interseccionalitat d'odis en què s'entrecreuen el racisme, el sexisme i la transfòbia.³⁸ De fet, algunes autores³⁹ que analitzen la bretxa de gènere entre la joventut pel que fa al suport a l'extrema dreta, assenyalen que el rebuig al feminisme entre els homes joves –expressat a través del sexisme modern– és l'àmbit en què la bretxa de gènere juvenil és més pronunciada. En canvi, les actituds envers la immigració presenten una variabilitat més gran entre països i no mostren una bretxa de gènere tan consistent.

Antigènere

Tot i que en un principi, l'ús del terme antigènere estava limitat a aquells col·lectius i mobilitzacions que s'oposaven explícitament a les polítiques a favor de la població LGBTIQ+⁴⁰ –com el reconeixement dels drets de diversitat sexual, el matrimoni igualitari– i a les transfeministes –com l'autodeterminació de gènere–, actualment

35 BUSH, *Women against the vote. Female anti-suffragism in Britain*.

36 BURRIS, «Who opposed the ERA?: An analysis of the social bases of antifeminism», p. 305-317.

37 BONET-MARTÍ, «Los antifeminismos como contramovimiento: una revisión bibliográfica de las principales perspectivas teóricas y de los debates actuales», p. 61-71.

38 BARD; BLAIS; DUPUIS-DÉRI, *Antiféminismes et masculinismes d'hier et d'aujourd'hui*.

39 OFF; ALEXANDER; CHARRON, «Is there a gender youth gap in far-right voting and cultural attitudes?».

40 KUCHAR; PATERNOTTE, *Anti-gender campaigns in Europe: Political and religious against equality*.

diferents autores estenen el seu ús a l'antifeminisme.⁴¹ De fet, les resistències al gènere constitueixen una de les principals formes d'articulació de l'antifeminisme actual: com l'oposició a l'educació sexoafectiva a les escoles, als estudis de gènere a les universitats, a les polítiques d'acció afirmativa en polítiques públiques i a les campanyes de prevenció i sensibilització envers la violència masclista. Tanmateix, tot i tractar-se de fenòmens interrelacionats, considerem que cal abordar la seva genealogia de forma separada.

L'origen de les mobilitzacions antigènere cal cercar-lo en les campanyes empeses per associacions fonamentalistes religioses contra l'aprovació del matrimoni igualitari que tenen lloc durant la primera dècada del segle XXI –especialment a l'Estat espanyol, França i Itàlia– i, de forma més brutal, en les polítiques de criminalització de la població LGBTIQ+ que s'han desenvolupat a diferents estats d'Europa de l'Est –Armènia, Geòrgia, Hongria, Polònia, Rússia...⁴²

L'ascens dels moviments antigènere ha comptat amb el suport de la jerarquia eclesiàstica, inicialment catòlica i posteriorment ortodoxa, per la qual cosa han tingut una base profundament tradicional i conservadora, sovint col·ligada amb partits polítics nacionalconservadors com la Liga Polskich Rodzin [Lliga de les Famílies Poloneses], Porder Popular a Geòrgia, o de dreta radical populista com FIDESZ (Unió Cívica Hongaresa) o Vox a l'Estat espanyol.⁴³

En el cas de l'Estat espanyol, aquests posicionaments han estat liderats sobretot per entitats fonamentalistes catòliques, com ara el Foro Español de la Familia o Hazte Oír, que van organitzar les manifestacions contra l'aprovació del matrimoni igualitari el 2005 amb el suport de la Conferència Episcopal Espanyola i que, posteriorment, han impulsat diferents campanyes de comunicació contra el moviment feminista com els autobusos d'odi.⁴⁴ Més recentment, Vox s'ha convertit en l'altaveu parlamentari d'aquests arguments, cosa que ha servit per ampliar la seva difusió en el conjunt de la població.

41 RESIST PROJECT TEAM, «The RESIST Project Report: Effects of, and resistances to 'antigender' mobilisations across Europe: A report on nine case studies»; LOMBARDO, «Anti-gender regimes, feminist politics, and the challenge of societal democratization», p. 469-486.

42 DATTA; PATERNOTTE, *A Primer on anti-gender politics in Europe: Exploring the forms, methods and impact of anti-gender campaigning in Europe*.

43 KOVÁTS; PÖIM, *Gender as symbolic glue: The position and role of conservative and far right parties in the anti-gender mobilisations in Europe*; ALABAO, «Las guerras de género: la extrema derecha contra el feminismo», p. 397-423.

44 BONET-MARTÍ; BIGLIA; CAGLIERO, «De la movilización antiabortista a Vox: La incorporación del antifeminismo en la agenda política de la derecha populista español».

En els últims anys, tanmateix, hem assistit a la utilització de discursos i retòriques antigènere típiques de l'extrema dreta per part d'uns sectors del feminisme que han portat a un viratge polític conservador d'algunes feministes històriques i a una divisió neta en el si del moviment.^{45 46} Això ha comportat un procés de descatolització i diversificació dels posicionaments antigènere, en tant que aquests han deixat de ser privatis de les organitzacions fonamentalistes catòliques.

De la ideologia de gènere a l'antiwokisme

En la creació d'aquests moviments antigènere hi ha tingut un rol central l'ús del terme «ideologia de gènere», que va ser encunyat dins la doctrina vaticana per oposar-se a les polítiques de control de la natalitat, arran de la Conferència de Població del Caire de 1994 en què es van reconèixer per primera vegada els drets sexuals i reproductius,⁴⁷ i que ha estat posteriorment utilitzat per desacreditar les polítiques d'igualtat, el reconeixement dels drets del col·lectiu LGBTIQ+ –com el matrimoni igualitari o el reconeixement dels drets trans– i els estudis de gènere.⁴⁸

L'autodenominada «ideologia de gènere» és percebuda pels col·lectius fonamentalistes religiosos com una doctrina que, qüestionant les nocions tradicionals de sexe i família, pretén imposar-se a la societat a través de l'escola, les polítiques públiques i els mitjans de comunicació. L'ús del terme «ideologia» per referir-se als estudis de gènere i la teoria feminista té per objectiu negar la seva validesa.

De fet, aquesta argumentació ha estat sovint emprada per part de sectors religiosos, ultraconservadors i populistes de dreta per mobilitzar resistències contra les polítiques d'igualtat i els drets de les persones LGBTIQ+, associant aquestes lluites a una conspiració ideològica que pretén, en darrera instància, devaluar els denominats «valors occidentals». Sovint aquesta interpretació es connecta amb altres teories conspiratives de l'extrema dreta com la del gran reemplaçament, que sosté que hi ha un pla deliberat per substituir la població autòctona d'Europa per població immigrant, especialment de països majoritàriament musulmans o africans.

45 BLÁZQUEZ LÓPEZ, «Desde el feminismo hacia la transfobia: análisis de las causas detrás del auge del discurso TERF en España», p. 117-138.

46 VIVES BAUÇÀ, «Sobre «agendas queer», «lobbies trans» y «sectas mutantes»: feminismo transexcluyente en el Estado español».

47 BIGLIA; OLIVELLA, «Evolution and involution in the sexual and reproductive health services in Catalonia (Spain)».

48 BONET-MARTÍ; BIGLIA; CAGLIERO, «De la movilización antiabortista a Vox: La incorporación del antifeminismo en la agenda política de la derecha populista español».

Actualment, podem considerar que l'expressió «ideologia de gènere» ha esdevingut un significat buit⁴⁹ que pot dotar-se de diferents sentits en ser mobilitzat per distintes causes reaccionàries: desacreditar els estudis de gènere, negar l'existència de la violència masclista, rebutjar l'educació sexoafectiva i oposar-se al reconeixement legal de l'autodeterminació de gènere de les persones trans.

Un altre discurs reaccionari sorgit a finals de 2010 i que s'oposa a les lluites feministes, antiracistes i LGBTQ+, que argumenta que les polítiques progressistes han anat massa lluny i que estan imposant una «dictadura ideològica» que limita la llibertat d'expressió, a través del que anomenen «cultura de la cancel·lació», que serveix per silenciar les veus conservadores, és el antiwokisme.⁵⁰

L'antiwokisme va sorgir als EUA per oposar-se inicialment al moviment *Black Lives Matter* i a les lluites pel reconeixement dels drets trans, però posteriorment ha estat utilitzat per la dreta i l'extrema dreta per oposar-se a tota iniciativa política o social que tendeixi a reduir o denunciar les desigualtats. Aquest discurs ha estat impulsat per figures polítiques –com Donald Trump, Jair Bolsonaro, Javier Milei, Santiago Abascal–, comunicadors –com Jordan Peterson, Ben Shapiro, entre d'altres–, així com per mitjans de comunicació conservadors, que han convertit el terme *woke* en un insult contra qualsevol moviment i/o política amb voluntat transformadora. Tanmateix, alguns sectors minoritaris que es reclamen d'esquerres, com per exemple, Bündnis Sahra Wagenknecht - Für Vernunft und Gerechtigkeit [l'Aliança Sahra Wagenknecht - Per la Raó i la Justícia] a Alemanya, han assumit també aquests postulats antiwoke.

Podem afirmar que els discursos antifeministes i antigènere estan en un procés de reestructuració, combinació i secularització, abandonant progressivament els postulats tradicionals-religiosos per adoptar estratègies i retòriques més actuals.

1.3 L'antifeminisme digital

Tot i que seria erroni establir una relació causal entre l'ascens de la digitalització i l'antifeminisme, no podem menystenir el poder de les xarxes socials i, en concret, dels algoritmes, en la difusió i l'amplificació dels discursos antifeministes, especialment entre les poblacions més joves, que són les que estan més exposades

49 MAYER; SAUER, «Gender ideology' in Austria: Coalitions around an empty signifier», p. 23-40.

50 DUPUIS-DÉRI, *Panique à l'université - Rectitude politique, wokes et autre*.

als nous mitjans. De fet, les xarxes socials i internet han estat també un espai de mobilització i coordinació feminista:⁵¹ des de les primeres organitzacions ciberfeministes com VNS Matrix o The Old Boys Network fins a les més recents campanyes feministes virals com el #Metoo, #NiUnaMenos o #YoSiTeCreo.

L'androsfera i els seus subgrups

Per abordar l'ascens de l'antifeminisme en els mitjans digitals, és necessari referir-nos a l'androsfera, també anomenada «manosfera» o «masclosfera», que comprèn un conjunt heterogeni d'espais en línia en què es desenvolupen discursos antifeministes, misògins i masculinistes.⁵² Entre aquests diferents fòrums, blogs i xarxes que configuren un ecosistema de subcultures digitals com els Men Going Their Own Way (MGTOW), els Pick-Up Artists (PUA) –també anomenats «gurus de la seducció»–, els incels o celibataris involuntaris i els grups masculinistes autodenominats «activistes pels drets dels homes». Tots comparteixen una profunda misogínia i un rebuig explícit al feminisme, que sovint s'expressa sota diferents formes de violència digital contra les ciberactivistes feministes, així com una connexió amb altres ideologies radicals de dreta i extrema dreta. La recerca acadèmica ha posat de manifest com aquests espais funcionen com a comunitats de reforç ideològic, en què es legitimen i amplifiquen narratives de victimització masculina, sovint basades en marcs conspiratius i en la demonització de les polítiques d'igualtat de gènere.⁵³

Malgrat que moltes d'aquestes subcultures ja existien fa més de 25 anys, les noves formes de consum d'informació de les xarxes digitals, accentuades amb la pandèmia de la Covid-19, han permès que molts d'aquests discursos de nínxol avui hagin arribat a permejar el *mainstream* a partir de la seva reproducció a les xarxes socials.

El nostre objectiu no és analitzar l'impacte de la influència de l'androsfera entre la població jove i adolescent, ja ho ha fet en profunditat Elisa García Mingo i Silvia Díaz Fernández,⁵⁴ sinó assenyalar com l'androsfera ha esdevingut una de les principals fonts de creació de continguts antifeministes, que posteriorment arriben als joves a través de creadors de continguts, especialment a través de plataformes digitals com YouTube,

51 VERGÉS BOSCH; GILJUÁREZ, «Un acercamiento situado a las violencias machistas online y las formas de contrarrestarlas».

52 GING; SIAPERA, «Special issue on online misogyny», p. 515-524.

53 GING, «Alphas, betas, and incels: Theorizing the masculinities of the manosphere», p. 638-657; GARCÍA-MINGO; DÍAZ-FERNÁNDEZ, «Wounded men of feminism: Exploring regimes of male victimhood in the Spanish manosphere», p. 897-915.

54 GARCÍA-MINGO; DÍAZ-FERNÁNDEZ, *Jóvenes en la manosfera. Influencia de las subculturas masculinistas en la percepción que tienen los hombres jóvenes de la violencia sexual contra las mujeres*.

TikTok, Reddit i Discord. Aquest ecosistema en línia ha actuat com un entorn de socialització ideològica en què els homes joves i adolescents, sovint en un context d'inseguretat identitària i de recerca de referents, són exposats a discursos que presenten el feminisme com una amenaça per als seus drets i privilegis.

Diversos estudis⁵⁵ han assenyalat que la interacció en aquests espais no només reforça discursos antifeministes, sinó que també pot radicalitzar progressivament els usuaris, connectant-los amb moviments més amplis de la dreta alternativa –*alt-right*– i fomentant una hostilitat activa cap a les polítiques d'igualtat de gènere. Un exemple serien les comunitats digitals de seducció, que atreuen als joves i adolescents que volen aprendre trucs per lligar i que canalitzen discursos antifeministes i misògins, vinculats sovint a discursos xenòfobs i nativistes. Així, l'androsfera s'aprofita de les narratives de crisi de la masculinitat i de les ansietats vinculades a les relacions interpersonals, la sexualitat i l'èxit social, per oferir respostes simplificades que atribueixen els problemes individuals a suposades injustícies estructurals contra els homes i situen al feminisme com a principal responsable del malestar i les inseguretats que senten els nois joves i adolescents. Així mateix, els mecanismes algorítmics de les xarxes socials han servit per amplificar aquests continguts i n'han facilitat la viralització.

L'algorismització de les xarxes socials

Un algorisme o algorisme és un conjunt de regles i instruccions que cal seguir per a resoldre un problema o per a prendre decisions. En el context de les xarxes socials, els algorismes són sistemes de càlcul automatitzat que determinen de forma opaca quin contingut es mostra d'acord amb les preferències i interaccions prèvies a la persona usuària. Els algorismes contribueixen a la personalització de l'experiència digital i influeixen directament en la informació que consumim diàriament.

A les xarxes socials com YouTube, TikTok, Instagram, Facebook i X/Twitter, els algorismes analitzen una gran quantitat de dades en temps real per decidir quins vídeos, publicacions o notícies mostrar a cada usuari. L'objectiu principal d'aquests sistemes és maximitzar el temps d'ús de la plataforma i augmentar la interacció –m'agrada, comentaris, comparticions–, ja que això genera més ingressos per a les empreses que gestionen aquestes plataformes.

Així mateix, els algorismes no només organitzen la informació que consumim, sinó que també poden incidir de manera notable en les nostres opinions, actituds i comportaments. Ho fan mitjançant diversos

55 WEISS; KOBAN; MATTHES, «A narrow gateway from misogyny to the far right: empirical evidence for social media exposure effects», p. 1-19.

mecanismes –com ara la generació de bombolles de filtres i de cambres d'eco– que reforcen el biaix de confirmació i poden afavorir la polarització i la radicalització d'opinions, així com la difusió i l'amplificació de notícies falses [*fake news*] i de teories de la conspiració.

Malgrat els intents per regular l'ús de les xarxes socials, la tendència actual després de la victòria de Donald Trump al 2024 i la seva aliança amb Elon Musk, CEO d'X, és en la direcció contrària, tal com evidencien els canvis en la política d'eliminar els verificadors de contingut a X, Facebook i Instagram.

1.4 Teories explicatives

A fi d'entendre l'aparició de l'antifeminisme, s'han generat diferents teories que tot seguit passem a revisar: la teoria del *backlash*, la del privilegi agreujat i el postfeminisme.

El *backlash* conservador

Sovint, la literatura ha entès l'antifeminisme com un *backlash* (reacció hostil) als avenços del moviment feminista.⁵⁶ La primera que va fer ús d'aquest terme fou la periodista Susan Faludi,⁵⁷ per referir-se al moviment sorgit als EUA a finals de la dècada de 1970 i a principis de 1980 que s'oposava als reclams feministes anteriors. Aquesta reacció es va materialitzar en el moviment STOP ERA! –ERA fa referència a *Equal Rights Amendment* [Llei d'igualtat de drets]–, el moviment contra els drets sexuals i reproductius, que, amb aliança amb la dreta evangèlica, va donar lloc a l'anomenada «nova majoria moral» que va caracteritzar el govern de Ronald Reagan.⁵⁸ D'acord amb aquesta teoria del *backlash*, la reacció conservadora de la dècada de 1980 als EUA seria la resposta política al desafiament que els nous moviments socials –feminisme, pacifisme, drets civils...– havien impulsat en les dècades anteriors, i que es materialitzaria en un neoliberalisme en l'àmbit econòmic i un conservadorisme en l'àmbit social.

Actualment, diferents estudis assenyalen que estem davant d'un nou *backlash* polític i cultural,⁵⁹ començat amb la victòria de Donald Trump de 2016 i el referèndum del *Brexit*. Aquest nou *backlash* es caracteritzaria

56 CABEZAS; VEGA, *La reacción patriarcal. Neoliberalismo autoritario, politización religiosa y nuevas derechas*.

57 FALUDI, *Backlash: The undeclared war against American women*.

58 BONET-MARTÍ, «Los antifeminismos como contramovimiento: una revisión bibliográfica de las principales perspectivas teóricas y de los debates actuales», p. 61-71.

59 NORRIS; INGLEHART, *Cultural backlash and the rise of populism: Trump, Brexit, and authoritarian populism*.

per l'oposició a les polítiques d'igualtat d'oportunitats, de transversalització de la perspectiva de gènere, de lluita contra les violències masclistes i els feminicidis i de reconeixement de l'autodeterminació de gènere que s'han dut a terme en diferents països occidentals durant la primera dècada del segon mil·lenni.

Tanmateix, tal com hem indicat anteriorment, el gènere, entès des d'una perspectiva àmplia, ocuparia un lloc central en l'articulació d'aquesta reacció, en tant que les qüestions associades al gènere, com assenyalen Eszter Kováts i Maari Põim,⁶⁰ actuarien com a aglutinant simbòlic –*symbolic glue*– de les noves dretes populistes, i permetrien donar consistència a diferents agendes polítiques reaccionàries.⁶¹

Tanmateix, David Paternotte⁶² argumenta que aquest enfocament pot acabar responsabilitzant, encara que de manera indirecta, el feminisme del desencadenament de l'antifeminisme, desplaçant l'atenció de factors clau com el paper dels mitjans de comunicació en la construcció d'un marc negatiu sobre la igualtat de gènere. A més a més, el *backlash* no és l'únic mecanisme explicatiu, ja que l'auge de la dreta populista ha instrumentalitzat l'antifeminisme amb finalitats polítiques més àmplies.⁶³ Per tant, és necessari complementar aquesta perspectiva amb una anàlisi que incorpori factors materials i psicosocials, com la teoria del privilegi agreujat, que ens permet entendre la dimensió individual d'aquesta resistència.

El privilegi agreujat

La teoria del privilegi agreujat, desenvolupada per Michel Kimmel,⁶⁴ analitza com determinats grups d'homes perceben els avenços en igualtat de gènere, no com una ampliació de drets per a tothom, sinó com una pèrdua del seu estatus i dels privilegis de què històricament han gaudit que els motivaria a oposar-se a les polítiques d'igualtat i al moviment feminista en particular. Aquest sentiment de greuge sorgeix quan sectors de la població masculina, especialment aquells que se senten desposseïts o desorientats en un món en el qual les normes tradicionals de gènere estan canviant, interpreten les polítiques feministes i d'inclusió com una forma de discriminació contra ells.

60 KOVÁTS; PÕIM, *Gender as symbolic glue: The position and role of conservative and far right parties in the anti-gender mobilisations in Europe*.

61 AKKERMAN, «Gender and the radical right in western Europe: A comparative analysis of policy agendas», p. 37-60.

62 PATERNOTTE, «Backlash: A misleading narrative».

63 DIETZE; ROTH, *Right-wing populism and gender: European perspectives and beyond*.

64 KIMMEL, *Angry white men: American masculinity and the end of an era*.

A diferència de la teoria del *backlash*, que explica el sorgiment de l'antifeminisme des d'una perspectiva macro, associada al context polític i cultural, la teoria del privilegi agreujat ens permet explorar les raons materials i psicosocials que porten a diferents homes, incloent-hi joves i adolescents, a adoptar posicionaments antifeministes. Aquesta percepció és clau per entendre l'ascens de l'antifeminisme contemporani, ja que molts nois i homes joves, socialitzats en un sistema que encara associa masculinitat amb poder i autoritat, poden experimentar frustració en constatar que ja no tenen garantit el mateix accés a certs beneficis socials, laborals i afectius. Tanmateix, si adoptem una anàlisi interseccional, cal tenir present que les situacions de privilegi de gènere estan entrecreuades amb altres situacions de discriminació i opressió, com l'edat, la classe social o l'etnicitat; i que no podem analitzar les resistències al gènere entre la població adolescent i juvenil masculina sense tenir en compte com actuen aquests eixos. Així mateix, aquesta percepció de greuge masculí no només es manifesta en forma d'oposició oberta al feminisme, sinó que també s'expressa en discursos més subtils, com la idea que el feminisme ha aconseguit els seus objectius i que ara discrimina els homes. Aquest és precisament un dels eixos del postfeminisme i del sexisme modern.

El postfeminisme

El terme postfeminisme ha estat utilitzat de manera polisèmica. D'una banda, per referir-se als feminismes que sorgeixen en la intersecció amb les propostes postestructuralistes i aposten per a la desarticulació del gènere, com una espècie de superació de la visió dicotòmica que predominava en corrents anteriors. De l'altra, per indicar una superació del feminisme que, encara que no nega necessàriament les lluites del passat, acaba deslegitimant i despolitzant les reivindicacions actuals, presentant el feminisme com una ideologia obsoleta o excessivament radical. La primera a utilitzar el terme en aquest sentit és Susan Faludi⁶⁵ per indicar la reacció antifeminista dels anys 1980 i 1990 als EUA, que es caracteritza per la creença que les fites principals del feminisme ja s'han assolit, la igualtat de gènere és un fet consumat i que, en conseqüència, els reclams del moviment feminista són innecessaris. Aquesta visió postfeminista és la que omple la cultura popular, els mitjans de comunicació i els discursos públics a través de la cooptació de conceptes feministes –apoderament, autonomia, *girl power*...– despolitzant-los i inserint-los dins la lògica neoliberal i empresarial –*girl boss*, cercles *lean in*...– i negant les condicions de desigualtat estructural, com denuncien autores com Angela McRobbie⁶⁶ i Rosalind Gill.⁶⁷

65 FALUDI, *Backlash: The undeclared war against American women*.

66 McROBBIE, *The aftermath of feminism. Gender, culture and social change*.

67 GILL, «Postfeminist media culture: Elements of a sensibility», p. 147-166.

En el context juvenil i adolescent, el postfeminisme ha tingut un impacte significatiu en la manera com aquest percep les relacions de gènere i la lluita per la igualtat a través de la seva mediació en la cultura popular, i actualment en les xarxes socials. La investigació de Sarah Banet-Weiser⁶⁸ ha mostrat com aquest discurs es combina amb dinàmiques neoliberals que posen l'èmfasi en l'apoderament individual i la meritocràcia, cosa que fa que molts joves considerin que els problemes de desigualtat són responsabilitat individual i no estructural. Aquesta narrativa condueix a una despolitització i desafecció cap al feminisme, alimenta la idea que el moviment feminista no només és innecessari, sinó que podria ser perjudicial per als homes, alimenta la idea d'una guerra entre sexes.

En aquest sentit, podem considerar que el postfeminisme pot convertir-se en una porta d'entrada a les actituds antifeministes, ja que fomenta la percepció que els homes estan ara en desavantatge o que el feminisme és una forma de discriminació inversa, que, unit a la teoria del privilegi agreujat, donaria com a resultat la falsa creença en el sexisme invers: la convicció que en la societat actual són els homes els que es troben discriminats per culpa del feminisme; creença que ha penetrat especialment entre la població jove, tal com veurem en l'estudi quantitatiu.

Tanmateix, si bé el concepte de postfeminisme ha estat clau per entendre com es deslegitima el feminisme adduint la idea que la igualtat de gènere ja és una realitat, també és cert que, des del nostre punt de vista, aquest enfocament acostuma a donar un pes excessiu als discursos i representacions mediàtiques, mentre que altres factors com l'estructura socioeconòmica o les desigualtats interseccionals acostumen a quedar en un segon pla. És per aquest motiu que, si bé els discursos postfeministes tenen un impacte innegable, és fonamental analitzar també les condicions materials i els sistemes actitudinals que fan possible que certs grups siguin més permeables a aquests discursos.⁶⁹

1.5 Masculinitat i feminismes en la generació Z

Malgrat que el creixement de les actituds i posicionaments antifeministes entre joves i adolescents és un fenomen preocupant, no podem oblidar que ha estat aquest sector d'edat qui més s'ha implicat en les mobilitzacions feministes del trienni 2017, 2018 i 2019, en què la participació dels i sobretot les joves, així com

68 BANET-WEISER, *Empowered: Popular feminism and popular misogyny*.

69 GRAFF; KOROLCZUK, *Anti-gender politics in the populist moment*.

l'activisme a les xarxes socials, va tenir un paper rellevant.⁷⁰ De fet, va ser en aquest moment quan molts nois joves i adolescents prenen consciència de l'existència del moviment feminista, de les seves demandes i objectius. Tanmateix, el fenomen ha provocat també resistències entre el jovent, especialment a partir de la pandèmia de la Covid-19. En aquesta secció indaguem teòricament sobre els processos de socialització de gènere i de construcció de la masculinitat en l'actualitat i els elements de resistència cap al feminisme.

Joves, masculinitats i el vertigen de gènere

Mentre que les noies adolescents mostren una tendència creixent a subvertir els mandats de gènere i a desafiar la feminitat emfasitzada,⁷¹ entre els nois s'observa un replegament cap a posicions neoconservadores.⁷² En el cas dels adolescents homes-cis heterosexuales, es parla d'una situació de «brúixoles trencades»,⁷³ ja que no s'identifiquen plenament ni amb la masculinitat tradicional ni amb models alternatius. Això els porta, en alguns casos, a culpabilitzar el feminisme de les dificultats que troben en la seva socialització i el seu desenvolupament identitari, una reacció que no es dona de la mateixa manera entre els joves que adopten opcions no heteronormatives. Aquest procés s'ha vist accentuat per l'emergència del que Connell⁷⁴ anomena «vertigen de gènere», que es produeix quan la crisi del model tradicional de masculinitat genera una situació d'inseguretat i resistència al canvi. En aquest context, la població jove cis-masculina experimenta una manca de referents igualitaris, fet que intensifica la sensació de desorientació i, en alguns casos, alimenta actituds antifeministes.⁷⁵

Aquest sentiment de desubicació s'agreuja per les condicions socioeconòmiques actuals, caracteritzades per la precarietat i la incertesa. Molts adolescents viuen amb un sentiment catastrofista i futuròfob,⁷⁶ la qual cosa, segons Kimmel,⁷⁷ pot fomentar una percepció d'insatisfacció amb la pròpia masculinitat i desencadenar

70 BERNÁRDEZ RODAL; PADILLA CASTILLO, «Liderazgo feminista en hashtags: etiquetas virales del nuevo debate político y social en España», p. 42-50.

71 GÓMEZ BUENO; RODRÍGUEZ GARCÍA DE CORTÁZAR; GONZÁLEZ CALO, *Entre la confianza y la violencia: ambivalencias en las sexualidades juveniles*.

72 SANMARTÍN ORTÍ; KURIC KARDELIS; GÓMEZ MIGUEL, *La caja de la masculinidad: construcción, actitudes e impacto en la juventud española*.

73 SANFÉLIX ALBELDA, «El cuerpo masculino en tiempos de brújulas rotas y (neo)fascismos: análisis socioantropológico», p. 15-33.

74 CONNELL, *Masculinidades*.

75 SANFÉLIX ALBELDA, «El cuerpo masculino en tiempos de brújulas rotas y (neo)fascismos: análisis socioantropológico», p. 15-33.

76 GARCÍA BARNÉS, *Futurofobia: Una generación atrapada entre la nostalgia y el apocalipsis*.

77 KIMMEL, *Angry white men: American masculinity and the end of an era*.

un ressentiment contra aquells col·lectius que perceben com a responsables de la seva situació. Així, el feminisme, les polítiques d'igualtat i fins i tot els homes que no s'adeqüen al model tradicional de masculinitat –com la població LGBTQ+, persones neurodivergents o amb diversitat funcional– poden ser vistos com una amenaça per a la identitat masculina.⁷⁸

Resistències al feminisme en la generació Z

Les teories explicatives del creixement de l'antifeminisme tendeixen a centrar-se en el que passa entre el jovent i consideren com a factors clau elements com ara l'absència de referents masculins igualitaris,⁷⁹ l'exposició als discursos de l'androsfera,⁸⁰ l'atractiu que un sector de la població juvenil sent pels discursos de la dreta populista radical⁸¹ o, fins i tot, els efectes de l'exposició a una pornografia extrema a partir de la facilitat d'accés en els entorns digitals.⁸²

Aquestes explicacions tendeixen a reforçar els prejudicis adultocèntrics sobre la joventut, a la qual fan responsable de l'ascens de la misoginia i l'antifeminisme,⁸³ a reduir la importància de l'efecte dels processos de socialització en un context cisheteropatriarcal i a obviar que es tracta d'un fenomen transgeneracional.⁸⁴ En aquest sentit, la presència d'aquests posicionaments entre la població adolescent i juvenil no pot separar-se de les condicions estructurals i del replegament neoconservador i antifeminista que afecta el conjunt de la nostra societat,⁸⁵ tal com apunten les teories explicatives presentades anteriorment.

Tanmateix, en aquest context, l'adultisme hi juga un paper clau, ja que molts adolescents rebutgen el feminisme no tant per la seva essència, sinó perquè el perceben com una imposició externa dels adults.

78 ILLOUZ, *La vida emocional del populismo*.

79 PRASAD, «What are men's roles and responsibilities in the feminist project for gender egalitarianism?», p. 1579-1599.

80 BOTTO; GOTTZÉN, «Swallowing and spitting out the red pill: young men, vulnerability, and radicalization pathways in the manosphere», p. 596-608.

81 NILAN, *Young People and the Far Right*.

82 SEDANO COLOM (et al.), «Acceso, consumo y consecuencias del consumo de pornografía entre adolescentes: nuevos retos para la educación afectivo sexual», p. 161-175.

83 DELGADO, «¿Son los jóvenes la raíz del auge de la misoginia en España? Sesgos y problemas en la cobertura mediática de la manosphere y el antifeminismo español», p. 69-85.

84 BONETA-SÁDABA; GARCÍA MINGO; TOMÁS-FORTE, «Entendiendo el negacionismo de la violencia de género: Discursos sobre violencia de género entre adolescentes españoles/as», p. 359-370.

85 BONET-MARTÍ, «Los antifeminismos como contramovimiento: una revisión bibliográfica de las principales perspectivas teóricas y de los debates actuales», p. 61-71.

En aquest sentit, ens semblen força adequades aquelles teories que identifiquen com les resistències al feminisme per part del jovent poden estar associades a percebre-ho com un discurs institucional –l'escola, el govern– que consideren aliè a les seves vides.⁸⁶ Aquestes percepcions es veurien reforçades per la sobreexposició dels discursos provinents de les xarxes socials, i més concretament de l'androsfera,⁸⁷ que postulen que el feminisme consisteix en una ideologia imposada que discrimina els homes, i tendeixen a reforçar les actituds victimistes i opinions de negació i banalitzadores de la violència masclista,⁸⁸ o bé una visió discriminatòria i normativa del gènere.⁸⁹ Aquesta anàlisi s'ha de fer, però sense invisibilitzar les experiències juvenils per no reforçar la idea que les resistències al feminisme en els adolescents són una qüestió passatgera, sense atendre a la seva profunditat i als factors estructurals que les sustenten.

Els treballs pioners coordinats a l'Estat espanyol per Anna Sanmartín,⁹⁰ Elisa García-Mingo i Ester Díaz⁹¹ i Nerea Boneta⁹² sobre la construcció social de la masculinitat i la influència de la misoginia digital en les percepcions de feminisme, la violència masclista en la població jove i adolescent, així com les percepcions i discursos dels adolescents sobre masculinitats i violència masclista, donen moltes pistes en aquesta línia.

Es fa altrament necessari indagar en les raons de la *generització* de la polarització juvenil, atenent tant a la seva dimensió quantitativa –l'augment i distribució de les actituds i opinions contràries al feminisme i a les polítiques d'igualtat–,⁹³ com també a la seva vessant qualitativa –els processos de generació i reproducció de construcció de sentit i d'identitat que sostenen aquestes actituds i opinions–.⁹⁴

86 GUERRA PALMERO, «(Des)institucionalización, políticas y movimiento feminista transnacional. Una compleja cuestión a la luz de las luchas del presente», p. 245-264.

87 GARCÍA-MINGO; DÍAZ-FERNÁNDEZ, «Wounded men of feminism: Exploring regimes of male victimhood in the Spanish manosphere», p. 897-915.

88 BONETA-SÁDABA; GARCÍA MINGO; TOMÁS-FORTE, «Entendiendo el negacionismo de la violencia de género: Discursos sobre violencia de género entre adolescentes españoles/as», p. 359-370.

89 WILLEM (et al.), «Trans exclusionary discourses on social media in Spain», p. 185-200.

90 SANMARTÍN ORTÍ; KURIC KARDELIS; GÓMEZ MIGUEL, *La caja de la masculinidad: construcción, actitudes e impacto en la juventud española*.

91 GARCÍA-MINGO; DÍAZ-FERNÁNDEZ, *Jóvenes en la manófera. Influencia de las subculturas masculinistas en la percepción que tienen los hombres jóvenes de la violencia sexual contra las mujeres*.

92 BONETA-SÁDABA; GARCÍA MINGO; TOMÁS-FORTE, «Entendiendo el negacionismo de la violencia de género: Discursos sobre violencia de género entre adolescentes españoles/as», p. 359-370.

93 DUFFY; CAMPBELL; SKINNER, *Emerging tensions? How younger generations are dividing on masculinity and gender equality*.

94 BONETA-SÁDABA; GARCÍA MINGO; TOMÁS-FORTE, «Entendiendo el negacionismo de la violencia de género: Discursos sobre violencia de género entre adolescentes españoles/as», p. 359-370.

De fet, les resistències al feminisme no es poden entendre sense analitzar els processos de construcció de la masculinitat en els nois adolescents. Com es construeixen avui les identitats masculines? Quin paper tenen les expectatives de gènere en la percepció del feminisme?

L'adultisme té un impacte significatiu en la construcció de la masculinitat i en la configuració de les resistències al feminisme. Així doncs, considerem que les resistències al feminisme i les polítiques d'igualtat existents entre els adolescents cis-masculins poden estar associades als malestars associats als processos de construcció social de la masculinitat; i a la recepció que fan dels discursos que circulen als centres educatius, als grups d'iguals, als mitjans de comunicació, i especialment a les xarxes socials en relació amb aquest fenomen. L'estudi de l'adultisme permetria entendre com es configuren aquestes resistències i quin paper poden jugar aquestes estratègies poden ser més efectives per contrarestar-les.

La relació entre socialització de gènere, adultisme i percepció del feminisme és complexa i requereix una anàlisi en profunditat per evitar la consolidació de discursos antifeministes en la vida adulta i per promoure models de masculinitat més igualitaris i inclusius.

Conclusions: entendre les resistències al feminisme

Tal com hem vist en aquest capítol, les resistències al feminisme i al gènere entre els adolescents cis-masculins s'expliquen per una combinació de factors estructurals, socials i psicològics, entre els quals podem destacar la percepció del feminisme com una amenaça al seu estatus i futur i la interiorització de discursos antifeministes a través dels grups d'iguals i les xarxes socials.

D'entre els principals factors que contribueixen a aquesta tendència destaquen:

- Paper de la família i l'educació: La socialització en valors tradicionals de gènere influeix en les actituds dels adolescents, especialment quan el feminisme es percep com un discurs institucionalitzat i aliè a la seva vivència. Els discursos antifeministes poden ser reforçats per la difusió de models masculins conservadors en l'entorn familiar o per la manca de referents igualitaris a les escoles.
- L'adultisme i la construcció de la masculinitat: L'existència d'un adultisme estructural fa que els joves es resistixin a discursos que perceben com imposicions adultes. Així mateix, la manca de

models masculins igualitaris clars i les narratives de crisi de la masculinitat generen confusió i, en alguns casos, resistències envers el feminisme com a resposta a la incertesa sobre els seus rols de gènere.

- **Percepció del feminisme com una amenaça:** Alguns adolescents interpreten el feminisme com un atac als homes i als rols de gènere, fet que pot generar l'adopció d'actituds defensives o de rebuig. Aquesta percepció s'ha vist reforçada per narratives mediàtiques i polítiques que presenten el feminisme com un moviment excloent o radical.
- **Influència del grup d'iguals:** L'acceptació dins dels grups masculins pot estar condicionada per l'adopció d'actituds antifeministes, especialment en entorns digitals. En aquest sentit, posicionaments profeministes poden ser sancionats socialment per grups d'iguals, mentre que discursos antifeministes poden reforçar la cohesió dins de certs grups juvenils masculins.
- **Impacte de les xarxes socials i l'androsfera:** L'exposició constant a continguts antifeministes a través d'algoritmes personalitzats facilita la radicalització i la difusió d'idees antifeministes i misògines. Plataformes com YouTube, TikTok i Discord han esdevingut espais clau per a la difusió d'aquests discursos, amb càmeres d'eco i discursos reaccionaris en els quals el feminisme es presenta com un perill per als homes.
- **Sexisme modern i sexisme invers:** Un dels fenòmens més rellevants en la configuració de l'antifeminisme juvenil és la persistència del sexisme modern, que es manifesta en la negació de la discriminació de gènere i en la percepció que la igualtat ja s'ha assolit. Aquest discurs es combina amb la creença en el sexisme invers, segons la qual el feminisme ha generat una situació de desavantatge per als homes. Aquest marc narratiu condueix molts joves a veure les polítiques d'igualtat com a injustes i discriminatòries i genera resistències al feminisme i a les polítiques de gènere.

Per abordar aquestes resistències, tal com veurem en el darrer capítol, cal un enfocament que combini intervencions educatives més atractives per als nois adolescents, la generació de referents masculins igualitaris i la deconstrucció dels discursos antifeministes a les xarxes socials. Entendre aquests processos és fonamental per evitar que aquestes actituds s'arrelin i es consolidin en l'edat adulta.

METODOLOGIA

La metodologia d'un estudi és el conjunt de procediments, tècniques i estratègies que ens permeten recollir dades fiables, analitzar-les i arribar a conclusions robustes amb l'objectiu de generar coneixement amb impacte social i transformador. En aquest estudi, hem adoptat una estratègia multimètode que integra components quantitatius i qualitatius, ancorada en una perspectiva epistemològica feminista. Aquesta aproximació no només ens permet qüestionar per transformar les estructures de poder existents, sinó també contribuir a una recerca amb finalitats de canvi social.

2.1 Objectiu general i objectius específics

L'objectiu general de la recerca és definir estratègies i recomanacions per abordar les resistències antifeministes entre la població adolescent masculina, basant-nos en el coneixement de les opinions, actituds, resistències i expectatives envers el feminisme i les polítiques d'igualtat. En aquest marc, s'han plantejat els següents objectius específics:

- a. Analitzar les actituds i opinions associades a diferents formes de sexisme –tradicional, modern, invers i antigènere– per identificar les especificitats dels adolescents cis-masculins.
- b. Conèixer les formes de producció, circulació i recepció dels discursos

antifeministes atenent els principals agents de socialització –família, centre educatiu, grups d'iguals i mitjans de comunicació, amb especial atenció a les xarxes socials.

- c. Analitzar, amb sensibilitat interseccional, com les resistències a la igualtat de gènere es relacionen amb la construcció social de la cismasculinitat, integrant evidències quantitatives i qualitatives.
- d. I, finalment, elaborar recomanacions no adultocèntriques per millorar l'eficàcia dels plans i accions de sensibilització i prevenció davant els discursos antifeministes, postmasclistes i neomasclistes.

2.2 Estructura del capítol metodològic

El capítol es divideix en dues parts principals; la primera, la secció quantitativa, descriu la selecció i anàlisi de dades secundàries recollides a partir d'enquestes realitzades a Catalunya entre el 2020 i el 2024 i quins procediments d'anàlisi s'han emprat per examinar les diferències segons sexe, generació i altres variables sociodemogràfiques; en segon lloc, la secció qualitativa detalla el disseny i la implementació de les entrevistes semiestructurades realitzades amb especialistes en polítiques de prevenció, educació, tallerisme i investigació en temes de feminisme i antifeminisme. Aquesta part explica el mostreig intencional, la construcció dels guions d'entrevistes organitzats per dimensions que responen als objectius específics, així com els procediments de transcripció i anàlisi de continguts que han permès generar un diàleg reflexiu entre les expertes entrevistades.

Aquest enfocament integral, que combina el rigor de l'anàlisi quantitativa amb la profunditat interpretativa de la recerca qualitativa, ens permet obtenir una visió completa dels fenòmens estudiats i aportar dades rellevants per a la transformació social i la millora de les polítiques d'igualtat.

2.3 Estudi quantitatiu

La part quantitativa gira entorn de l'anàlisi d'enquestes per estudiar les actituds i opinions associades a diferents formes de sexisme –tradicional, modern, invers i antigènere–, per identificar les especificitats dels adolescents cis-masculins, i persegueix sis objectius. Els primers dos objectius són més aviat metodològics i d'operativització de conceptes:

- a. Identificar indicadors que permetin recollir actituds pròpies del sexisme tradicional, sexisme modern, sexisme invers i actituds antigènere en enquestes recents per l'àmbit català fiables i amb una mostra gran.

- b. Construir índexs sintètics basats en els indicadors identificats que mesurin l'extensió de sexisme tradicional, sexisme modern, sexisme invers i actituds antigènere.

La discussió teòrica prèvia ressalta la importància de considerar les dimensions de sexe i generació en l'anàlisi de l'antifeminisme. D'una banda, la joventut mostra una doble dinàmica: tot i que està altament implicada en les mobilitzacions feministes,⁹⁵ també s'observa en aquest grup una resistència antifeminista rellevant.⁹⁶ D'altra banda, el *backlash* polític i cultural actual que nega la violència masclista i els drets de col·lectius vulnerats,⁹⁷ així com la centralitat de l'androsfera, que apel·la especialment als homes, fan que la variable sexe sigui clau en aquest estudi. Per contra, la reacció global descrita per Gabriele Dietze i Julia Roth,⁹⁸ que nega els drets de la comunitat LGBTQ+, fa pensar que gais, lesbianes i bisexuals defensin en menor mesura els postulats antifeministes. La teoria del privilegi agreujat⁹⁹ suggereix que els homes amb condicions socioeconòmiques desfavorables i/o racialitzades poden experimentar aquestes dinàmiques de manera més marcada. Considerar la dimensió generacional també evita explicacions adultocèntriques¹⁰⁰ i permet distingir si els fenòmens antifeministes són particularment juvenils o es manifesten de manera transgeneracional.¹⁰¹ Seguint aquestes idees, es plantegen els següents objectius substantius:

- c. Identificar similituds i diferències de sexe per generacions per sexisme tradicional, sexisme modern, sexisme invers i actituds antigènere.
- d. Examinar les relacions entre sexisme tradicional, sexisme modern, sexisme invers i actituds antigènere per sexe i generació.
- e. Explorar les diferències per sexe, generació, nivell educatiu i renda en sexisme tradicional, sexisme modern, sexisme invers i actituds antigènere.

95 BERNÁRDEZ RODAL; PADILLA CASTILLO, «Liderazgo feminista en hashtags: etiquetas virales del nuevo debate político y social en España», p. 42-50.

96 IDOYAGA MONDRAGON, *Análisis del uso de los discursos antifeministas por parte del estudiantado de educación de la Universidad del País Vasco UPV/EHU*.

97 NORRIS; INGLEHART, *Cultural backlash and the rise of populism: Trump, Brexit, and authoritarian populism*; DIETZE; ROTH, *Right-wing populism and gender: European perspectives and beyond*.

98 DIETZE; ROTH, *Right-wing populism and gender: European perspectives and beyond*.

99 KIMMEL, *Angry white men: American masculinity and the end of an era*.

100 DELGADO, «¿Son los jóvenes la raíz del auge de la misoginia en España? Sesgos y problemas en la cobertura mediática de la manófera y el antifeminismo español», p. 69-85.

101 BONETA-SÁDABA; GARCÍA MINGO; TOMÁS-FORTE, «Entendiendo el negacionismo de la violencia de género: Discursos sobre violencia de género entre adolescentes españoles/as», p. 359-370.

- f. Explorar les diferències per sexe, generació, racialització i orientació sexual en sexisme tradicional, sexisme modern, sexisme invers i actituds antigènere.

Selecció de dades

Per a la selecció de les enquestes utilitzades en aquesta recerca, s'han seguit diversos criteris d'inclusió que garanteixen la rellevància, qualitat i pertinència de les dades analitzades. En primer lloc, s'ha valorat la rellevància temàtica, assegurant que les enquestes incloguessin preguntes específiques sobre opinions i actituds envers el sexisme tradicional, modern i invers, així com sobre actituds antigènere. A més, s'ha garantit que complissin els estàndards de rigor metodològic i qualitat establerts per les institucions responsables.

Un altre criteri essencial ha estat la proximitat temporal, seleccionant enquestes amb treball de camp realitzat en els darrers quatre anys (2020-2024). Aquesta decisió respon a la necessitat d'analitzar dades recents, especialment tenint en compte l'impacte de la pandèmia de la Covid-19 en les actituds socials. També s'ha considerat com a requisit indispensable que les enquestes es realitzessin a Catalunya, de manera que els resultats fossin representatius de la realitat social catalana; s'han descartat aquelles enquestes d'àmbit estatal o europeu en què Catalunya només representava una part de la mostra.

Per tal de garantir la validesa de les anàlisis segmentades per generacions, s'ha seleccionat enquestes amb mostres àmplies que permetessin desagregar les dades segons variables com el sexe, el nivell educatiu, els ingressos, la racialització o l'orientació sexual, sense que això suposés una reducció excessiva del nombre de casos en cada grup. Finalment, s'ha assegurat l'accés a les microdades, imprescindible per poder realitzar les anàlisis específiques plantejades.

Després d'analitzar un total de 25 enquestes, en una primera fase se'n van seleccionar cinc, totes elles realitzades pel CEO de la Generalitat de Catalunya:

- Enquesta sociopolítica. 2024-2
- Enquesta sobre valors a Catalunya. 2023
- Enquesta longitudinal, 1a onada. 2023
- Enquesta sobre generacions i participació. 2023
- Enquesta sobre convivència i cohesió. 2022

Finalment, es va determinar que, per complir amb els objectius d'aquesta recerca, eren suficients dues d'aquestes enquestes, seleccionades per la seva rellevància temàtica, grandària mostral i proximitat temporal:

- Enquesta sociopolítica. 2024-2
- Enquesta longitudinal. 1a onada. 2023

Fonts de dades secundàries

L'anàlisi d'aquesta recerca es basa en dues enquestes de caràcter representatiu realitzades a Catalunya, implementades d'acord amb els plans anuals aprovats pel Consell Rector del Centre d'Estudis d'Opinió. Ambdues enquestes comparteixen característiques metodològiques similars quant al disseny mostral, l'univers de referència i els procediments de recollida de dades.

L'univers de referència de les dues enquestes és la població de setze anys o més resident a Catalunya. La selecció de la mostra s'ha realitzat seguint criteris probabilístics en totes les fases del procés. Aquesta selecció ha estat duta a terme per l'Institut d'Estadística de Catalunya (IDESCAT) a partir del disseny definit pel CEO. La mostra s'ha estratificat en sis estrats de seccions censals, cadascun dels quals agrupa diferents zones de Catalunya amb característiques sociopolítiques similars. Aquesta agrupació permet garantir una representació equilibrada dels diferents perfils de població. Dins de cada estrat, la selecció de les persones entrevistades s'ha fet de manera aleatòria per assegurar la imparcialitat del procés.

L'afixació de la mostra és proporcional, és a dir, el nombre de persones entrevistades en cada estrat és proporcional a la mida de la població que representa. Això garanteix que la distribució final de la mostra reflecteixi la composició real de la població catalana, fent que els resultats siguin més representatius i comparables.

La primera enquesta utilitzada és l'Enquesta longitudinal. 1a onada, realitzada entre el 6 de desembre de 2023 i el 31 de gener de 2024, amb una mostra de 6.813 persones i un marge d'error de $\pm 1,19\%$. La segona és l'Enquesta sociopolítica. 2024-2, desenvolupada entre el 14 de juny i el 2 de setembre de 2024, amb una mostra de 5.713 persones i un marge d'error de $\pm 1,3\%$.

Variables substantives i sociodemogràfiques

L'anàlisi d'aquest estudi es basa en l'exploració de quatre dimensions clau relacionades amb les actituds vers la igualtat de gènere i els drets LGBTIQ+: el sexisme tradicional, el sexisme modern, el sexisme invers i

les actituds antigènere. Cada dimensió es mesura a partir de diverses variables seleccionades de l'Enquesta longitudinal 1a onada 2023 i l'Enquesta sociopolítica. 2024-2. A més, s'introdueixen variables sociodemogràfiques per analitzar com aquestes actituds varien segons diferents factors personals i estructurals. A continuació, es detallen aquestes variables i les preguntes utilitzades en l'anàlisi.

Variables substantives

En primer lloc, el sexisme tradicional fa referència a la creença en rols i estereotips de gènere rígids i diferenciats, segons els quals les dones han d'ocupar principalment l'àmbit domèstic i de cura, mentre que els homes han de desenvolupar-se en l'esfera pública i laboral. Aquesta forma de sexisme justifica explícitament la desigualtat entre homes i dones i es relaciona amb valors culturals i religiosos conservadors. Per mesurar aquesta dimensió, s'han utilitzat diverses preguntes de les dues enquestes analitzades. A l'Enquesta longitudinal. 1a onada. 2023 s'ha preguntat sobre l'acord amb afirmacions com *«El rol més important d'una dona és tenir cura de la llar i de la família»* i *«El rol més important de l'home és guanyar diners»*. Per la seva banda, a l'Enquesta sociopolítica. 2024-2 es plantegen afirmacions com *«Una mare que treballa fora de casa pot tenir una relació igual de bona amb els seus fills que una mare que no treballa fora de casa»*, *«Pensant-ho bé, quan una dona treballa tot el dia fora de casa, la vida familiar queda perjudicada»* o *«Tenir feina està bé, però el que la majoria de dones volen és formar una família i tenir fills»*. També es recull l'opinió sobre si *«Tant l'home com la dona haurien d'aportar diners a la família»* i si *«El deure de l'home és guanyar diners, i el deure de la dona és tenir cura de la casa i la família»*. En totes aquestes preguntes, les opcions de resposta componen cinc categories, que van des de «Molt d'acord», «D'acord», «Ni d'acord ni desacord» fins a «Desacord» i «Molt en desacord». Per a l'anàlisi s'han col·lapsat les categories «D'acord i Molt d'acord» i «En desacord i Molt en desacord».

En segon lloc, el sexisme modern es caracteritza per negar que la discriminació de gènere persisteixi en la societat actual, criticar les protestes feministes i oposar-se a les polítiques d'igualtat. A diferència del sexisme tradicional, aquesta forma de sexisme és més subtil i es basa en la percepció que les dones ja gaudeixen d'igualtat i que el feminisme ha anat massa lluny. Per analitzar aquesta dimensió, l'Enquesta longitudinal. 1a onada. 2023 planteja afirmacions com *«La crítica als acudits masclistes és exagerada»*, *«El moviment feminista ha anat massa lluny»* i *«Algunes dones posen denúncies falses per obtenir beneficis econòmics i fer mal a la seva parella»*. Les respostes s'estructuren en una escala de cinc punts que va de «Molt d'acord» a «Molt en desacord».

Pel que fa al sexisme invers, aquest concepte es basa en la creença que la societat actual, com a conseqüència del feminisme, proporciona més oportunitats, drets i poder a les dones que als homes. Aquesta percepció considera que els homes són ara el grup en desavantatge i trasllada la idea de desigualtat de gènere en sentit contrari. Aquesta dimensió es mesura a partir de la pregunta «*Com qualificaria vostè les desigualtats que existeixen actualment entre homes i dones a Catalunya?*», amb una escala de resposta de zero a deu, on zero indica «Molta desigualtat en perjudici dels homes» i deu, «Molta desigualtat en perjudici de les dones», passant pel valor intermedi de cinc, que indica igualtat.

Finalment, les actituds antigènere reflecteixen l'oposició als drets de la població LGBTQ+ i a les identitats de gènere no binàries. Aquestes actituds defensen un model de família tradicional i consideren que el reconeixement dels drets sexuals i reproductius suposa una amenaça per als valors tradicionals. Per analitzar aquesta dimensió, l'Enquesta longitudinal. 1a onada. 2023 pregunta fins a quin punt es consideren positives o negatives una sèrie de situacions: «*L'acceptació creixent de les persones trans*», «*Que les persones no hagin de definir-se necessàriament com a homes o dones*», «*L'augment del nombre de joves bisexuals, gais o lesbianes*» i «*L'acceptació de noves formes de relació diferents a la parella tradicional*». Les respostes es donen en una escala de zero a deu, on zero significa «Molt negativa» i deu «Molt positiva».

Variables sociodemogràfiques

A més de les variables substantives, s'hi han incorporat diverses variables sociodemogràfiques per contextualitzar l'anàlisi i identificar com aquestes actituds varien segons factors personals i socials diferents. La variable sexe s'ha considerat de manera binària, amb les opcions «Masculí» i «Femení», segons consta en els documents oficials de les persones enquestades i sense assumir cap premissa biologicista. Entenem aquesta variable diferenciada de la identitat de gènere que feia referència a com una persona s'identifica i es percep a si mateixa en termes de gènere —com a dona, home, no binari...— independentment de característiques físiques o expectatives socials. Per a aquestes anàlisis s'ha optat per la variable sexe, no per una preferència per premisses biologicistes, sinó per les dificultats metodològiques associades al tractament de la variable gènere. L'ús de la identitat de gènere hauria comportat desafiaments en l'anàlisi de taules bivariades, especialment per la baixa representació de persones no binàries en la mostra, fet que hauria limitat la fiabilitat dels resultats. A més, atès que un dels nostres objectius és analitzar la bretxa de gènere, la inclusió d'una tercera categoria en aquesta variable dificultava el càlcul d'indicadors, ja que la bretxa es defineix habitualment com una diferència entre dos grups. Per tant, l'elecció de la variable sexe respon a criteris de viabilitat estadística i rigor analític. L'edat s'ha agrupat en cinc categories generacionals: gene-

ració Z (1997-2012), mil·lennistes (1981-1996), generació X (1965-1980), baby-boomers (1946-1964) i generació silenciosa –abans de 1946.

Pel que fa al nivell d'estudis, s'ha preguntat pel nivell màxim de formació assolit, amb categories que van des de «No vaig finalitzar els estudis obligatoris» fins a «Estudis universitaris –grau, màster i/o doctorat–», agrupades en tres nivells: baix –fins a estudis obligatoris–, mitjà –secundaris postobligatoris i formació professional– i alt –estudis superiors. La variable renda s'ha treballat a partir dels decils d'ingressos, dividint la població en deu grups segons el seu nivell econòmic, i agrupant-los posteriorment en tres categories: decil inferior –els dos grups amb menys ingressos–, decils mitjans –del tercer al vuitè– i decils superiors –els dos grups amb més ingressos.

Quant a la identificació ètnica, s'ha preguntat amb quin dels següents termes s'identifica la persona: «Blanc/a», «Llatí/ina», «Magribí/ina o àrab», «Negre/a», «Asiàtic/a», «Romani/Gitano/a» o «Altres». Aquesta variable s'ha recodificat en dues categories: hegemònica –blanc/a– i no hegemònica –les altres opcions. Finalment, s'ha recollit també l'orientació sexual, distingint entre «Heterosexual», «Gai o lesbiana», «Bisexual» i «Altres», que s'han agrupat en dues categories: heterosexuals i no heterosexuals.

Aquest conjunt de variables permet analitzar de manera integral com diferents formes de sexisme i actituds antigènere es distribueixen segons característiques sociodemogràfiques específiques, i ofereix una visió més completa dels factors que expliquen aquestes actituds en la societat catalana actual.

Taula 1. Variables sociodemogràfiques incloses a l'anàlisi

	VARIABLE	VALORS - EXPLICACIÓ	
SOCIODEMOGRÀFIQUES	Sexe	Indicat en els documents oficials	
	Generació		Any naixement
		Z	1997- 2012
		Mil·lennista	1981-1996
		X	1965 -1980
		Baby-boomers	1946 -1964
	Silenciosa	abans de 1946	
Nivell formatiu	Màxim nivell formatiu assolit		
Renda	Decil de renda de la persona enquestada		
AUTOUBICACIÓ	Ètnica	Grup ètnic	
	Orientació sexual	Orientació sexual	

Font: Elaboració pròpia.

Finalment, i d'acord amb la literatura revisada, s'han construït tres índexs –de sexisme invers, d'antigènere i de sexisme modern. Els procediments i detalls de construcció dels índexs poden consultar-se als annexos.

Taula 2. Indicadors sintètics

DIMENSIONS	DESCRIPCIÓ
SEXISME INVERS	Considerar que els homes estan en una posició de desigualtat.
ANTIGÈNERE	Oposició als drets LGBTQI+ i al moviment que els impulsa, i la defensa del model de família tradicional.
SEXISME MODERN	Conjunt d'opinions, actituds i creences que consideren que en la societat actual ja no persisteix la discriminació contra les dones, que critica les protestes que generen aquesta discriminació i que s'oposa a les polítiques destinades a corregir-la.
SEXISME TRADICIONAL	Sosteniment dels rols i estereotips de gènere tradicional.

Font: Elaboració pròpia.

Anàlisi

Aquest estudi pretén aprofundir en la manera com es manifesten diferents formes de sexisme a la societat utilitzant un conjunt d'anàlisis bivariants. L'objectiu és analitzar i comparar les diferències entre homes i dones, segmentant per generació, i explorar de quina manera variables com la classe social, la racialització i l'orientació sexual poden influir en aquests fenòmens. Així mateix, es volen identificar possibles pics en determinats indicadors, especialment en el cas dels nois de la generació Z, comparats amb els homes d'altres generacions i amb les noies de la mateixa generació.

En primer lloc, es realitzarà una anàlisi bivariant de sexisme tradicional. Aquesta anàlisi compararà, per separat, les set variables que mesuren aquest tipus de sexisme entre homes i dones, segmentant per generació. La pregunta de recerca que es vol respondre, tenint en compte el sexe, és si es pot observar una baixada en el sexisme tradicional en la generació Z en comparació amb les altres generacions.

El segon focus d'anàlisi consisteix a examinar l'índex de sexisme modern. En aquest cas, s'analitzaran les diferències en aquest índex entre homes i dones segons la generació, amb la pregunta de recerca centrada a determinar si hi ha un pic en l'índex de sexisme modern en els nois de la generació Z en comparació amb els homes de la resta de generacions i amb les noies de la mateixa generació.

De manera similar, es portarà a terme una anàlisi bivariant de l'índex de sexisme invers, comparant-lo entre homes i dones a través de les diferents generacions. La pregunta que es planteja aquí és si els nois de la generació Z mostren un pic en aquest índex, comparats amb els homes d'altres generacions i amb les noies de la mateixa generació.

A continuació, es realitzarà una anàlisi bivariant de l'antigènere, amb l'objectiu d'examinar les diferències d'expressió d'aquesta variable entre homes i dones segons la generació. La recerca es centrarà a saber si hi ha un pic en els nivells d'antigènere en els nois de la generació Z, comparats amb els homes de les altres generacions i amb les noies de la mateixa generació.

Posteriorment, es planteja una anàlisi bivariant del diferencial per sexe respecte als indicadors de sexisme tradicional, modern i invers. En aquest cas, s'estudien les bretxes de gènere en cada tipus de sexisme per generació, amb la pregunta de recerca orientada a determinar si la diferència entre homes i dones és especialment gran en la generació Z.

Una altra anàlisi bivariant es dedica a explorar la relació entre els fenòmens de sexisme modern, sexisme invers i antigènere, segmentant per sexe i per generació. Aquesta anàlisi pretén identificar si aquests fenòmens estan relacionats de la mateixa manera tant entre homes com entre dones, i quines diferències es poden detectar entre generacions.

A més, s'hi inclouran variables socioeconòmiques, com els decils de renda i el nivell educatiu, per avaluar bivariantment com els índexs de sexisme tradicional, modern i invers es relacionen amb la classe social. Aquestes anàlisis es faran tant per a la mostra completa com específicament per a la generació Z, tenint en compte el sexe. La pregunta de recerca consisteix a determinar si el sexisme modern, el sexisme invers i l'antigènere tenen alguna associació amb la classe social, considerant també les diferències entre homes i dones.

Finalment, es realitzarà una anàlisi bivariant amb variables d'autoidentificació, centrant-se en la racialització i l'orientació sexual. L'objectiu és explorar com es relacionen aquests indicadors amb els índexs de sexisme –tradicional, modern i invers– tant per a tota la mostra com específicament per a la generació Z, tenint en compte el sexe. La pregunta de recerca és si hi ha alguna associació entre la racialització i l'orientació sexual amb aquests fenòmens de sexisme, considerant les possibles diferències entre homes i dones.

Aquest enfocament bivariant permetrà obtenir una visió integral de com es distribueixen i relacionen els diferents tipus de sexisme en funció de variables crucials com el sexe, la generació, la classe social, la racialització i l'orientació sexual, aportant dades rellevants sobre les dinàmiques socials actuals, amb especial atenció a la generació Z.

2.4 Estudi qualitatiu

A nivell qualitatiu, hem decidit realitzar entrevistes amb especialistes per aprofundir en la comprensió del fenomen estudiat i explorar recomanacions per revertir-lo.

Les persones entrevistades han estat seleccionades segons criteris d'expertesa en els àmbits de les polítiques públiques, l'educació i la recerca en feminisme i antifeminisme. S'ha buscat una diversitat d'especialitzacions –acadèmics, professionals i responsables de polítiques d'igualtat– per obtenir una visió polièdrica del fenomen.

Els objectius específics d'aquesta part empírica són:

- a. Explorar com els cis-joves comprenen i perceben la violència masclista, el feminisme i les desigualtats de gènere.
- b. Indagar en els factors socioculturals i educatius que influeixen en la comprensió i actituds dels joves envers la violència masclista i el feminisme.
- c. Examinar el paper dels mitjans de comunicació i les xarxes socials en la difusió de discursos antifeministes i en la negació de la violència masclista.
- d. Explorar les necessitats de talleristes i educadors i educadores per a la intervenció amb cis-joves.
- e. Comprendre els desafiaments dels programes de sensibilització de cis-nois en el context actual.
- f. Coconstruir propostes de millora o noves estratègies per a intervencions.
- g. Identificar bones pràctiques d'intervenció.

Mostra

Per assolir aquests objectius, hem optat per un mostreig intencional que ens permet seleccionar perfils amb experiència contrastada en àmbits clau. Concretament, hem escollit tres perfils de persones:

- a. Professionals vinculats a polítiques d'intervenció en la prevenció de violència masclista entre joves;
- b. Educadores i talleristes amb un ampli recorregut en formacions sobre violències masclistes i/o masculinitat; i Acadèmiques internacionals especialitzades en temes de feminisme i antifeminisme en joves.

Les persones que componen la nostra mostra són:

Eduarne Jiménez Pérez: seleccionada per la seva participació en el disseny i implementació de polítiques públiques adreçades a la prevenció de la violència masclista entre joves, Eduarne és doctora en Estudis de Gènere i experta en prevenció de violències masclistes i cisheteronormatives. Amb més de catorze anys d'experiència a la Cooperativa Candela com a educadora, formadora i consultora, ha estat investigadora en projectes europeus com GapWork i USVreact, i ha integrat iniciatives com el Seminari Interdisciplinari de Metodologia d'Investigació Feminista (SIMReF) i la xarxa GENCPOLIS. Actualment, treballa com a tècnica de gènere a l'Agència Catalana de Joventut i és docent del grau en Educació Social a la Universitat de Barcelona.

Lionel Delgado: tallerista especialitzat en treball sobre masculinitat, Lionel és doctor en Sociologia amb una especialització en masculinitats i moviments antifeministes. Conegut divulgador i autor de diverses publicacions¹⁰², la seva línia d'investigació s'ha centrat en la reacció patriarcal, la masculinitat tòxica i els mecanismes per fomentar models igualitaris. Com a tallerista amb Homes Igualitaris, facilita espais de debat per repensar la identitat masculina i promoure un canvi cap a models més respectuosos i conscients dels privilegis.

Selene García Sanagustín: educadora especialitzada en treball sobre violències masclistes i drets LGBTIQ+, Selene és llicenciada en Filosofia per la UB, i sòcia i tallerista de la Cooperativa Candela. La seva trajectòria està profundament vinculada al feminisme *queer*, amb un enfocament en la visibilització de la diversitat i en l'anàlisi de les opressions sistèmiques, tot desenvolupant estratègies per combatre-les i treballar sobre els propis privilegis.

Judith Goetz: reconeguda experta internacional en el camp de l'educació i especialitzada en antifeminisme, Judith és llicenciada en Literatura Comparada i doctora en Ciències Polítiques. Actualment, investigadora postdoctoral a la Universitat d'Innsbruck; la seva recerca se centra en el reaprenentatge de gènere en el context de reaccions antifeministes, amb un interès especial en l'estudi de l'extremisme de dreta relacionat amb les qüestions de gènere. És membre de la Forschungsgruppe Ideologien und Politiken der Ungleichheit (FIPU) [Grup de Recerca d'Ideologies i Polítiques de la Desigualtat] i del Forschungsnetzwerk Frauen und Rechtsextremismus [Xarxa de Recerca alemanya «Dones i extremisme de dreta»].

Pam Alldred: experta internacional en l'àrea de joventut, educació social i violències masclistes, Pam és doctora en Psicologia i catedràtica d'Infància, Joventut i Comunitat a la Nottingham Trent University. La seva recerca abasta sexualitats, salut sexual, polítiques de gènere, diversitat i violències masclistes, amb un interès particular pels mètodes d'investigació qualitativa i els reptes ètics associats. Ha liderat nombrosos projectes de recerca finançats per escoles, universitats, autoritats locals i organitzacions, contribuint a la creació de materials de formació i propostes de bones pràctiques per als professionals que treballen amb nens i joves.

Aquest mostreig intencional permet recollir una varietat de perspectives que enriqueixen la comprensió del fenomen estudiat i la formulació de recomanacions pertinents per a la seva intervenció.

102 DELGADO «¿Son los jóvenes la raíz del auge de la misoginia en España? Sesgos y problemas en la cobertura mediática de la Manosfera y el antifeminismo español.», p. 69-85.

Entrevistes a informants clau

A partir dels objectius detallats, s'han identificat les dimensions següents per als guions d'entrevistes. Cada dimensió està dissenyada per respondre a un o diversos objectius específics, tal com es detalla a continuació:

- Percepcions sobre la violència masclista i el feminisme dels joves: Aquesta dimensió s'articula al voltant de l'objectiu d'explorar com els cis-joves comprenen i perceben la violència masclista, el feminisme i les desigualtats –Objectiu A. La seva justificació resideix en la necessitat de recollir les interpretacions i significats que els joves atorguen a aquests fenòmens, cosa fonamental per entendre la seva implicació i posició respecte a les qüestions de gènere.
- Context sociocultural i educatiu: Aquesta dimensió respon a l'objectiu d'indagar els factors socioculturals i educatius que influeixen en la comprensió i actitud dels joves envers la violència masclista i el feminisme –Objectiu B–, així com d'examinar el paper dels mitjans de comunicació i xarxes socials en la difusió de discursos antifeministes –Objectiu C. Així, permet situar les percepcions individuals dins d'un context més ampli que modela les seves experiències i actituds.
- Estat actual de les intervencions educatives i de sensibilització: Aquesta dimensió es focalitza a explorar les necessitats de talleristes i educadors i educadores per a la intervenció amb cis joves –Objectiu D– i a comprendre els desafiaments dels programes de sensibilització destinats als cis nois –Objectiu E. La seva justificació rau a avaluar l'eficàcia de les intervencions actuals i a identificar àrees de millora en les estratègies de sensibilització, cosa essencial per a la prevenció de la violència de gènere.
- Propostes per a futures intervencions: Finalment, aquesta dimensió té com a objectiu coconstruir propostes de millora o noves estratègies per a intervencions –Objectiu F–, així com identificar bones pràctiques –Objectiu G. D'aquesta manera, es pretén transformar els coneixements recollits en recomanacions concretes que facilitin el desenvolupament de futures accions d'intervenció i prevenció.

D'aquesta manera, s'han dissenyat tres models de guions d'entrevistes semiestructurades, un per a cada perfil seleccionat, que es poden consultar a l'Annex 2.

Treball de camp

Les entrevistes, detallades a la taula 3, s'han realitzat majoritàriament a Barcelona, amb l'excepció de la realitzada amb Alldred, que es va conduir a Londres. En la seva realització i posterior sistematització hi ha col·laborat Carolina Amaral –estudiant de doctorat de la UB– i Nikolina Janjic –becària de recerca del grup Còpolis.

Taula 3. Entrevistes realitzades per a la recerca

DATA	ENTREVISTADA	ENTREVISTADORA	OBSERVADORA
9/11/2024	Pam Alldred	Barbara Biglia	
23/11/2024	Eduarne Jiménez Pérez	Barbara Biglia	Carolina Amaral
24/11/2024	Judith Goetz	Barbara Biglia	Nikolina Janjic
10/12/2024	Lionel Delgado	Jordi Bonet	
9/1/2025	Selene García Sanagustín	Carolina Amaral	Nikolina Janjic

Font: Elaboració pròpia.

Totes les entrevistes han estat enregistrades en àudio i s'ha realitzat una transcripció automàtica amb el programa Whisper, que posteriorment ha estat revisada i corregida per Nikolina Janjic i Carolina Amaral. A continuació, s'ha organitzat la informació per dimensions mitjançant una taula Excel. Finalment, s'ha realitzat una anàlisi de continguts i s'ha generat un diàleg entre les expertes, el qual s'ha inclòs en aquest text fent servir les seves sigles per identificar-les.

Tancament

Aquest capítol metodològic ha establert una base sòlida mitjançant l'estratègia multimètode, integrant l'anàlisi quantitativa i qualitativa amb una perspectiva epistemològica feminista. Amb aquesta metodologia, hem aconseguit recollir i sistematitzar dades recents i rigoroses sobre les diferents formes de sexisme i actituds antigènere, així com aprofundir en la comprensió de la construcció social de la cis-masculinitat i les resistències antifeministes.

Ara comença la pròpia anàlisi: primer, presentarem l'anàlisi quantitativa, amb un enfocament macro i general, que ens permetrà identificar tendències i diferències clau segons sexe, generació i altres variables sociodemogràfiques; a continuació, explorarem en profunditat la dimensió qualitativa a través de les entrevistes realitzades, aportant una visió interpretativa i contextualitzada dels discursos i pràctiques observats; finalment, integrarem les troballes d'ambdues perspectives per formular recomanacions i conclusions que, esperem, contribueixin efectivament a la transformació social i a la millora de les polítiques d'igualtat.

3



ESTUDI QUANTITATIU

Darrerament han aparegut algunes notícies als mitjans de comunicació catalans referents a un creixement de les actituds antifeministes i conservadores entre la població jove. Tanmateix, si bé és cert que existeix un ascens de les actituds antifeministes en un sector dels nois joves, també és cert que cal anar més enllà dels titulars i analitzar-ne els factors explicatius.

En aquest context, la recerca analitza diferents dimensions de les actituds antifeministes i conservadores entre la població jove –en relació al conjunt de la població–, tot posant el focus en diversos indicadors que permeten comprendre millor aquest fenomen. En primer lloc, s'examina el sexisme tradicional, entès com el sosteniment dels rols i estereotips de gènere tradicionals, a partir de set indicadors específics. En segon lloc, es considera el sexisme modern, que agrupa opinions i creences segons les quals la discriminació contra les dones ja no persisteix en la societat actual, alhora que es deslegitimen les protestes feministes i es rebutgen les polítiques de correcció de desigualtats de gènere. Com una dimensió més d'aquest sexisme modern, es té en compte el sexisme invers –és a dir, la percepció que els homes es troben en una situació de desigualtat–, mesurada a través d'un índex basat en diferents variables. A més, es tracta la dimensió

antigènere, que reflecteix l'oposició als drets del col·lectiu LGBTIQ+ i el rebuig al moviment que els impulsa, tot defensant un model de família tradicional. Finalment, es duu a terme una anàlisi de la bretxa de gènere en aquests índexs, amb l'objectiu d'examinar les diferències en les actituds entre nois i noies. En un segon pas, es comprova com de relacionats estan els tres índexs –sexisme modern, sexisme invers i antigènere– tenint en compte sexe i generació. Per acabar, es testa quin impacte tenen factors socioeconòmics com la renda i el nivell educatiu i factors identitaris com la racialització i l'orientació sexual sobre el fenomen.

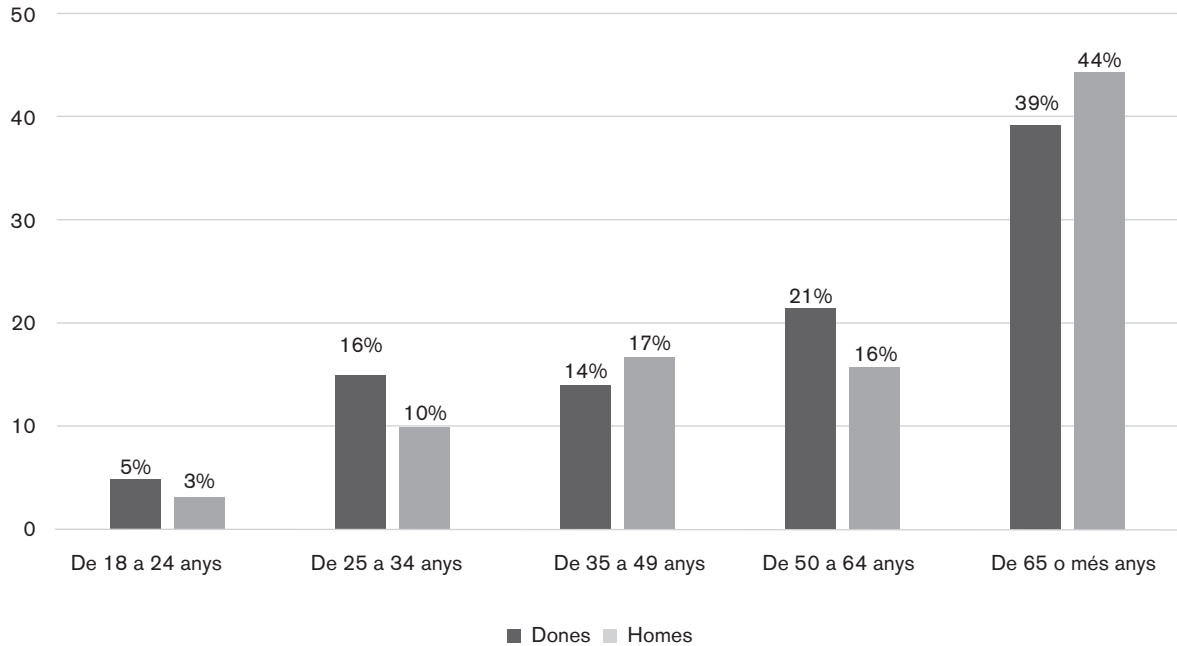
3.1 El sexisme tradicional i la gent jove

Partim d'un dels factors que sovint s'associa amb l'antifeminisme, com és la defensa dels rols i estereotips de gènere tradicional. Les enquestes ofereixen visions no del tot clares sobre la presència del sexisme tradicional entre la gent jove, particularment la diferència de gènere en la generació Z. D'acord amb una de les enquestes analitzades, l'Enquesta longitudinal. 1a onada. 2023, la presència de sexisme tradicional és testimonial entre la gent jove, i de fet no s'observen diferències significatives en funció del sexe. En canvi, segons una segona enquesta analitzada –l'Enquesta sociopolítica. 2024-2–, les dades són menys conclouents, ja que no tots els ítems apunten en la mateixa direcció, la qual cosa dificulta sostenir una lectura clara quant a l'extensió del sexisme tradicional entre la generació Z.

Comencem amb els resultats de l'Enquesta sociopolítica. 2024-2. Per exemple, davant l'afirmació «*El rol més important d'una dona és tenir cura de la llar i de la família*» només manifesten estar d'acord un 5% de les dones i un 3% dels homes d'entre 18 i 24 anys, mentre aquesta xifra puja fins al 39% i al 44% entre les dones i els homes de 65 o més anys.

Gràfic 1. Opinió sobre el paper de les dones (sexisme tradicional), 2024 (%)

Molt d'acord i d'acord amb l'afirmació: *El rol més important d'una dona és tenir cura de la llar i de la família.*

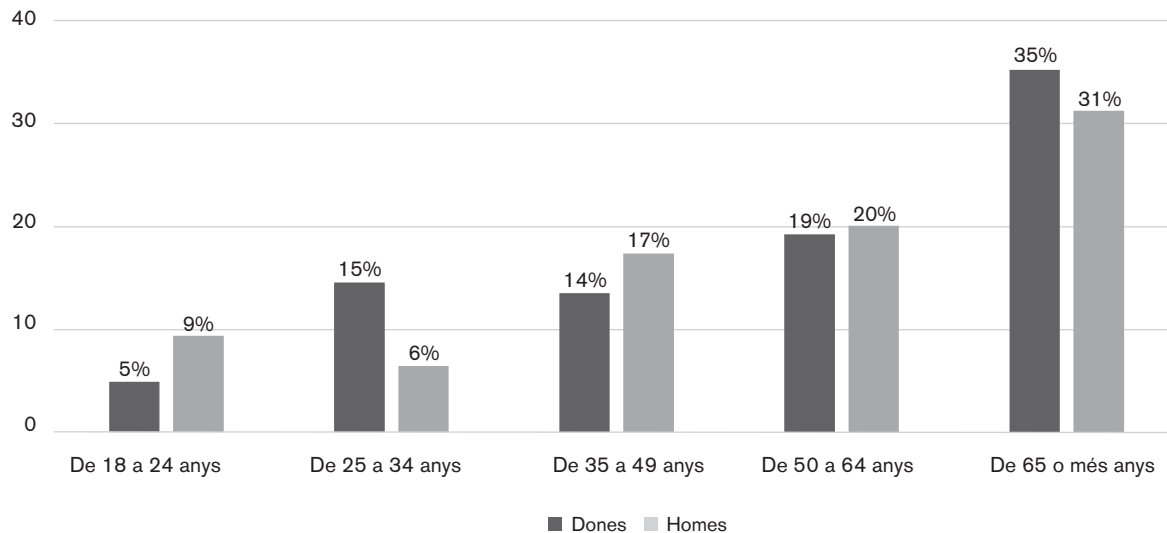


Font: Enquesta sociopolítica. 2024-2 (CEO).

El mateix podem observar quan ens referim a l'afirmació «*El rol més important de l'home és guanyar diners*», en què les xifres afirmatives entre les generacions més joves se situen entre el 5% d'acord de les noies i un 9% d'acord dels nois. En canvi, els homes de 65 anys o més marquen un 31% en aquest ítem. Aquests resultats evidencien que les actituds sexistes tradicionals són molt menys prevalents entre les generacions més joves, cosa que suggereix una evolució cap a models de gènere més igualitaris –almenys si considerem el sexisme tradicional.

Gràfic 2. Opinió sobre el paper dels homes (sexisme tradicional), 2024 (%)

Molt d'acord i d'acord amb l'afirmació: *El rol més important d'un home és guanyar diners.*



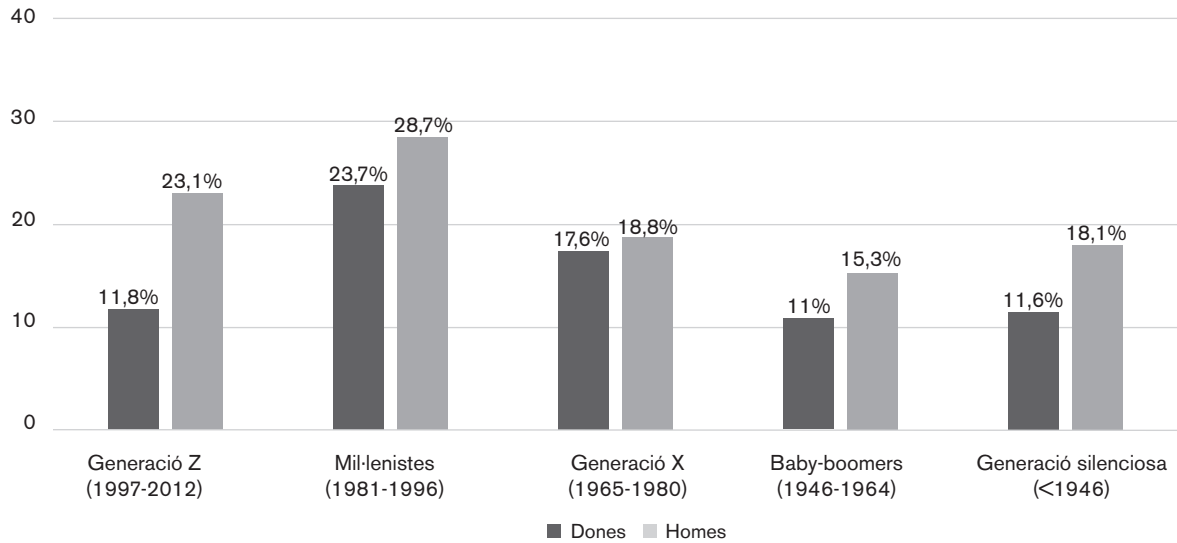
Font: Enquesta sociopolítica. 2024-2 (CEO).

L'Enquesta sociopolítica. 2024-2 ens brinda cinc ítems molt semblants sobre l'alineació de la població amb afirmacions de rols i estereotips de gènere tradicionals. En termes generals i contràriament a les troballes anteriors, sí que s'observen diferències de gènere segmentant per generacions i, a més, el grau d'acord amb el sexisme tradicional en la generació Z no sempre és residual i menor que en altres generacions.

Quant a l'afirmació «Una mare que treballa fora de casa pot tenir una relació igual de bona amb els seus fills que una mare no treballa fora de casa», cal remarcar que «sexisme tradicional» suposa no estar d'acord amb aquesta afirmació. Els nois joves de la generació Z mostren més sexisme tradicional que les noies joves, ja que gairebé un de cada quatre nois –23,1%– creu que una mare treballadora no pot tenir la mateixa relació amb els seus fills, gairebé el doble que les noies –11,8%. Quan es comparen amb els homes grans, la dada és sorprenent: més nois joves –arriba al 28,7% en el cas dels mil·lennistes– tenen més actituds de sexisme tradicional que els homes de la generació silenciosa –18,1%–, mentre que els baby-boomers es queden al 15,3%.

Gràfic 3. Opinió sobre la maternitat (sexisme tradicional), 2024 (%)

Molt en desacord i desacord amb l'afirmació: *Una mare que treballa fora de casa pot tenir una relació igual de bona amb els seus fills que una mare que no treballa fora de casa.*

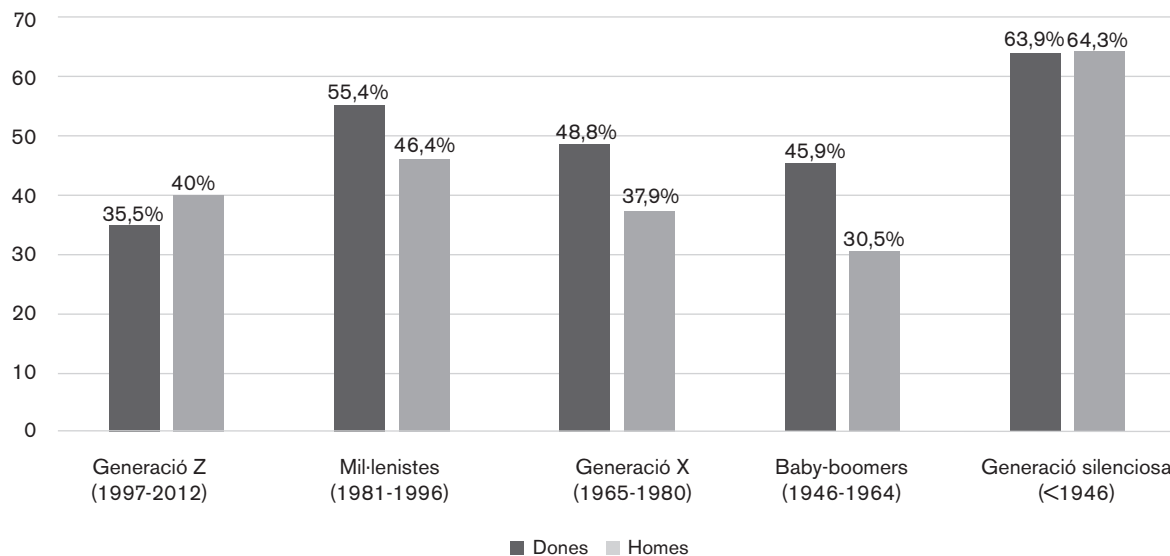


Font: Enquesta sociopolítica. 2024-2 (CEO).

Un 40% dels nois de la generació Z està d'acord amb l'afirmació «*Pensant-ho bé, quan una dona treballa tot el dia fora de casa –matí i tarda–, la vida familiar queda perjudicada*», l'altra cara de l'afirmació anterior. En aquest cas, la diferència amb les noies de la mateixa generació és relativament petita i no arriba a cinc punts. Comparat amb homes d'altres generacions, els homes de la generació Z se situen com a menys partidaris del sexisme tradicional que els homes de la generació silenciosa –64,3%– i els homes mil·lenistes –46,4%–, però més sexistes que els homes de la generació X –37,9%– i dels baby-boomers –30,5%.

Gràfic 4. Opinió sobre l'activitat de les mares (sexisme tradicional), 2024 (%)

Molt d'acord i d'acord amb l'afirmació: *Pensant-ho bé, quan una dona treballa tot el dia fora de casa (matí i tarda), la vida familiar queda perjudicada.*

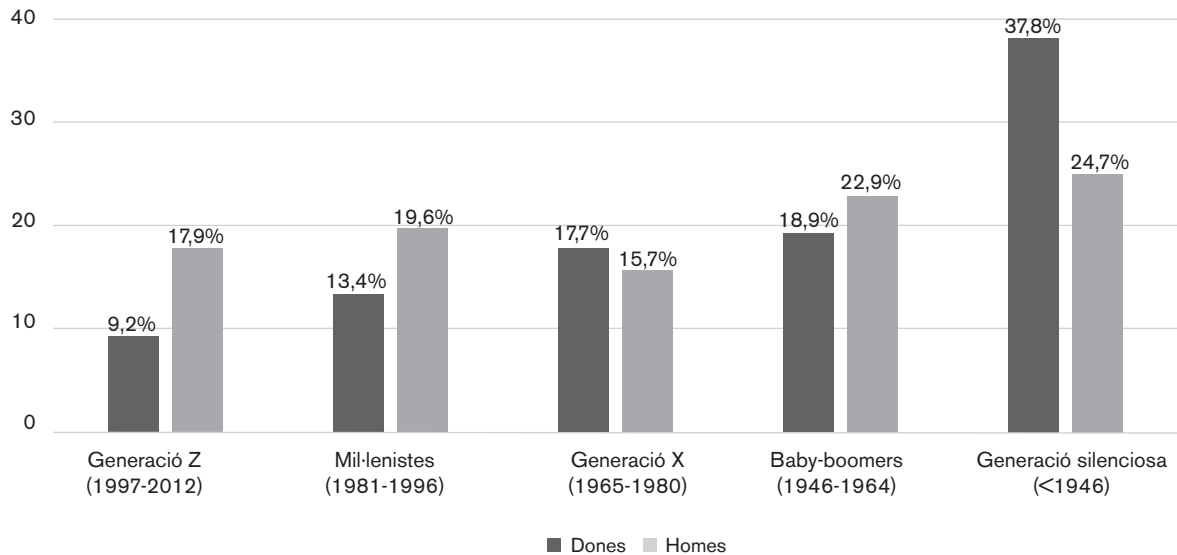


Font: Enquesta sociopolítica. 2024-2 (CEO).

Pel que fa a l'ítem «*Tenir feina està bé, però el que la majoria de dones volen és formar una família i tenir fills*», rep l'aprovació de 17,9% dels nois de la generació Z. No deixa de ser irònic que aquesta visió dels nois sobre les suposades preferències de les dones gairebé duplica el suport de les noies a aquesta afirmació -9,2%. Si comparem el suport a aquesta afirmació del sexisme tradicional dels nois de la generació Z amb els seus homòlegs d'altres generacions, s'aprecia que només els homes de la generació X hi mostren menys suport -15,7%- , mentre que els homes mil·lennistes -19,6%- , baby-boomers -22,9%- i de la generació silenciosa -24,7%- marquen una aprovació més alta.

Gràfic 5. Opinió sobre preferències de dones (sexisme tradicional), 2024 (%)

Molt d'acord i d'acord amb l'afirmació: *Tenir feina està bé, però el que la majoria de dones volen és formar una família i tenir fills.*

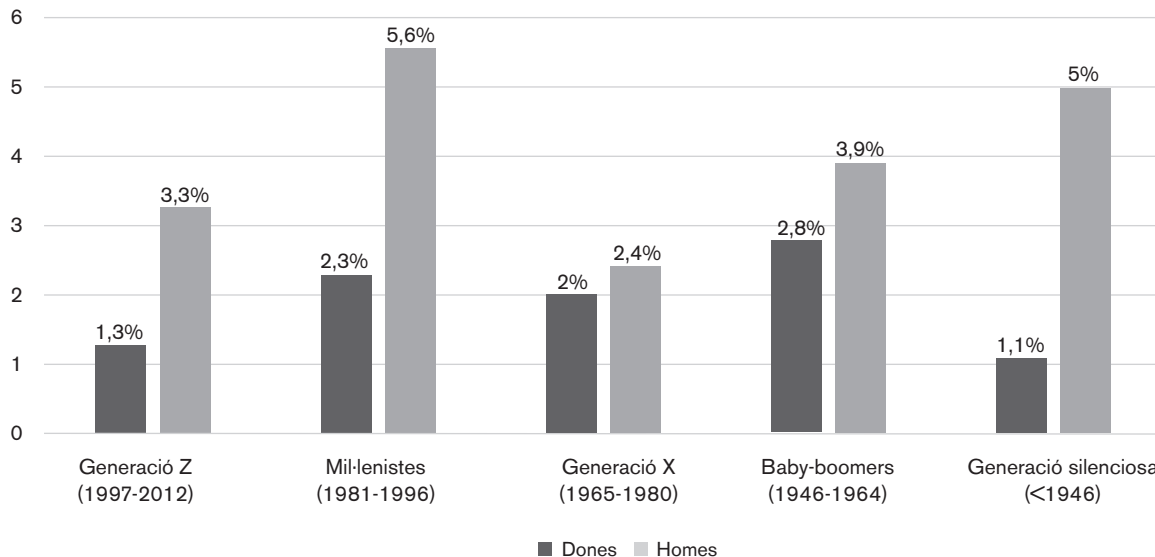


Font: Enquesta sociopolítica. 2024-2 (CEO).

La quarta afirmació, «*Tant l'home com la dona haurien d'aportar diners a la família*», s'interpreta de manera inversa, ja que rebutjar aquesta idea es considera una expressió de sexisme tradicional. Els resultats mostren que, segons aquest indicador, el sexisme tradicional hi té una presència molt més reduïda, també entre els nois de la generació Z: només un 3,3% d'ells es manifesta en desacord amb aquesta afirmació. Tot i això, aquest percentatge continua sent el doble que el de les noies de la mateixa generació –1,3%. Si comparem els nois de la generació Z amb els homes de les altres generacions, es constata que són el grup que menys s'identifica amb aquest postulat del sexisme tradicional, només superats pels homes de la generació X –2,4%. En canvi, es situen per davant dels baby-boomers –3,9%–, la generació silenciosa –5%– i els mil·lennistes –5,6%.

Gràfic 6. Opinió sobre ingressos familiars (sexisme tradicional), 2024 (%)

Molt en desacord i desacord amb l'afirmació: *Tant l'home com la dona haurien d'aportar diners a la família.*

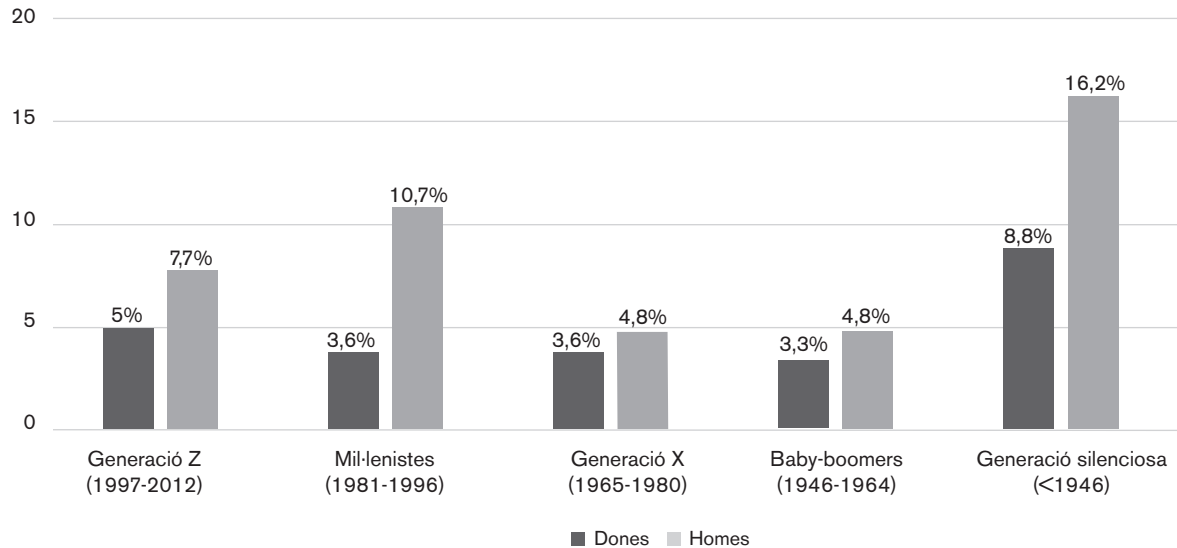


Font: Enquesta sociopolítica. 2024-2 (CEO).

Un 7,7% dels nois de la generació Z subscriu la visió del sexisme tradicional «*El deure de l'home és guanyar diners, i el deure de la dona és tenir cura de la casa i la família*». Això són 2,7 punts més que en el cas de les noies de la generació Z –5%– i també destaca comparat amb la generació X i baby-boomers –ambdós 4,8%–, mentre que els homes mil·lennistes –10,7%– i els homes de la generació silenciosa –16,2%– apunten més alt quant a l'extensió del sexisme tradicional.

Gràfic 7. Opinió sobre els deures d'homes i dones a la família (sexisme tradicional), 2024 (%)

Molt d'acord i d'acord amb l'afirmació: *El deure de l'home és guanyar diners, i el deure de la dona és tenir cura de la casa i la família.*



Font: Enquesta sociopolítica. 2024-2 (CEO).

En conclusió, l'anàlisi dels resultats de les dues enquestes evidencia una realitat complexa i no exempta de contradiccions pel que fa a la presència del sexisme tradicional entre la població jove, especialment en la generació Z. Tot i que alguns indicadors apunten a una adhesió minoritària als rols i estereotips de gènere tradicionals, altres mostren una persistència d'aquestes actituds, particularment entre els nois. La divergència de resultats entre les dues enquestes analitzades fa difícil sostenir una lectura clara i concloent sobre l'abast del sexisme tradicional en aquest col·lectiu.

A causa d'aquest panorama heterogeni, s'ha optat per no elaborar índexs globals de sexisme tradicional que agrupin els diferents ítems analitzats. Aquesta decisió respon a la voluntat de no homogeneïtzar resultats que presenten diferències notables segons l'indicador concret i el context generacional. Així, l'anàlisi per

ítems individuals permet captar millor les especificitats i matisos d'aquest fenomen. No obstant això, aquesta limitació obre un camp d'investigació futura per explorar la possibilitat de construir indicadors sintètics que permetin una avaluació més integrada del sexisme tradicional i la seva evolució en les diferents generacions. A nivell més pràctic, implica la necessitat d'incorporar escales validades de sexisme tradicional a les enquestes catalanes.

Tanmateix, tal com han posat de manifest diferents autors,¹⁰³ el sexisme tradicional és només una de les dimensions del sexisme actual. Cal complementar aquesta anàlisi amb l'estudi del sexisme modern, caracteritzat per la negació de la persistència de la discriminació de gènere, la crítica a les reivindicacions feministes i l'oposició a les polítiques orientades a corregir les desigualtats. A diferència del sexisme tradicional, el sexisme modern sovint es manifesta de manera més subtil i està estretament vinculat a la resistència cultural davant dels avenços en matèria d'igualtat de gènere. Aquesta forma de sexisme sembla tenir un impacte particularment rellevant entre els sectors més joves de la població, fet que posa en evidència la necessitat d'aprofundir-ne l'anàlisi per comprendre millor els factors que condicionen les actituds envers el gènere i el feminisme en les noves generacions.

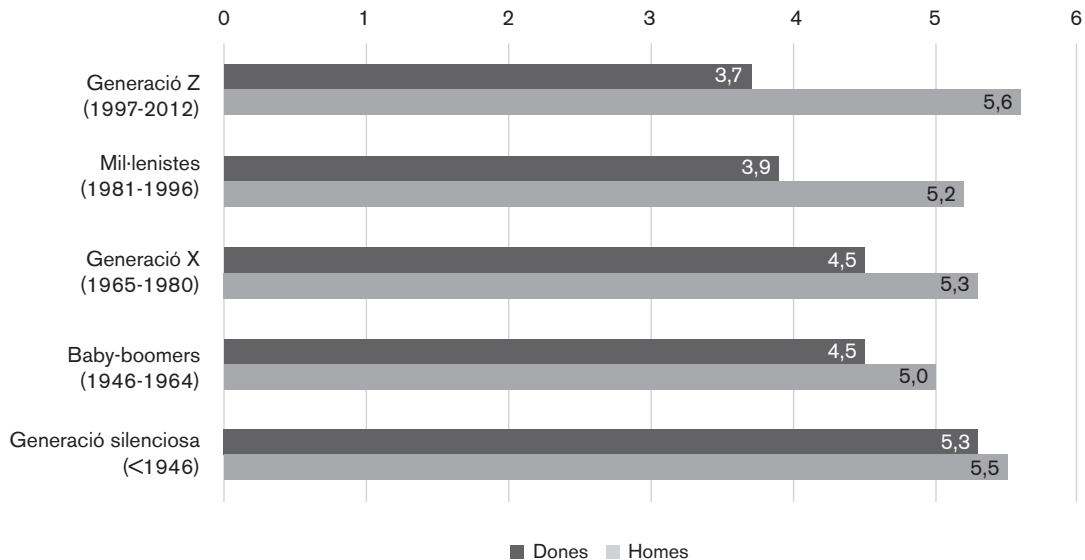
3.2 Noves formes de sexisme

El sexisme modern descriu un conjunt d'opinions, actituds i creences que consideren que en la societat actual ja no persisteix la discriminació contra les dones, que critica les propostes que denuncien aquesta discriminació i que s'oposa a les polítiques destinades a corregir-la. Si analitzem l'Enquesta longitudinal. 1a onada. 2023, que incorpora diferents ítems referits al sexisme modern corresponents a una escala validada¹⁰⁴ s'evidencia que no només són els nois de la generació Z els que puntuen més alt en l'indicador de sexisme modern –5,6 punts–, sinó que és en aquesta generació on hi ha més diferència entre homes i dones. Així, veiem que en sexisme modern els nois de la generació Z superen fins i el de la generació silenciosa –5,5 punts– i està bastant per sobre dels valors de la resta de generacions –entre 5 i 5,3 punts.

103 ARCHER; KAM, «Modern sexism in modern times: Public opinion in the #MeToo Era», p. 813-837; ANDUIZA; RICO, «Sexism and the far-right vote: The individual dynamics of gender backlash», p. 478-493; SWIM, «Sexism and racism: Oldfashioned and modern prejudices», p. 199-214.

104 SWIM, «Sexism and racism: Oldfashioned and modern prejudices», p. 199-214.

Gràfic 8. Índex sintètic sexisme modern, 2023

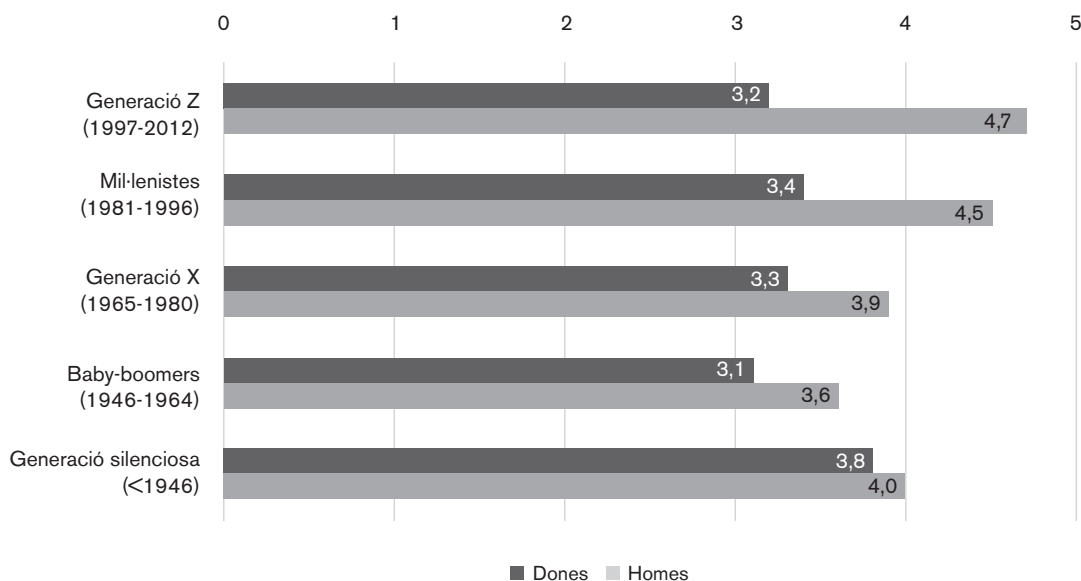


Font: Enquesta longitudinal. 1a onada. 2023 (CEO).

Un dels efectes més destacats del sexisme modern és la creença que la societat ja ha assolit la igualtat de gènere, de manera que es qüestiona la necessitat de continuar impulsant polítiques feministes. Aquesta percepció pot generar entre alguns homes el sentiment que les mesures d'igualtat els col·loquen en una posició de desavantatge respecte a les dones i, com a conseqüència, afavoreix l'aparició de la creença en l'anomenat sexisme invers. D'acord amb els resultats de l'enquesta, al gràfic 9 s'evidencia un cop més que és entre els homes de les generacions més joves allà on s'observa un sexisme invers major: en la generació Z els nois marquen un 4,7 sobre 6, i els mil·lennistes un 4,5 mentre que els baby-boomers –3,6– i generació X –3,9– estan per sota de 4. A més –i com ja havíem vist a dalt per a l'escala del sexisme modern– s'evidencia que és també en la generació Z on la bretxa de gènere és més gran. A més, s'observa un increment sostingut del sexisme invers entre els homes a mesura que les generacions són més joves, amb un ascens progressiu des dels baby-boomers fins a la generació Z, en què aquest fenomen assoleix la seva màxima expressió. En canvi, entre les dones, aquest patró mostra un augment lleu però continuat fins a les mil·lennistes,

moment en què la tendència s'inverteix amb la generació Z. Així, mentre que en els homes el sexisme invers augmenta de manera més pronunciada amb cada nova generació, cristal·litzant-se en els més joves, en el cas de les dones aquesta evolució ascendent es trenca amb la generació Z, que presenta nivells més baixos. Per tant, mentre els nois més joves destaquen per tenir els índexs de sexisme invers més elevats, aquesta característica no es reproduïx entre les noies de la seva generació, fet que evidencia una divergència de gènere clara en aquest indicador.

Gràfic 9. Índex sintètic sexisme invers, 2023



Font: Enquesta longitudinal. 1a onada. 2023 (CEO).

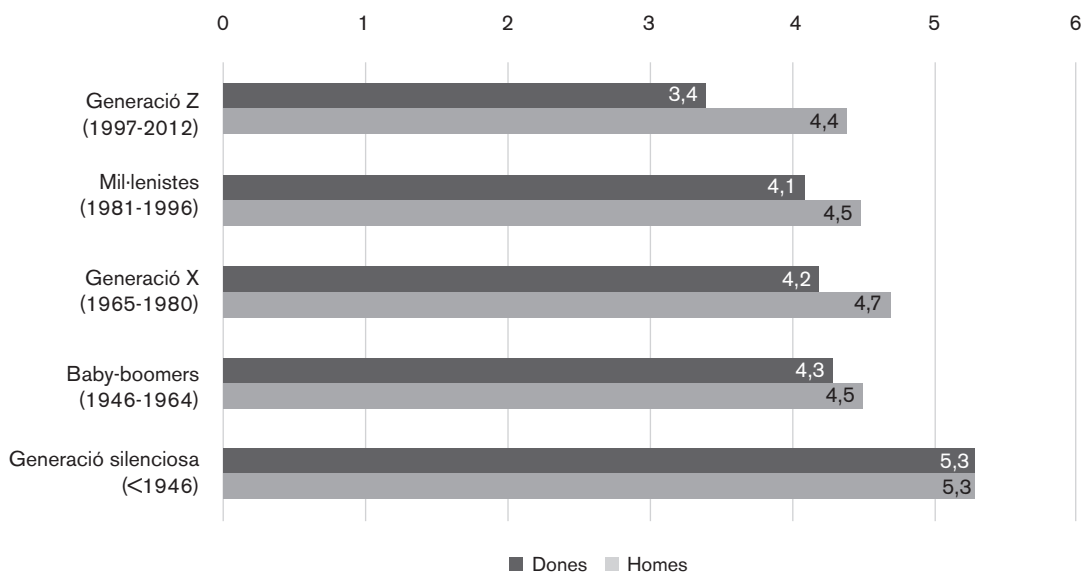
Podem concloure aquest apartat considerant que els homes de generacions més joves són particularment més permeables al sexisme modern que a d'altres formes de sexisme, com el tradicional –en què la imatge és més difusa–, i que, en conseqüència, tendeixen a creure que viuen en una societat més igualitària o que, fins i tot, discrimina als homes respecte de les dones; elements que, com veurem més endavant, constitueixen la base de les seves actituds antifeministes.

3.3 Joves i antigènere

Antigènere fa referència a posicionaments que s'oposen als drets i al moviment LGBTQ+ i que, alhora, reivindiquen un model de família tradicional. Si observem els resultats de l'Enquesta longitudinal s'evidencia que, si bé són les generacions més joves les que mostren una puntuació inferior en posicionaments antigènere, és també allí on la bretxa de gènere és més gran.

Així, els homes de la generació Z marquen un 4,4 a l'escala, el valor més petit si el comparem amb els homes de les altres generacions –generació silenciosa amb un 5,3. Veiem, però, que amb un 3,4 les dones de la generació Z també són la generació de dones que menys actituds antigènere mostren –en aquest cas, les dones de la generació silenciosa també puntuen amb un 5,3. Mentre la diferència entre homes i dones en la generació silenciosa és zero, és a dir, no importa el sexe quant a les actituds antigènere en la gent gran, sí que és molt rellevant en la generació Z, en què el diferencial és més alt amb un punt percentual sencer.

Gràfic 10. Índex sintètic antigènere, 2023



Font: Enquesta longitudinal. 1a onada. 2023 (CEO).

Aquestes dades recents revelen que el sexisme modern i el sexisme invers puntuen particularment alt en els nois de la generació Z al nostre país. També apunten a una bretxa de gènere important en la generació Z, ja que els homes de la generació Z són els que puntuen més alt i les dones les que puntuen més baix, en xifres comparades amb les d'altres generacions.

En el cas de l'antigènere, homes i dones de la generació Z puntuen significativament inferior que els seus homòlegs d'altres generacions –és a dir: els homes de la generació Z són menys partidaris de postures antigènere que homes d'altres generacions, de la mateixa manera que les dones. Tot i així, veiem que la diferència entre homes i dones és la més accentuada entre la generació –és a dir: la bretxa de gènere quant a actituds antigènere és més pronunciada entre els més joves.

En aquest sentit, sembla que les onades feministes i les grans transformacions en valors respecte a normes de gènere de les primeres dècades del segle XXI¹⁰⁵ marquen una oposició existent però reduïda als drets LGBTQ+, el col·lectiu que defensa aquests drets i famílies no convencionals. Tot i així, també es concreta que l'oposició a aquestes situacions l'encapçalen, sobretot, els homes d'aquesta generació, cosa que també va en la línia que detecta les resistències antifeministes.¹⁰⁶ Ara, pel que fa als indicadors de sexisme modern i sexisme invers, ja no es pot fer una afirmació tan optimista. En aquests ítems sí que es detecta que els homes més joves són els que puntuen més alts en rebuig en els dos índexs. Això fa pensar que el replegament conservador i l'ascens dels valors neoconservadors i nacionalpopulistes del que exploren els acadèmics Pippa Norris i Ronald Inglehart¹⁰⁷ s'hagi expressat especialment en les vessants de sexisme modern i invers dels homes joves. Les explicacions darrere d'aquest fenomen fan referència a l'androsfera que apel·la i impacta especialment a homes joves,¹⁰⁸ una reacció a una masculinitat en crisi com també a un privilegi agreujat,¹⁰⁹ és a dir, la idea que l'ampliació de drets per a dones i minories sexuals implica una pèrdua de privilegis per a homes.

105 GÓMEZ BUENO; RODRÍGUEZ GARCÍA DE CORTÁZAR; GONZÁLEZ CALO, *Entre la confianza y la violencia: ambivalencias en las sexualidades juveniles*.

106 SANMARTÍN ORTÍ; KURIC KARDELIS; GÓMEZ MIGUEL, *La caja de la masculinidad: construcción, actitudes e impacto en la juventud española*.

107 NORRIS; INGLEHART, *Cultural backlash and the rise of populism: Trump, Brexit, and authoritarian populism*.

108 GARCÍA-MINGO; DÍAZ-FERNÁNDEZ, «Wounded men of feminism: Exploring regimes of male victimhood in the Spanish manosphere», p. 897-915.

109 KIMMEL, *Angry white men: American masculinity and the end of an era*; SANFÉLIX ALBELDA, «El cuerpo masculino en tiempos de brújulas rotas y (neo)fascismos: análisis socioantropológico».

3.4 La bretxa de gènere

Hem elaborat diferents índexs per a mesurar el sexisme modern, el sexisme invers i les actituds antigènere –vegeu Annexos.¹¹⁰ Als índexs esmentats, ja s'ha observat l'existència d'una bretxa de gènere dins de cada generació, evidenciant diferències significatives entre les postures dels homes i les dones. El gràfic 11 quantifica aquestes diferències: una de les troballes més rellevants de les anàlisis prèvies és l'associació negativa entre la bretxa de gènere i l'edat. Això implica que la bretxa de gènere és més àmplia en les generacions més joves i tendeix a reduir-se a mesura que augmenta l'edat. En concret, les generacions més grans no presenten diferències de gènere especialment marcades pel que fa a les actituds antigènere, el sexisme modern i el sexisme invers: al gràfic, la generació silenciosa marca zero punts de diferència per sexe quant a antigènere i 0,2 punts per sexisme modern i sexisme invers. En canvi, entre els mil·lennistes i la generació Z, el sexe esdevé un factor diferenciador important en aquestes actituds. Concretament, són els homes d'aquestes generacions els qui mostren postures significativament més properes al sexisme modern, al sexisme invers i a postures antigènere. Al gràfic 11 marquen un punt de diferències de sexe per antigènere, 1 punt i mig per sexisme invers i 1,9 punts per sexisme modern.

Per explicar aquesta creixent bretxa de gènere cal, un altre cop, situar, per una banda, el canvi cultural que ha viscut la societat durant les darreres dècades per explicar-ne la disminució i/o l'augment i, per altra banda, el comportament diferencial per sexe. Per al canvi cultural ens servim, d'una banda, de les onades feministes per explicar la disminució de les visions antigènere entre generacions: aquesta explicació s'ajusta als valors per antigènere tant per a homes com per a dones, però per sexisme tradicional i invers només s'aplicaria per als nois. En aquest sentit, la bretxa s'explicaria en bona part perquè els avenços feministes han calat entre les dones, però no han calat amb tant d'èxit entre els homes i, fins i tot, hi desperten reticències i estan retrocedint. Com a explicació serviria un altre cop la contraonada conservadora¹¹¹ i el seu repunt particular entre els homes, l'exposició diferencial a l'androsfera,¹¹² una reactivitat a la masculinitat en crisi¹¹³ i la sensació que la universalització de drets vagi a costa de pèrdua de privilegis dels homes.¹¹⁴

110 Hem descartat la creació d'un índex de sexisme tradicional, atès que els ítems corresponents no generaven resultats prou consistents.

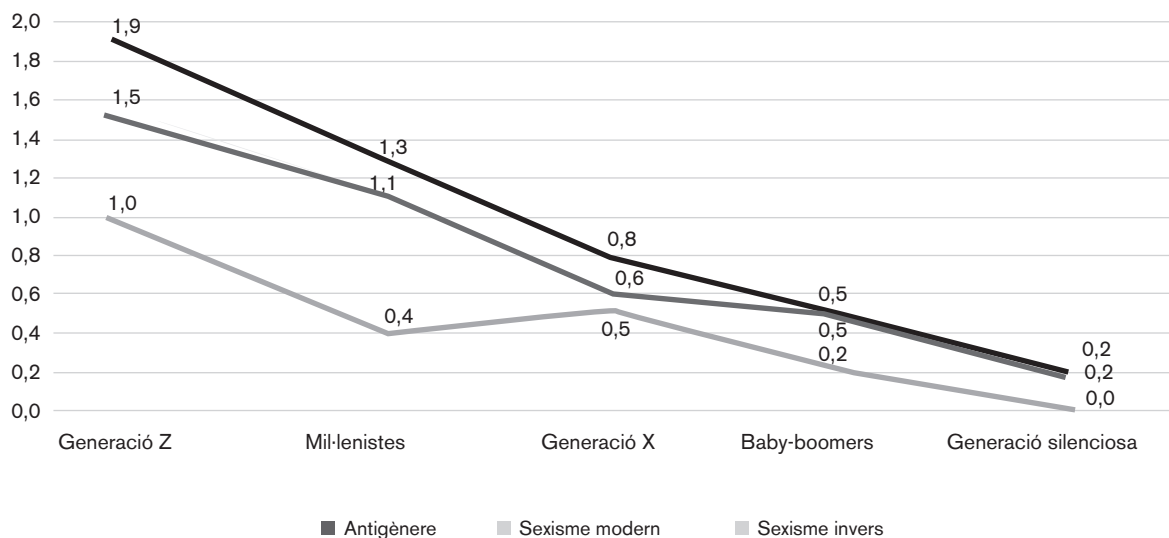
111 NORRIS; INGLEHART, *Cultural backlash and the rise of populism: Trump, Brexit, and authoritarian populism*.

112 GARCÍA-MINGO; DÍAZ-FERNÁNDEZ, «Wounded men of feminism: Exploring regimes of male victimhood in the Spanish ma-nosphere», p. 897-915.

113 SANFÉLIX ALBELDA, «El cuerpo masculino en tiempos de brújulas rotas y (neo)fascismos: análisis socioantropológico», p. 15-33.

114 KIMMEL, *Angry white men: American masculinity and the end of an era*.

Gràfic 11. La bretxa de gènere pels indicadors sintètics, 2023



Font: Enquesta longitudinal. 1a onada. 2023 (CEO).

Una qüestió generacional?

Seguim amb l'anàlisi dels indicadors sintètics per mesurar el sexisme modern, el sexisme invers i les actituds antigènere. L'objectiu és comprovar si aquestes tres dimensions, conceptualment relacionades, també ho estan empíricament en les actituds de la població. Per fer-ho, s'ha utilitzat el coeficient de correlació de Spearman –rho de Spearman–, que permet mesurar la relació entre dues variables quantitatives. A diferència del coeficient de Pearson, aquesta correlació no assumeix una relació lineal, sinó que es basa en els rangs de les dades, fet que la fa més robusta davant de valors extrems i de distribucions no normals. El seu valor oscil·la entre -1 i 1: un valor proper a 1 indica una relació positiva perfecta, de manera que quan una variable augmenta, l'altra també ho fa de manera proporcional; un valor proper a -1 indica una relació negativa perfecta, en què l'augment d'una variable implica la disminució de l'altra; i un valor proper a 0 reflecteix l'absència d'una relació clara entre les variables. Mentre que la correlació de Pearson mesura la força i direcció

d'una relació lineal, la de Spearman avalua si, en general, a mesura que una variable augmenta, l'altra també tendeix a augmentar o a disminuir, independentment de si la relació és lineal o no.

Els resultats mostren una relació positiva i significativa entre les tres dimensions en totes les generacions i per a ambdós sexes, de manera que confirmen empíricament la relació teòrica plantejada. Així, a mesura que augmenta el sexisme modern, també ho fa l'antigènere –i viceversa; de la mateixa manera, a mesura que augmenta el sexisme modern, augmenta el sexisme invers, i el mateix passa entre antigènere i sexisme invers. Ara bé, la força d'aquestes relacions varia segons la generació i el sexe. Destaca especialment la generació Z i els mil·lennistes, en què els coeficients de correlació són més elevats, la qual cosa indica que la interrelació entre aquests conceptes és més forta entre la població més jove.

Taula 4. Relació entre els indicadors sintètics, 2023

Rho de Spearman	SEXISME MODERN-ANTIGÈNERE		SEXISME MODERN-SEXISME INVERS		ANTIGÈNERE-SEXISME INVERS	
	Masculí	Femení	Masculí	Femení	Masculí	Femení
Generació Z (1997-2012)	0,652	0,504	0,541	0,424	0,462	0,279
Mil·lennistes (1981-1996)	0,526	0,568	0,585	0,471	0,475	0,403
Generació X (1965-1980)	0,444	0,500	0,434	0,358	0,447	0,334
Baby-boomers (1946-1964)	0,378	0,370	0,357	0,361	0,330	0,264
Generació silenciosa (<1946)	0,344	0,245	0,345	0,333	0,263	0,329

Font: Enquesta longitudinal. 1a onada. 2023 (CEO).

Nota: Totes les correlacions són significatives a nivell 0,001 (bilateral).

Per exemple, en el cas dels homes de la generació Z, la correlació entre sexisme modern i antigènere és de 0,652, la més elevada de tota la taula, la qual cosa significa que, a mesura que augmenta l'adhesió al sexisme modern, també ho fa de manera intensa l'adhesió a actituds antigènere. En canvi, entre les dones de la mateixa generació, aquesta correlació és de 0,504, una relació també significativa, però menys intensa, la qual cosa indica una menor coherència interna entre aquestes dues dimensions. Per contra, si ens fixem en la generació silenciosa, la relació

entre sexisme modern i antigènere és més feble, especialment entre les dones, amb un coeficient de només 0,245, cosa que suggereix una connexió menys estreta entre aquestes actituds en aquest segment de la població.

Aquests resultats suggereixen que, tot i que la relació entre les tres dimensions s'observa en totes les generacions, és entre la població més jove en què aquesta interrelació és més intensa i coherent. Aquesta evidència empírica indica que la relació conceptual entre sexisme modern, sexisme invers i antigènere té un impacte més marcat en les actituds i opinions de la generació Z i dels mil·lennistes, la qual cosa apunta a una lògica particular en la manera com aquests conceptes es configuren i s'articulen en el pensament d'aquestes generacions. Remetrien a la idea que sexisme modern, sexisme invers i antigènere són conceptes que estan més articulats en generacions que han viscut les grans onades feministes i que estan immersos i polititzats en un moment històric d'auge de la reacció conservadora contra aquestes onades, i que, a més, mobilitza estratègicament qüestions de gènere.

3.5 Factors socioeconòmics i educatius

És una estratègia comuna –i problemàtica– el fet de relacionar actituds concretes com el sexisme, però també el racisme, amb el nivell socioeconòmic o el nivell educatiu. En el millor dels casos el raonament que hi ha darrere és el de la desitjabilitat social de la resposta: és a dir, persones amb un nivell educatiu o socioeconòmic més alt, anticipen més quina resposta està mal vista i cal evitar. En el pitjor dels casos, simplement se suposa que les persones amb menys nivell educatiu o socioeconòmic són més excloents, sovint justificat per arguments de competència –sobretot laboral.

Nosaltres introduïm els factors socioeconòmics i educatius a l'anàlisi, amb l'expectativa de poder desmantellar prejudicis en aquest sentit. A banda, ens serveix per discutir l'efecte del privilegi agreujat. Amb el terme privilegi agreujat, el sociòleg estatunidenc Michael Kimmel¹¹⁵ descrivia com alguns grups d'homes perceben els avenços en igualtat de gènere no com una ampliació de drets per a tothom, sinó com una pèrdua del seu estatus i dels privilegis de què històricament han gaudit, cosa que els motivaria a oposar-se a les polítiques d'igualtat i al moviment feminista en particular. Com que aquest sentiment de greuge sorgeix en sectors de la població masculina, especialment aquells que se senten desposseïts o desorientats en un món en què les normes tradicionals en general, i les de gènere en particular, estan canviant, ens resultava

115 KIMMEL, *Angry white men: American masculinity and the end of an era*.

interessant analitzar l'efecte de les condicions socioeconòmiques. En paraules clares, ens interessa poder determinar si sexisme modern, sexisme invers i actituds antigènere estan més esteses entre homes amb menys ingressos i menys educades.

Nivell socioeconòmic

La taula 5 presenta els tres índexs sintètics –sexisme modern, antigènere i sexisme invers– segons el perfil de renda d'acord amb la secció censal –des d'ara en endavant, renda. La renda, calculada per la secció censal on està situada la llar de la persona enquestada, està agrupada per decils, dividint la població en deu grups iguals segons el nivell de renda, des del primer decil, que correspon al 10% de la població amb menys ingressos, fins al desè decil, que inclou el 10% amb més ingressos. Aquesta agrupació permet observar com varien les puntuacions dels tres índexs sintètics a mesura que augmenta la renda, fet que facilita la identificació de possibles patrons o diferències en les actituds segons el nivell socioeconòmic. Per facilitar la lectura i millorar la interpretabilitat, els valors s'han agrupat en cinc categories: els dos decils més baixos es presenten de manera separada, seguidament s'han combinat el tercer i quart decil, després es mostra el gruix central format pels decils cinquè a vuitè, i finalment s'han agrupat el novè i desè decil, que corresponen als segments amb major renda. Aquesta classificació permet una anàlisi més clara de com varien els índexs segons els diferents nivells socioeconòmics.

Taula 5. Indicadors sintètics segons renda, 2023

	SEXISME MODERN	ANTIGÈNERE	SEXISME INVERS
Decil inferior	5,2	4,8	4,0
Segon decil inferior	5,3	4,7	3,9
Decils 3 i 4	5,1	4,6	4,0
Decils 5 al 8	4,6	4,1	3,6
Dos decils superiors	4,4	4,1	3,4

Font: Enquesta longitudinal. 1a onada. 2023 (CEO).

Una primera anàlisi bivariant indica una relació, sobretot, per sexisme modern i antigènere. Així es pot veure que qui es situa al decil inferior de renda marca els valors més alts en sexisme modern $-5,2-$ i antigènere $-4,8-$, mentre que els decils superiors marquen valors més baixos en sexisme modern $-4,4-$ i antigènere $-4,1$. Així doncs, segons aquestes dades, les persones menys afavorides demostrarien nivells de sexisme major. En el cas del sexisme invers no es dona una relació clara.

En introduir la variable del sexe, la relació entre renda i actituds de sexisme modern i antigènere es desdibuixa, especialment en el cas dels homes. En canvi, entre les dones sí que s'observa una relació més clara: el decil inferior de renda, és a dir, el més pobre, registra un valor de 4,9 en l'escala de sexisme modern, mentre que els dos decils superiors se situen en un 3,9. En aquest sentit, veiem que la relació de renda vist prèviament, es deu al comportament de les dones, no el dels homes. Cal tenir present, però, que els valors de les dones són significativament inferiors als dels homes. De fet, el decil de renda de les dones amb el nivell més alt de sexisme modern presenta un valor equivalent al decil de renda dels homes amb el nivell més baix d'aquest tipus de sexisme (4.9).

Així doncs, la taula 6 posa de manifest la necessitat de prestar especial atenció a la presència generalitzada –independentment del nivell de renda– del sexisme modern i l'antigènere entre els homes, evidenciant que, a diferència del cas de les dones, aquestes actituds no semblen estar condicionades de manera significativa pel factor econòmic.

En introduir la variable del sexe, també s'observen diferències en la relació entre la renda i el sexisme invers, especialment entre els homes. En aquest cas, es detecta una relació negativa: el decil inferior de renda masculina registra un valor de 4,5 en l'escala de sexisme invers, mentre que el decil superior presenta un valor de 3,8, cosa que indica que els homes amb menys recursos mostren nivells més elevats de sexisme invers. En canvi, aquesta relació no es reproduïx entre les dones, en les quals el nivell de renda no sembla influir de manera significativa en aquest indicador. Aquesta diferència posa de manifest que en els homes el sexisme invers sembla estar parcialment condicionat pel nivell socioeconòmic.

Taula 6. Indicadors sintètics segons renda i sexe, 2023

	SEXISME MODERN		ANTIGÈNERE		SEXISME INVERS	
	Femení	Masculí	Femení	Masculí	Femení	Masculí
Decil inferior	4,9	5,6	4,6	5,0	3,5	4,5
Segon decil inferior	4,6	6,1	4,2	5,2	3,6	4,3
Decils 3 i 4	4,7	5,6	4,3	4,9	3,7	4,3
Decils 5 al 8	4,2	4,9	3,9	4,3	3,2	4,0
Dos decils superiors	3,9	4,9	3,8	4,3	2,9	3,8

Font: Enquesta longitudinal. 1a onada. 2023 (CEO).

La taula 7 presenta els indicadors de sexisme modern, antigènere i sexisme invers segons el nivell de renda de la secció censal exclusivament per a la generació Z. Veiem que en la generació Z ja desapareix la relació per renda del tot –per als tres indicadors, desagregat per homes i per dones. Si analitzem de forma específica per a la generació Z, s'observa que no hi ha una associació entre les tres dimensions i el nivell de renda de la secció censal.

Taula 7. Indicadors sintètics segons renda i sexe per a la generació Z (1997-2012), 2023

	SEXISME MODERN		ANTIGÈNERE		SEXISME INVERS	
	Femení	Masculí	Femení	Masculí	Femení	Masculí
Decil inferior	4,9	6,0	4,8	5,1	3,9	5,2
Segon decil inferior	3,7	6,3	3,9	4,6	2,5	4,8
Decils 3 i 4	3,9	6,5	3,6	5,3	3,5	5,2
Decils 5 al 8	4,2	5,0	3,0	3,8	3,2	4,6
Dos decils superiors	3,9	5,0	2,6	4,2	2,9	4,2

Font: Enquesta longitudinal. 1a onada. 2023 (CEO).

En conclusió, l'anàlisi de la relació entre el nivell socioeconòmic i les tres dimensions del sexisme mostra patrons diferenciats segons el sexe i la generació. Mentre que en el conjunt de la població es detecta una tendència a la disminució del sexisme modern i l'antigènere a mesura que augmenta la renda, aquesta relació es desdibuixa en el cas dels homes, en què aquestes actituds es manifesten de manera més generalitzada i també amb més extensió en les diferents generacions, independentment del nivell econòmic. La relació trobada inicialment es deu al comportament de les dones. Pel que fa al sexisme invers, sí que es percep una relació negativa entre renda i aquest tipus de sexisme entre els homes, però no entre les dones. Tanmateix, en el cas específic que més ens interessa, el de la generació Z, aquesta associació desapareix en les tres dimensions, fet que evidencia una dinàmica diferenciada respecte a les generacions anteriors. Per tant, en el context català i particularment per a la generació Z, si es vol aplicar l'explicació del privilegi agreujat per sexisme modern, sexisme invers i actituds antigènere entre homes, no es pot argumentar a través de la renda. Al contrari, el factor explicatiu principal és el sexe.

Relació amb el grau d'instrucció

El mateix exercici que s'ha fet amb nivell socioeconòmic ara es fa per nivell educatiu o grau d'instrucció. No analitzarem la generació Z a part, perquè aquesta generació –nascuda entre 1997 i 2012– sovint no ha acabat els seus estudis.

Quan analitzem les tres dimensions per grau d'instrucció, d'entrada s'observa que actituds pròpies al sexisme modern, antigènere i sexisme invers tendeixen a disminuir a mesura que augmenta el nivell educatiu. Aquesta relació es dona de manera més pronunciada en sexisme modern i antigènere i més moderada en sexisme invers. Per exemple, veiem que les persones amb estudis primaris o inferiors marquen de mitjana un 5,6 en l'escala de sexisme modern, mentre que les persones amb estudis superiors marca un 4, amb un diferencial d'1,6 punts; en canvi, per sexisme invers aquest diferencial només és de 0,8 punts, que indica unes diferències per nivell educatiu menys accentuades. D'entrada es torna a intuir un procés en el qual aquells que es podrien sentir desposseïts o desorientats en un món en què les normes tradicionals en general i de gènere en particular estan en un procés de canvi, i adapten actituds pròpies al sexisme modern, antigènere i/o sexisme invers.

Taula 8. Indicadors sintètics segons nivell educatiu, 2023

	SEXISME MODERN	ANTIGÈNERE	SEXISME INVERS
Primària o inferior	5,6	5,2	4,2
1a etapa secundària (ESO)	5,2	4,5	3,7
2a etapa secundària (Batxillerat, BUP/COU, etc. i formació professional de grau mitjà)	5,0	4,3	3,8
Superior (estudis universitaris i formació professional de grau superior)	4,0	3,8	3,4

Font: Enquesta longitudinal. 1a onada. 2023 (CEO).

No obstant això, de la mateixa manera que passava amb el nivell socioeconòmic, s'evidencia que la relació entre grau d'instrucció i sexisme modern i invers afecta sobretot les dones, i només ho fa en els homes per la dimensió d'antigènere. Per exemple, les dones amb el màxim nivell educatiu de primària o inferior apunten 4,2 punts en sexisme invers, mentre que les dones que tenen estudis superiors en marquen un 2,9; un altre cop es pot apreciar que, malgrat que hi hagi associació entre educació i sexisme invers en les dones, elles tenen nivells de sexisme invers molt inferiors als nivells dels homes. Rebutjariem, per tant, la idea que sexisme modern i sexisme invers estan més esteses entre homes menys educats, com ens podria fer pensar la proposta del privilegi agreujat.¹¹⁶

Per l'antigènere, en canvi, sí que s'observa, tant per a dones com per a homes una relació entre puntuar alt en l'indicador sintètic i tenir un nivell educatiu baix, que validaria la idea del privilegi agreujat. Aquí, però, no podem aplicar la mesura a la generació Z, ja que en la seva gran majoria no té els seus estudis acabats encara.

¹¹⁶ KIMMEL, *Angry white men: American masculinity and the end of an era*.

Taula 9. Indicadors sintètics segons nivell educatiu i sexe, 2023

	SEXISME MODERN		ANTIGÈNERE		SEXISME INVERS	
	Femení	Masculí	Femení	Masculí	Femení	Masculí
Primària o inferior	5,7	5,6	5,3	5,1	4,2	4,1
1a etapa secundària (ESO)	4,9	5,6	4,1	4,9	3,4	4,0
2a etapa secundària (Batxillerat, BUP/COU, etc. i formació professional de grau mitjà)	4,4	5,5	4,0	4,6	3,3	4,2
Superior (estudis universitaris i formació professional de grau superior)	3,4	4,6	3,5	4,1	2,9	3,9

Font: Enquesta longitudinal. 1a onada. 2023 (CEO).

Factors identitaris

Fins ara hem analitzat el comportament dels tres conceptes –sexisme modern, antigènere i sexisme invers– mitjançant tres indicadors sintètics, primer considerant l'efecte del sexe i la generació, i després l'impacte de la renda i el nivell educatiu. A continuació, ens centrem en l'autoidentificació ètnica o racial i en l'autoidentificació pel que fa a l'orientació sexual. Pel que fa a l'autoidentificació ètnica o racial, s'ha considerat com a categoria hegemònica la resposta «blanca» i «cap» quant a racialització. En termes d'orientació sexual, la resposta «heterosexual» s'ha considerat com a categoria hegemònica.

Similar a les anàlisis anteriors, pensariem que la població d'homes racialitzats sovint està en una situació de –sensació de– particular desprotecció, que li fa percebre els avenços en igualtat de gènere no com una ampliació de drets per a tothom, sinó com una pèrdua del seu estatus i dels privilegis. Aplicariem el mateix esquema als homes heterosexuals.

Relació amb l'autoidentificació ètnica/racialització

L'anàlisi de la identificació ètnica mostra diferències significatives en els tres índexs –sexisme modern, antigènere i sexisme invers– tant en el conjunt de la mostra com específicament en la generació Z.

En termes generals, tant homes com dones blanques presenten puntuacions més baixes en els tres índexs, indicant una menor adhesió a aquestes actituds sexistes. Pel que fa al sexisme modern, les dones blanques registren una diferència d'un punt respecte a les dones no blanques $-4,2$ versus $5,2$ –, semblant als homes $-5,1$ en blancs enfront de $5,9$ en no blancs. Una tendència similar es detecta en l'àmbit de l'antigènere: les dones blanques mostren una adhesió més baixa $-3,8$ en comparació amb $5,2$ en dones no blanques–, mentre que en els homes la diferència és d' $1,1$ punts $-4,4$ en blancs respecte a $5,5$ en no blancs. Pel que fa al sexisme invers, tant homes com dones blanques mostren puntuacions més baixes, amb una diferència de $0,7$ punts en ambdós casos $-3,2$ en dones blanques i $3,9$ en dones no blanques, i 4 en homes blancs i $4,7$ en no blancs.

Taula 10. Indicadors sintètics segons ètnia/racialització i sexe, 2023

	SEXISME MODERN		ANTIGÈNERE		SEXISME INVERS	
	Femení	Masculí	Femení	Masculí	Femení	Masculí
No hegemònic	5,2	5,9	5,2	5,5	3,9	4,7
Hegemònic	4,2	5,1	3,8	3,8	3,2	4,0

Font: Enquesta longitudinal. 1a onada. 2023 (CEO).

Aquest patró, però, canvia significativament en el cas de la generació Z, en què s'observa una inflexió en la tendència. En aquest grup d'edat, les persones no blanques mostren nivells més baixos d'adhesió a aquestes actituds en els tres índexs, independentment del sexe. En el cas del sexisme modern, les dones racialitzades puntuen notablement més baix $-3,2$ en comparació amb $4,7$ en les dones blanques–, mentre que en els homes la diferència és menys acusada $-5,4$ en racialitzats i $6,2$ en blancs. Pel que fa a l'antigènere, es manté la mateixa dinàmica: les dones racialitzades presenten una diferència considerable $-2,8$ respecte a $4,6$ en les dones blanques–, mentre que en els homes la distància és menys marcada $-4,3$ en racialitzats i $4,8$ en blancs. Finalment, en relació amb el sexisme invers, les diferències són més reduïdes per a tots dos sexes. Les dones racialitzades puntuen $3,1$ davant de $3,3$ en les dones blanques, mentre que en els homes les puntuacions són de $4,7$ per als racialitzats i de 5 per als blancs.

Taula 11. Indicadors sintètics segons racialització i sexe per a la generació Z (1997-2012), 2023

	SEXISME MODERN		ANTIGÈNERE		SEXISME INVERS	
	Femení	Masculí	Femení	Masculí	Femení	Masculí
No hegemònic	3,2	5,4	2,8	4,3	3,1	4,7
Hegemònic	4,7	6,2	4,6	4,8	3,3	5,0

Font: Enquesta longitudinal. 1a onada. 2023 (CEO).

En conclusió, mentre que en el conjunt de la mostra les persones blanques tendeixen a mostrar nivells més baixos de sexisme modern, antigènere i sexisme invers, aquesta relació s'inverteix en la generació Z. En aquest grup, com s'ha demostrat a la taula 10, sexisme modern, antigènere i sexisme invers juguen un paper particular, les persones no blanques registren puntuacions més baixes en aquests índexs, especialment en el cas de les dones. Per tant, es rebutjaria la hipòtesi d'un privilegi agreujat pels homes joves racialitzats de la generació Z, i al contrari es dona per als homes blancs.

Relació amb l'orientació sexual

L'anàlisi de la relació entre l'orientació sexual i els tres índexs –sexisme modern, antigènere i sexisme invers– revela diferències significatives, tot i que amb matisos específics segons el sexe.

Pel que fa al sexisme modern, les dones no heterosexuales mostren nivells més baixos –3,2– en comparació amb les dones heterosexuales –4,3–, mentre que en els homes la diferència és similar però amb una puntuació més alta –5,3 en no heterosexuales i 4,2 en heterosexuales. La diferència d'un punt es manté tant en homes com en dones, però aquestes, independentment de la seva orientació sexual, mostren una adhesió menor a aquesta actitud. Això indica que el sexe explica bona part de la variació, si bé l'orientació sexual també hi té un paper rellevant.¹¹⁷

En l'àmbit de l'antigènere, les dones no heterosexuales presenten puntuacions notablement més baixes –2,2– que les heterosexuales –4,2–, amb una diferència de dos punts. En el cas dels homes, la diferència és

¹¹⁷ CANTÓ; RODÓ-ZÁRATE, «Gender-ideology trouble? Ideology, gender, and generation as factors in LGB+ self-identification among gen Z and millennials in Catalonia.», p. 2745-2769.

major, amb 2,5 en no heterosexuais i 4,7 en heterosexuais. A diferència del sexisme modern, en aquest cas no s'observen grans diferències entre homes i dones no heterosexuais, cosa que suggereix que el rebuig a les actituds antigènere, especialment aquelles que afecten directament els drets LGBTIQ+, té un efecte similar en les persones no heterosexuais d'ambdós sexes.

Pel que fa al sexisme invers, les diferències segons l'orientació sexual són menys evidents. Les dones heterosexuais puntuen lleugerament més alt –3,3– que les no heterosexuais –3,1–, mentre que en els homes no s'observa cap diferència, amb una puntuació de 4 en ambdós grups. Aquest resultat indica que l'orientació sexual no sembla tenir un impacte rellevant en aquest tipus de sexisme, possiblement perquè aquest indicador està més relacionat amb les dinàmiques de gènere que amb l'experiència específica de les persones no heterosexuais.

Taula 12. Indicadors sintètics segons orientació sexual i sexe, 2023

	SEXISME MODERN		ANTIGÈNERE		SEXISME INVERS	
	Femení	Masculí	Femení	Masculí	Femení	Masculí
Hegemònic	4,3	5,3	4,2	4,7	3,3	4,0
No hegemònic	3,2	4,2	2,2	2,5	3,1	4,0

Font: Enquesta longitudinal. 1a onada. 2023 (CEO).

En el cas de la generació Z, l'anàlisi de la relació entre l'orientació sexual i els tres índexs mostra diferències més accentuades que en el conjunt de la població, especialment entre els homes. Això apunta a una bretxa d'orientació sexual que s'ha detectat en diferents àmbits de l'opinió pública.¹¹⁸

Pel que fa al sexisme modern, les dones heterosexuais registren puntuacions més altes –3,9– en comparació amb les dones no heterosexuais –2,8–, amb una diferència superior a un punt. Aquesta diferència s'amplia significativament entre els homes, que no només puntuen més alt que les dones, sinó que la distància segons l'orientació sexual es duplica: els homes heterosexuais assoleixen un valor de 5,9, mentre que els no heterosexuais registren un 3,6. Aquests resultats reforcen la idea que, en aquesta generació, tant el

118 TURNBULLDUGARTE; CORDERO; RAMÍREZ DUEÑAS, «Generations of pride? LGBTQ+ rights, sexuality, and voting behaviour in Spain», p. 29-54; RAMÍREZ DUEÑAS, «El factor explicativo de la orientación sexual en el comportamiento político i electoral a Espanya (2016-2021)».

sexe com l'orientació sexual tenen un paper clau en l'adhesió al sexisme modern, amb una bretxa encara més accentuada entre els heterosexuais i els no heterosexuais.

En relació amb l'antigènere, les diferències són encara més acusades. Les dones heterosexuais puntuen més alt $-3,8-$ que les dones no heterosexuais $-1,8-$, amb una distància de dos punts. Aquesta disparitat es fa més notable entre els homes, en què els heterosexuais mostren una puntuació força elevada $-4,8-$, gairebé tres punts més que els homes no heterosexuais $-1,8-$, que se situen al mateix nivell que les dones no heterosexuais. Aquesta convergència entre homes i dones no heterosexuais suggereix una menor adhesió a actituds antigènere en aquest col·lectiu, en part pel seu vincle directe amb les reivindicacions de drets del col·lectiu LGBTIQ+ i experiències LGBTIQ+fòbiques.

Pel que fa al sexisme invers, les diferències segons l'orientació sexual són menys marcades en les dones, amb puntuacions de 3,3 en heterosexuais i 2,9 en no heterosexuais. En canvi, en els homes es detecta una distància una mica més gran: els heterosexuais obtenen una puntuació de 4,8, mentre que els no heterosexuais es queden en 4,2. Aquest resultat suggereix que en la generació Z l'orientació sexual té un impacte més limitat en el sexisme invers. Això no sorprèn, tenint en compte que aquest indicador està més relacionat amb les dinàmiques de gènere que amb l'experiència específica de les persones no heterosexuais.

Taula 13. Indicadors sintètics segons racialització i sexe per la generació Z (1997-2012)

	SEXISME MODERN		ANTIGÈNERE		SEXISME INVERS	
	Femení	Masculí	Femení	Masculí	Femení	Masculí
Hegemònic	3,9	5,9	3,8	4,8	3,3	4,8
No hegemònic	2,8	3,6	1,8	1,8	2,9	4,2

Font: Enquesta longitudinal. 1a onada. 2023 (CEO).

Reflexions finals

Generalment, s'observa que en termes de sexisme tradicional els indicadors originals no permeten traçar una tendència clara, fet que impossibilita la construcció d'un indicador sintètic. Els indicadors per separat no indiquen pautes clares per generació i/o sexe, per la qual cosa no podem confirmar ni desmentir que les noves

generacions siguin més permeables al sexisme modern que a altres formes de sexisme com el tradicional,¹¹⁹ l'hostil o el benvolent. Sí que cal que s'hi incorporin escales validades per mesurar aquesta dimensió. Un exemple és la proposta de Swim: una escala de cinc ítems d'acord i desacord. Els cinc ítems són els següents: *les dones generalment no són tan intel·ligents com els homes, em sentiria igual de còmode tenint una dona com a cap que un home, és més important animar els nens que animar les nenes a participar en activitats esportives, les dones són tan capaces de pensar de manera lògica com els homes i quan ambdós pares estan treballant i el seu fill es posa malalt a l'escola, l'escola hauria de trucar a la mare en lloc del pare.*

Contrari al sexisme tradicional, sí que s'ha pogut treballar amb indicadors sintètics en el cas de sexisme modern, sexisme invers i antigènere. Correlacionant-les entre elles, s'ha vist que les tres dimensions estan relacionades en totes les edats, però que no representen exactament el mateix fenomen. En aquest sentit, es reforça la idea de parlar d'antifeminismes, en plural.¹²⁰ Analitzant la relació entre les tres mesures també s'ha observat que mentre les correlacions són dèbils en generacions més grans, són més fortes entre millennistes i generació Z. Això subratlla l'interès específic d'analitzar sexisme modern, sexisme invers i antigènere a les generacions joves, ja que sembla ser-hi especialment articulats.

Pel sexisme modern i el sexisme invers destaca que els nois de la generació Z marquen de forma elevada ser partidaris d'aquestes postures, mentre que no es dona aquest patró per antigènere. Sí que es pot confirmar per sexisme modern, sexisme invers i antigènere que la diferència entre nois i noies és la més elevada.

D'entrada, aquests fets encaixen en el replegament conservador i l'ascens dels valors neoconservadors i populistes¹²¹ tot i que podem apuntar que afloren més entre nois que noies, i que troben una expressió particular en el sexisme modern¹²² tal com també argumenten en diferents estudis.¹²³

119 ARCHER; KAM, «Modern Sexism in Modern Times: Public Opinion in the #MeToo Era», p. 813-837; ANDUIZA; RICO, «Sexism and the Far-Right Vote: The Individual Dynamics of Gender Backlash», p. 478-493; SWIM, «Sexism and racism: Oldfashioned and modern prejudices», p. 199-214.

120 BONET-MARTÍ, «Los antifeminismos como contramovimiento: una revisión bibliográfica de las principales perspectivas teóricas y de los debates actuales», p. 61-71.

121 NORRIS; INGLEHART, *Cultural backlash and the rise of populism: Trump, Brexit, and authoritarian populism*.

122 ARCHER; KAM, «Modern sexism in modern Times: Public opinion in the #MeToo Era», p. 813-837; ANDUIZA; RICO, «Sexism and the far-right vote: The individual dynamics of gender backlash», p. 478-493; SWIM, «Sexism and racism: Oldfashioned and modern prejudices», p. 199-214.

123 DIETZE; ROTH, *Right-wing populism and nder: European Peprspectives and beyond*.

A més a més, mentre que entre les noies s'evidencia una tendència creixent a subvertir els mandats de gènere i a qüestionar la feminitat emfasitzada¹²⁴ entre els nois, tal com estem apuntant, es pot observar un replegament cap a posicions neoconservadores.¹²⁵ Aquest fenomen es podria entendre com l'aflorament d'un «vertigen de gènere»,¹²⁶ resultat d'un espai esquerdat de les masculinitats tradicionals¹²⁷ que genera un sentiment de «brúixoles trencades» en la població jove cis-masculina.¹²⁸ Les teories que destaquen la transformació dels models de masculinitat hegemònica¹²⁹ i l'aparició de masculinitats híbrides en contextos d'heteronormativitat¹³⁰ ajuden a explicar aquesta situació.

En aquest context, els joves i adolescents cis-homes i heterosexuales es veuen atrapats entre la manca de referents clars de la masculinitat tradicional i la manca d'identificació amb les masculinitats alternatives, i arriben sovint a culpar el feminisme per les dificultats que experimenten en el seu procés de construcció identitària.

Una altra explicació possible proveeix el privilegi agreujat que suggereix¹³¹ que, en percebre la pèrdua del seu estat privilegiat, alguns nois experimenten una sensació de desemparament i injustícia que els porta a defensar posicions antifeministes. Així, aquesta resposta emocional i social es manifesta com una reacció defensiva davant els canvis cap a una societat més igualitària, en la qual els beneficis tradicionals de la masculinitat es veuen amenaçats.

Les dades relativitzen la proposta del privilegi agreujat si s'introdueixen altres variables referents a la renda o el nivell educatiu. Recordem que el privilegi agreujat sorgeix quan sectors de la població masculina interpreten les polítiques feministes i d'inclusió com una forma de discriminació contra ells. És per això que cal tenir present que les situacions de privilegi de gènere interseccionen amb situacions de discriminació i

124 GÓMEZ BUENO; RODRÍGUEZ GARCÍA DE CORTÁZAR; GONZÁLEZ CALO, *Entre la confianza y la violencia: ambivalencias en las sexualidades juveniles*.

125 SANMARTÍN ORTÍ; KURIC KARDELIS; GÓMEZ MIGUEL, *La caja de la masculinidad: construcción, actitudes e impacto en la juventud española*.

126 CONNELL, *Masculinidades*.

127 RANEA, *Desarmar la masculinidad. Los hombres ante la era del feminismo*.

128 SANFÉLIX ALBELDA, «El cuerpo masculino en tiempos de brújulas rotas y (neo) fascismos: análisis socioantropológico», p. 15-33.

129 CONNELL, *Masculinidades*.

130 MESSERSCHMIDT, *Hegemonic masculinity: Formulation, reformulation, and amplification*.

131 KIMMEL, *Angry white men: American masculinity and the end of an era*.

opressió, com l'edat, la classe social o l'etnicitat. Hem vist que per als nois de la generació Z els antifeminismes funcionen, independentment de la renda o el nivell educatiu. En el cas de racialització, fins i tot veiem que els nois racialitzats de la generació Z puntuen sistemàticament inferior.

Per acabar, considerem l'orientació sexual: en sexisme modern i actituds antigènere, les persones no heterosexuales presenten puntuacions molt més baixes. En sexisme modern les persones no heterosexuales puntuen molt menor que els seus homòlegs heterosexuales, però persisteixen diferències entre homes i dones. En canvi, en antigènere l'orientació sexual iguala les actituds entre homes i dones LGBTQ+. Pel que fa al sexisme invers, l'orientació sexual té un impacte mínim.

4



LA INTERVENCIÓ AMB JOVES I ADOLESCENTS EN MATÈRIA DE GÈNERE

En aquest apartat volem comprendre l'estat actual de les intervencions amb joves en matèria de gènere. Començarem, doncs, amb una revisió del marc normatiu i dels principals plans i programes dissenyats per a la protecció de la infància i l'adolescència davant la violència, amb especial atenció a les violències masclistes en l'àmbit educatiu. Aquesta anàlisi inclourà normatives d'àmbit estatal, com la Llei orgànica 8/2021 (LOPVI), i lleis de Catalunya, com la Llei 17/2020, que subratllen la necessitat de garantir espais educatius segurs, lliures de violència i amb protocols d'actuació davant de situacions de discriminació o assetjament. A més, es destaquen les figures i mecanismes d'intervenció que aquestes normatives preveuen a Catalunya, com la figura de coordinació de coeducació, convivència i benestar de l'alumnat (COCO-BE), destinada a promoure una cultura de respecte i prevenció dins els espais formatius.

Seguidament, abordarem les pràctiques educatives amb joves, així com els efectes i les respostes que generen, a partir dels coneixements de les expertes consultades. Ens centrarem en les dinàmiques que es donen en el context català, però en diàleg amb les experiències d'altres contextos geopolítics.

4.1 Revisió del marc normatiu, plans i programes

A nivell estatal, la Llei orgànica 8/2021, de 4 de juny, de protecció integral a la infància i l'adolescència davant la violència (LOPIVI) representa el marc amb voluntat holística per a la protecció dels drets dels menors. Com assenyala la doctora en criminologia experta en violències masclistes, Patsilí Toledo, amb l'enfocament de drets humans en relació amb les violències masclistes, «*es trasllada el focus d'atenció dels perpetradors a les persones que han patit les violències. L'objectiu és posar en el centre els drets humans que han estat vulnerats i posar tots els recursos a l'abast de l'Estat per tal de garantir aquests drets*».¹³²

Les polítiques associades a la LOPIVI s'estableixen i es concreten en els compromisos de l'Estratègia d'erradicació de la violència contra la infància i l'adolescència (EEVIA), aprovada el 15 de novembre de 2022, que pretén, entre altres objectius, garantir un coneixement profund de la realitat de la violència contra les persones joves i evidència com a prioritàries la prevenció, la socialització i l'educació, i considera l'àmbit escolar com un espai privilegiat per detectar aquesta problemàtica.

Així, es subratlla la importància que les escoles es configurin com a espais segurs i lliures de violències.¹³³ Les violències masclistes en l'àmbit escolar, d'acord amb la Llei 17/2020, de 22 de desembre, de modificació de la Llei 5/2008, de 24 d'abril, del dret de les dones a erradicar la violència masclista, s'han d'entendre com:

«Qualsevol tipus de violència que es produeix en l'entorn educatiu entre els membres de la comunitat educativa. Es pot produir entre iguals, de major d'edat a menor d'edat o viceversa. Inclou l'assetjament, l'abús sexual i el maltractament físic, sexual, psíquic o emocional. Entre aquestes violències n'hi ha que es produeixen per raó de gènere o d'identitat sexual».

En l'àmbit nacional, el Protocol d'actuació davant de qualsevol tipus de violència en l'àmbit educatiu¹³⁴ és un document clau en aquest sentit, ja que estableix les rutes d'intervenció i proporciona exemples aclaridors per a la seva aplicació.

¹³² TOLEDO VÁSQUEZ, *Violències sexuals. Política pública perseguint-ne l'erradicació. De què parlem quan parlem de violències sexuals: des dels conceptes, les lleis i els drets humans*, p. 30.

¹³³ MARTÍNEZ; ESCORIAL, *Guía sobre la Ley Orgánica de Protección Integral a la Infancia y la Adolescencia frente a la Violencia*, p. 44-46.

¹³⁴ GENERALITAT DE CATALUNYA, *Protocol d'actuació davant de qualsevol tipus de violència en l'àmbit educatiu*.

En aquest context, cal destacar la introducció de la figura del coordinador o coordinadora de benestar i protecció, definida per la LOPIVI i adaptada al context català sota la denominació de coordinació de coeducació, convivència i benestar de l'alumnat (COCOBE) durant el curs 2023-2024. Tal com indica el seu nom, aquesta figura es crea amb una clara voluntat de remarcar la importància de la incorporació de la perspectiva de gènere i de promoure la coeducació en els espais formatius.

El COCOBE esdevé una peça clau per afavorir que les institucions educatives assumeixin la responsabilitat que marca el Protocol marc per a una intervenció amb diligència deguda en situacions de violències masclistes. Aquest Protocol marc ha reforçat la centralitat de l'acció preventiva d'acord amb el Conveni d'Istanbul,¹³⁵ que obliga els poders públics a garantir intervencions adequades per evitar la reproducció de violències masclistes i vulneracions de drets humans.

És al *Llibre blanc de la prevenció de les violències masclistes*, creat per operativitzar la prevenció proposada en el Protocol marc, en què es destaca que:

*«L'escola, la família i els espais educatius no formals són peces importantíssimes d'aquest procés, que pot orientar-se a reproduir les desigualtats de gènere i les violències, o desarticular-les i instaurar un model relacional basat en l'equitat de gènere».*¹³⁶

i s'estableix que:

*«Els tallers, xerrades i guies han de preveure les resistències generades pels discursos reaccionaris i comptar amb eines específiques».*¹³⁷

En aquest context, és fonamental tenir en compte que la figura del COCOBE –professional de referència per a la lluita contra les violències entre la població juvenil– té, entre les seves competències, les següents:

¹³⁵ Disponible a: <www.rm.coe.int/1680462543>.

¹³⁶ GENERALITAT DE CATALUNYA, *Llibre blanc per a la prevenció de les violències masclistes*, p. 49.

¹³⁷ GENERALITAT DE CATALUNYA, *Llibre blanc per a la prevenció de les violències masclistes*, p. 51.

*«Entendre la normativitat estructural de les violències de gènere, tant en la infància i l'adolescència com en l'edat adulta, i també les maneres com es creuen amb els diferents eixos d'opressió i discriminació, i com aquestes marquen violències i les possibles respostes respectives. Afavorir un ambient respectuós amb la diversitat sexual i de gènere que faciliti l'expressió lliure de les persones i la detecció de dinàmiques abusives. Aprendre a estimular un ambient formatiu càlid que contribueixi a la detecció precoç de dinàmiques abusives i de control, i fomentar relacions sanes».*¹³⁸

Els programes recorden que les violències implícites, que poden passar desapercebudes, han de ser objecte específic d'intervenció. Aquestes violències inclouen:

*«Les que semblen invisibles, que prenen formes subtils, com el control, l'anul·lació, l'humor, el llenguatge, la publicitat, els cànons de bellesa irreal, la socialització del gènere o la feminització de la pobresa, entre d'altres [així com] les discriminacions indirectes, és a dir, els actes que poden ser aparentment neutres, però que produeixen una indefensió d'unes persones respecte a unes altres, sigui per acció o omissió, com pot ser retardar, obstaculitzar o no intervenir i, per tant, obrar amb manca de diligència deguda, de manera quantitativa i/o qualitativa».*¹³⁹

En aquest sentit, tal com estableix la Llei 11/2014, del 10 d'octubre, per a garantir els drets de lesbianes, gais, bisexuals, transgènere i intersexuals i per erradicar l'homofòbia, la bifòbia i la transfòbia, s'ha de prevenir i intervenir contra qualsevol assetjament que atempti contra la dignitat i la integritat física o psíquica.

Finalment, el Pla nacional de prevenció de les violències masclistes, aprovat el 21 de novembre de 2023, preveu en l'eix 6 la necessitat de potenciar masculinitats antimasclistes i igualitàries, *«donat el context actual reaccionari envers les polítiques feministes per part del neomasclisme i l'extrema dreta»*.¹⁴⁰ Aquest projecte s'inscriu en la necessitat de generar noves dades que millorin aquests models de prevenció davant les resistències antifeministes en els espais de socialització de la població adolescent cis-masculina.

138 BIGLIA, «Violències».

139 GENERALITAT DE CATALUNYA, *Protocol d'actuació davant de qualsevol tipus de violència en l'àmbit educatiu*, p. 10.

140 GENERALITAT DE CATALUNYA, *Pla nacional de joventut de Catalunya 2030*, p. 49.

Som conscients, tanmateix, que:

*«No es posible abordar fenómenos complejos, como son las violencias sexuales y de género, partiendo únicamente de un punto de vista normativo, y aún menos a partir de acciones simplemente de control y/o punitivas».*¹⁴¹

Per aquest motiu, hem entrevistat expertes en intervenció per entendre millor com aquestes estan funcionant en el context actual.

4.2 Intervencions: potencialitats i límits en el context actual

Aquest apartat es basa en les entrevistes realitzades a persones expertes. Com hem explicat en el capítol de metodologia, hem entrevistat un parell de talleristes amb molta experiència en l'àmbit català, dues acadèmiques internacionals i una persona que ha treballat com a tècnica de gènere en l'administració pública catalana. Com es pot apreciar en els seus currículums, moltes d'elles tenen experiències creuades. Per exemple, les acadèmiques s'han ocupat en algun moment del disseny i la implementació d'intervencions, mentre que les talleristes i la tècnica han realitzat recerca i, fins i tot, doctorats.

Joventut, (anti)feminisme i violència masclista

Les violències masclistes són una realitat present en tots els sectors de la societat i no s'han d'entendre com un fenomen exclusivament relacionat amb l'etapa vital de la joventut. Com afirma Selene García Sanaústín, els creuaments de violències que es donen al carrer també es reproduïxen entre joves i en els espais educatius. En aquest sentit, Judith Goetz insisteix que tant les famílies com els espais educatius –i, com afirma Edurne Jiménez Pérez, també els polítics– tenen un impacte important en els i les joves. De vegades, els valors que es transmeten des d'aquests dos àmbits són contradictoris i generen confusió entre la població juvenil. Pam Alldred insisteix en la influència que el professorat pot tenir com a model per als i les joves, ja que són els adults més propers que tenen, a banda dels seus pares.

D'acord amb altres expertes consultades en un estudi recent, hi ha diversos factors que poden vulnerabilitzar els i les joves davant les violències masclistes: *«la manca de referències positives respecte a les*

141 CAGLIERO; BIGLIA, «Políticas sobre violencias y abusos sexuales en las universidades catalanas», p. 141-170.

relacions sexoafectives –vs. pornografia estàndard–, la baixa percepció del risc pròpia d'aquesta etapa, la importància dels grups d'iguals –pressió social–, el fet que es tracta d'una etapa d'exploració sexoafectiva, l'exposició a entorns digitals, la baixa autoestima [...] així com la importància de l'aspecte físic i la permeabilitat a l'amor romàntic».¹⁴²

Judith Goetz ens recorda que en els últims anys hi ha un altre element important en joc: la presència d'un discurs social molt influent que es difon en tots els estrats socials i s'adapta amb un llenguatge específic per a la població juvenil. Aquest discurs afirma que estem en una fase de pèrdua de l'ordre natural de gènere. En aquests discursos, les dones són identificades com a culpables d'aquesta desestabilització perquè no volen seguir els mandats de gènere: no volen tenir fills, només es preocupen per la seva carrera i no respecten la suposada relació natural entre parelles heterosexuales. S'observa una mena de «retradicionalització», i alguns joves busquen suport en estructures consolidades com el model de «l'home guanyador del pa». Aquest retorn als rols de gènere tradicionals genera relacions de dependència que poden facilitar la violència masclista en la parella.

A més, Goetz apunta que aquests discursos sovint tenen derivades racistes que profetitzen la futura desaparició de les cultures europees, ja que les taxes de fertilitat de les persones migrades són més altes.

Per tant, no es pot parlar de com els i les joves desenvolupen les seves idees sense tenir en compte la influència de les xarxes socials. D'acord amb Judith Goetz, l'ús de les xarxes és molt elevat en la població general –entre sis i vuit hores al dia–, però encara més en la població juvenil. Aquí, l'exposició a la violència és elevada i es manifesta tant en el llenguatge –especialment amb els discursos d'odi– com en les imatges, amb representacions contínues de dolor i sofriment. Aquesta sobreexposició a la violència pot afectar la percepció dels i de les joves i, segons Goetz, fins i tot dessensibilitzar-los.

D'altra banda, com afirma Pam Alldred, l'exposició als discursos a la xarxa es produeix de manera individualitzada –ja que els i les joves solen estar sols davant el mòbil–, cosa que fa que no hi hagi contenció dels missatges que trenquen amb els valors col·lectius.

Judith Goetz considera, a més a més, que les plataformes amplifiquen les veus d'influenciadors antifeministes, com Andrew Tate. El desconeixement del professorat sobre aquest fenomen pot portar a situacions

142 BARJOLA RAMOS, «PART III. Cossos, feminisme i transgressió: anàlisi de les violències sexuals sobre dones joves», p. 59.

molt complicades, com la que ens explica Pam Alldred: un noi popular d'uns quinze-setze anys va fer un comentari crític sobre l'influenciador Andrew Tate i un grup de companys el va agredir físicament durant l'hora del pati. La mala gestió de la situació va provocar que el noi agredit hagués de canviar d'institut.

D'acord amb Edurne Jiménez Pérez, l'extrema dreta té una xarxa ben articulada per promocionar la seva agenda i contrarestar els avenços feministes. Tanmateix, Lionel Delgado ens prevé de la temptació de pensar que els i les joves reben una formació sistemàtica antifeminista a la xarxa. Considera que, en realitat, consumeixen tot tipus de continguts, especialment d'humor, esport i entreteniment. Segons Selene García Sanagustín, el problema és que, a més del contingut clarament antifeminista, hi ha molts materials que simplement promouen valors conservadors en matèria de rols de gènere. Lionel Delgado afegeix que, amb el temps, alguns d'aquests creadors de continguts es radicalitzen i adopten un discurs antifeminista.

D'acord amb Judith Goetz, la masculinitat retradicionalitzadora atrau els joves a través de l'argot, els *mems* i altres formes de comunicació, instrumentalitza els èxits del feminisme per reforçar les seves retòriques. A més, el fet de seguir un influenciador fa que els algoritmes fomentin l'exposició a contingut similar, creant «bombolles» que porten a la difusió de missatges cada cop més radicalment antifeministes i negacionistes de les violències masclistes.

Hem de tenir cura, però, ja que els discursos sobre les xarxes socials sovint tenen *«un biaix perceptiu adult i no existeix una anàlisi suficient ni unes polítiques adreçades a aquesta qüestió que reflecteixin les necessitats i vivències dels joves en relació amb les xarxes socials i Internet. Tampoc s'ha parat atenció a l'ambivalència del mitjà, que, per altra banda, ha contribuït de manera important a l'autodefensa i l'empoderament de les dones joves»*.¹⁴³

Segons Edurne Jiménez Pérez, tot i que hi ha influenciadores feministes i exemples molt potents de persones LGBTIQ+ empoderades –com menciona Pam Alldred–, encara és un repte construir discursos virals amb la mateixa rapidesa amb què es difonen els masclistes. És una assignatura pendent ocupar col·lectivament els espais buits i ajudar a modelar respostes comunitàries contra les violències masclistes.

143 BARJOLA RAMOS, «PART III. Cossos, feminisme i transgressió: anàlisi de les violències sexuals sobre dones joves», p. 59.

Normes i polítiques d'abordatge

Les expertes consultades destaquen que les polítiques de prevenció de les violències masclistes en el context de l'Estat espanyol en general, i a Catalunya en particular, solen ser molt fragmentades i no proporcionen un abordatge integral del problema.

*A més a més, «en el terreny de la planificació de polítiques existeix una manca d'adaptació dels models d'intervenció a la realitat de la gent jove, i una integralitat insuficient. Tampoc hi ha espais específics i existeixen barreres per accedir als recursos existents, així com en l'atenció dels professionals, que sovint tenen biaixos adultistes, racistes i també d'altres –capacitistes. Aquests biaixos impliquen actituds com la culpabilització de la víctima o la infravaloració de la importància que té la normativització de les identitats i les relacions en les violències masclistes en l'adolescència i la joventut».*¹⁴⁴

En el context català, com assenyala Eurne Jiménez Pérez, no només no hi ha planificacions multisectorials i plurianuals, sinó que, a més a més, els diferents departaments no acostumen a coordinar-se. És al Departament d'Educació on es concentren la majoria de polítiques i pressupost en aquesta àrea, mentre que des del Departament de Joventut no se n'han dissenyat polítiques específiques. Com remarca Selene García Sanagustín, això genera una diferència abismal entre les intencions recollides a la llei i els plans d'acció que s'implementen. De fet, com explica Eurne Jiménez Pérez, hi ha una manca de consens polític i teòric sobre les dinàmiques de socialització de gènere i la incorporació de la perspectiva de gènere en l'educació. Això fa que el marc d'abordatge de les violències masclistes no es basi en una anàlisi profunda i compartida de què implica el sistema sexe-gènere a la nostra societat. Així, els diferents programes i seccions, com ara la Unitat de Suport a l'Alumnat en Situació de Violència (USAV) i el Projecte de Convivència en els Centres Educatius, no estan completament alineats sobre la prevenció de la violència masclista.

*«Pel que fa a la prevenció, existeix una manca d'inclusió de la qüestió de les relacions afectivosexuals i dels estereotips i rols de gènere en el sistema d'ensenyament obligatori».*¹⁴⁵ La manca d'una educació sexual en el context de l'educació formal, com remarca Selene García Sanagustín, fa que, en un escenari de creixement dels discursos de l'extrema dreta, els joves es vegin exposats a la transmissió de valors hegemònics sense disposar d'eines analítiques per rebatre'ls. Sense una implementació sistemàtica de la

144 BARJOLA RAMOS, «PART III. Cossos, feminisme i transgressió: anàlisi de les violències sexuals sobre dones joves», p. 63.

145 BARJOLA RAMOS, «PART III. Cossos, feminisme i transgressió: anàlisi de les violències sexuals sobre dones joves».

perspectiva de gènere en l'educació, recorda Judith Goetz, la capacitat del sistema educatiu per abordar les desigualtats de gènere queda molt reduïda.

En el cas del Regne Unit, com detalla Pam Alldred, el currículum inclou temes sobre desigualtat, rols socials i normes socials, de manera que, en principi, el professorat –feminista o no– hauria de tractar-los a l'aula. Tanmateix, el Partit Conservador vol reduir totes les normes que fomenten l'equitat i els drets humans.

Una altra limitació importantíssima que assenyalen totes les informants és que els recursos destinats a les intervencions són escassos i fluctuants. De fet, García Sanagustin critica que, cada vegada que hi ha un canvi de govern, es reformulen tots els plans: es gasten molts diners a publicitar les bones intencions polítiques, però quan arriba el moment d'implementar les noves polítiques, es produeix un altre canvi de govern i tot torna a començar. En el context actual, aquesta dependència de la voluntat del partit polític de torn és molt perillosa, ja que podria passar el que, segons Judith Goetz, ja està succeint a Àustria, on s'ha prohibit per llei l'ús del llenguatge inclusiu tant per part del professorat com de l'alumnat.

També hem de reflexionar sobre si l'ús continuat d'un llenguatge neutral per reconèixer les diferències –que, segons Pam Alldred, ja és normatiu al Regne Unit– no acaba invisibilitzant la generització de les opressions i despolititzant les intervencions.

En el nostre context, afortunadament, com remarca Edurne Jiménez Pérez, d'acord amb les normes estatals i catalanes, la perspectiva de gènere s'hauria d'implementar de manera transversal en els currículums educatius. No obstant, no hi ha prou recursos –incloent-hi recursos humans– per aconseguir-ho. La limitació de base és que la majoria del professorat –i sovint també el personal tècnic dels departaments– no té formació suficient sobre violència i masculinitats. Aquest fet provoca que, amb freqüència, les intervencions del professorat, com explica Jiménez Pérez, adoptin un enfocament punitivista o es basin en judicis de valor que reproduïxen discursos normatius, sense tenir en compte la perspectiva interseccional i sense capacitat per utilitzar metodologies pedagògiques transformadores.

De fet, els graus i màsters específics per a la docència no compleixen l'obligació legal de formar adequadament els futurs professionals sobre com abordar aquesta problemàtica. Aquesta situació és comuna en altres països europeus. Per exemple, com evidencia Judith Goetz, a Alemanya i a Àustria la perspectiva de gènere no és una part integral del currículum del professorat, fet que deixa la seva aplicació subjecta a la

motivació personal de cada docent, i fins i tot n'hi ha que arriben a negar l'existència de desigualtats a l'aula. També al Regne Unit, com informa Pam Alldred, les formacions són sovint poc àmplies i el professorat té la sensació de no estar preparat.

Tanmateix, el problema no rau només en la formació dels professionals. Com afirma García Sanagustín, la intenció teòrica de dur a terme aquestes formacions pot existir, però a la pràctica no és clar com implementar-les, i no es pot donar per fet que tot el professorat estigui d'acord amb la introducció de la perspectiva de gènere en la docència. Com en qualsevol altre sector social, també hi ha professionals de l'educació que comparteixen les idees de l'extrema dreta. A més a més, com informa Alldred, el professorat implicat sovint no se sent amb prou suport i té por que, en un clima de creixent conservadorisme, els pares o els directors dels centres els acusin d'introduir debats polítics a l'aula en lloc de formar.

D'acord amb les conclusions de Nerea Barjola, considerem que *«la formació en feminisme o en com abordar les violències sexuals i educar la joventut no pot ser una qüestió subjecta a la lliure decisió del personal educatiu, sinó que cal insistir en la formació urgent de tot el col·lectiu d'educadors»*.¹⁴⁶

Intervencions a les escoles

Com hem vist en la secció anterior, la majoria de plans d'intervenció se centren en el context de l'educació formal. Segons Lionel Delgado, això és una llàstima, ja que en els espais informals, com els centres de joves, els espais i caus, hi ha més voluntariat, l'atmosfera és més oberta, la tranquil·litat emocional que s'hi respira facilita la vinculació afectiva i, en conseqüència, la formació. De la mateixa manera, com suggereix Eurne Jiménez Pérez, les intervencions i tallers estan més pensats per a les noies i hi ha poques formacions sobre masculinitats o espais de referència per a aquells joves que exerceixen violència. Tampoc hi ha espais d'escolta que no tinguin una mirada apriorísticament castigadora. Això també passa a Àustria, on, com comenta Judith Goetz, el professorat sol enfocar-se a empoderar les noies, mentre que gairebé no hi ha intervencions dirigides als nois i les ONG que promouen aquest enfocament tenen dificultats per obtenir finançament.

En aquest sentit, Selene García Sanagustín considera que no ens hem de centrar únicament a qüestionar privilegis que no som capaços de posar en dubte entre la població adulta, ni imaginar que amb un sol taller

146 BARJOLA RAMOS, «PART III. Cossos, feminisme i transgressió: anàlisi de les violències sexuals sobre dones joves», p. 302.

es poden desfer els aprenentatges patriarcals. Les intervencions han de projectar-se des d'una perspectiva positiva per no engrandir la bretxa entre bàndols polaritzats.

En el context de l'educació formal, reafirmant el que s'ha tractat en la secció anterior, observem que hi ha una manca d'integració de la perspectiva de gènere en el currículum, una preparació específica limitada del professorat i una incapacitat d'implementar i finançar abordatges longitudinals de la problemàtica. Això comporta que les subvencions i, per tant, les intervencions, siguin esporàdiques i parcials.

Per tot això, el model d'intervenció més difós actualment és el que es coneix com a «tallers bolet». Els centres educatius públics, quan reben prou fons o quan les AFA els aconsegueixen, contracten entitats externes per a fer intervencions puntuals, de vegades de només una hora, per a la prevenció o l'abordatge de la violència. En els col·legis i instituts concertats o privats, segons Delgado i García Sanagustín, aquestes intervencions es contracten amb molta menys freqüència. A més, quan són centres privats els qui encarreguen aquests tallers, com comenta García Sanagustín, acostumen a veure les talleristes com treballadores seves i exerceixen un fort control sobre el seu contingut, especialment per part de les famílies.

Aquest enfocament, que no permet un abordatge estructural ni un tractament continuat del problema, no funciona, segons Delgado. De fet, malgrat els esforços realitzats fins ara, el problema de les violències masclistes no para de créixer. A més, com apunta Jiménez Pérez, tot i que hi ha la percepció que es fan moltes formacions, la manera com s'implementen i la manca d'especialització de les persones que treballen en gènere —és suficient tenir un grau superior— fan que els joves estiguin perdent interès en el tema.

Com comenta Lionel Delgado, la precarietat del sector formatiu, amb sous baixos i una elevada demanda de mobilitat territorial, fa que les persones que es dediquen a aquesta feina acabin esgotades i hi hagi molta rotació. Jiménez Pérez i Delgado també són molt crítiques amb la manca d'avaluació dels tallers o amb la seva limitada aplicació, que quan existeix respon més a criteris polítics i propagandístics que a una necessitat pedagògica d'identificar elements susceptibles de millora.

Un altre dels límits dels tallers bolet és que, amb intervencions tan curtes a l'aula, com remarca Delgado, no es pot crear cap vinculació amb la joventut participant, ni entendre les dinàmiques dins l'aula. Això impedeix identificar com relacionar-se amb cada persona, potenciar possibles col·laboracions o prevenir boicots per part de qui mostra més resistència.

A més, la manca de programació a llarg termini i d'articulació entre les diferents intervencions fa que, en moltes ocasions, els continguts i les dinàmiques acabin sent repetitives, reduint la motivació estudiantil. Segons Lionel Delgado, molts tallers reproduïen el mateix esquema de continguts –sexe, gènere, identitat i orientació sexual–, generant una fatiga que converteix aquests aprenentatges en desafectius.

Com menciona García Sanagustín, la reacció de gran part de l'alumnat quan es parla directament de feminisme o masclisme és negativa perquè estan cansats del tema, no se senten interpellats ni interessats. Tal com remarca Goetz, es produeix una *Gender Fatigue* –fatiga de gènere– que en el millor dels casos s'expressa com a avoriment i, en el pitjor, genera una reacció contrària als drets de les dones. Troben que els discursos sobre femicidi estan allunyats de la seva realitat i no s'hi identifiquen. Segons Jiménez Pérez, un altre problema és que la violència es presenta de manera molt individualitzada, sense entendre-la com un fenomen estructural que travessa la vida de totes les persones.

A més, com insisteix Selene García Sanagustín, els discursos o enfocaments teòrics són freqüentment desqualificats com a ideologia. Seguint les crítiques de l'extrema dreta, alguns joves es perceben com a víctimes d'adoctrinament. Aquesta experta assenyala que només algunes persones, principalment noies o persones *queer*, mostren interès per aquests tallers, encara que no ho expressin explícitament.

D'acord amb Delgado, l'altra cara de la moneda són aquells joves que associen el feminisme a la institució i interpreten l'antifeminisme com un acte de rebel·lia. Quan es parla de feminisme o patriarcat, responen amb confrontació directa i, encara que siguin minoria, solen ser molt sorollosos i silencien companys que sí que podrien estar-hi interessats. Per exemple, quan se'ls proposen dinàmiques per identificar els rols de gènere, alguns reaccionen de manera controvertida o provocadora, representant la dona com un objecte sexual per fer la gràcia i obtenir aplaudiments.

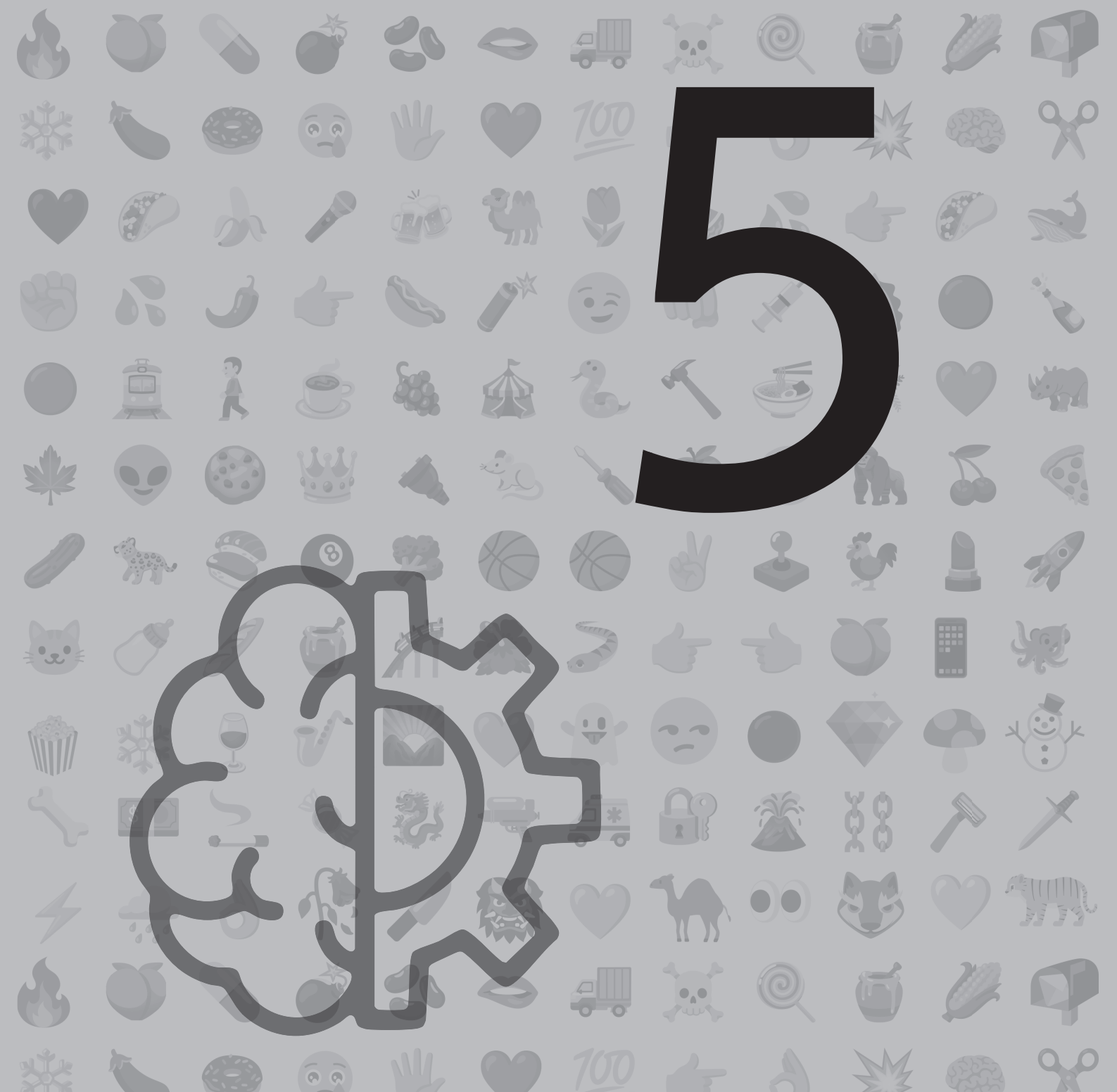
Selene García Sanagustín explica que, en un intent de generar diàleg amb els joves, alguns grups de talleristes feministes, com Candela, han deixat de reivindicar activament el terme feminisme en les formacions i han optat per presentar el seu treball com a intervencions sobre «relacions sexoafectives». En la mateixa línia, Delgado, tenint en compte el desinterès pels enfocaments més tradicionals, recomana canviar els continguts cap a temes més atractius, com les relacions de parella, lligar o la cultura de l'èxit, per captar millor l'atenció dels joves.

Un altre suggeriment, per part de García Sanagustín, és evitar que el professorat estigui present a l'aula durant els tallers, ja que això permet que els participants parlin amb més llibertat, incloent-hi les seves dificultats amb l'escola o amb algun docent.

Jiménez Pérez considera, però, que el canvi ha de ser també en l'enfocament pedagògic i metodològic, amb l'ús de pràctiques més transformadores que estimulin el saber fer de les persones participants. D'acord amb García Sanagustín, això passa perquè els adults parlin menys al principi i deixin que el grup expressi què els interpel·la per tirar del fil a partir dels seus interessos i inquietuds. D'aquesta manera, les resistències tendeixen a disminuir i es poden abordar temes més controvertits sense generar rebuig.

A més, atesa la polarització que s'ha esmentat anteriorment, García Sanagustín recorda la importància de fomentar el diàleg entre els joves perquè aprenguin a escoltar-se i comprendre els punts de vista dels altres. En última instància, d'acord amb Delgado, no hi ha metodologies intrínsecament millors que altres, sinó que tot depèn de com es creï una relació afectiva amb els joves.

5



APRENTATGES I RECOMANACIONS

En aquest apartat volem proposar algunes recomanacions en què interseccionen els nostres coneixements com a expertes de la temàtica, els suggeriments de les persones entrevistades i recomanacions recents que hem trobat en la literatura. Hem dividit en tres blocs les nostres propostes perquè puguin arribar d'una manera més directa als diferents públics diana d'aquest treball: les/els polítics; les persones educadores o talleristes; la societat civil, els moviments socials i les persones en general que fan ús de les xarxes socials.

5.1 Plans i polítiques públiques de gènere i joventut

En primer lloc, considerem fonamental que les polítiques estiguin basades en una comprensió compartida i estructural de la socialització i de les relacions de gènere, de les violències masclistes així com de la perspectiva interseccional.

Els resultats d'aquest treball mostren que encara que en l'àmbit normatiu hi ha una anàlisi feminista interseccional, moltes vegades no està a la base dels programes i de les polítiques d'intervenció amb la joventut en matèria de gènere. Crear un marc comú de referència és indispensable per a la bona coordinació entre els diferents departaments.

En aquest sentit, a més a més, hem d'ampliar el marc interpretatiu que utilitzem per no caure en una interpretació adultocèntrica de la problemàtica.¹⁴⁷ Com afirma Barjola en referència a les violències sexuals, hi ha una «*necessitat urgent de (re)formular la terminologia en contraposició a posicions ja marcades o normatives*».¹⁴⁸

Les dades analitzades mostren que encara que la generació Z tingui una adhesió més alta al sexisme modern i que, a més a més, els nois d'aquest grup d'edat tinguin nivells més alts en sexisme invers, els de les generacions més adultes reproduïen més sexisme tradicional, així que l'única cosa que podem afirmar amb seguretat és que ha canviat és la forma de ser sexista, però no tenim dades certes sobre la seva intensitat. Doncs encara que creiem fonamental treballar amb els i les joves, perquè són l'esperança de canvi cap a un futur menys discriminatori, hem d'evitar que els nostres marcs interpretatius responsabilitzin el jovent de problemàtiques que són transgeneracionals.

En aquesta línia, i tenint en compte que estem davant un fenomen relativament nou i sobre el qual tenim encara poques dades, és important que des de l'administració pública, es promoguin estudis sobre la resistència cap als drets aconseguits per la lluita feminista i LGBTIQ+ per part de la població jove, i especialment dels nois.

És més, per poder abordar l'estructuralitat de les discriminacions generitzades així com de les violències masclistes, cal analitzar de quina manera les institucions estan col·laborant en el seu manteniment, fent que el principi de diligència deguda no quedi en una declaració d'intencions.

La limitació dels recursos econòmics i materials que es destinen a les intervencions amb el jovent en aquesta àrea és, de per sí, una no assumptió de responsabilitat per part de les institucions en relació a la problemàtica.

No només és necessari un augment clar dels recursos, sinó una planificació plurianual de les intervencions amb finançament garantit, estable i universal. La continuïtat de les intervencions permetria un abordatge integral, *in crescendo* i una adequació als grups que els «tallers bolet» impedeixen.

147 DUARTE QUPPER, *Genealogía del adultocentrismo. La constitución de un patriarcado adultocéntrico*, p.17-47.

148 BARJOLA RAMOS, «PART III. Cossos, feminisme i transgressió: anàlisi de les violències sexuals sobre dones joves», p. 297.

A més, aquests recursos són necessaris per valoritzar el treball de les educadores i educadors que es dediquen a formacions en aquesta àrea, per reduir la precarietat i, per tant, la rotació en el sector, i per facilitar la implicació de persones amb bon nivell de formació sobre la temàtica i amb una alta capacitat pedagògica i de gestió dels grups que solament es pot aconseguir amb estabilitat laboral i reconeixement professional.

Finalment, l'estabilització de les intervencions faria que aquestes no depenguessin de la bona voluntat de les escoles o de les AFA i que també es realitzessin més extensament en les escoles concertades o privades. Els discursos de l'extrema dreta no solament circulen entre les classes populars. Entre els col·lectius benestants també s'estan reproduint aquests discursos i, tanmateix, en aquest moment no hi ha un treball específic amb els joves d'aquest grup social i això és molt perillós.

És també indispensable garantir el desenvolupament d'un abordatge en xarxa entre els diferents departaments i institucions, sense fragmentacions, amb comunicacions fluides, que faciliti els dissenys de plans d'intervencions intersectorials integrats. A unes conclusions semblants ha arribat un estudi recent encarregat pel Departament de Drets Socials, en el qual s'afirma:

*«És necessari que les polítiques, programes i intervencions tinguin una coordinació estratègica entre diferents sectors i àmbits, que incloguin accions complementàries amb diversitat metodològica, i que siguin a llarg termini. En primer lloc, el caràcter multinivell i intersectorial de les polítiques, programes o intervencions afavoreix la maximització de la seva efectivitat en comparació amb polítiques que només impliquen un sector i no estan ben coordinades amb polítiques d'altres sectors que tenen objectius complementaris. L'evidència científica apunta en aquesta línia, de manera que s'aconsella que totes les polítiques de joventut per a l'erradicació de les violències masclistes responguin a una estratègia conjunta, coordinada i articulada, entrellacin professionals de diferents sectors –per exemple, sector educatiu, sector sanitari, sector judicial...–, i que siguin a llarg termini i tinguin un seguiment continuat».*¹⁴⁹

Tanmateix, no solament s'ha de promoure la interseccionalitat en les polítiques, sinó que han de plantejar intervencions en diferents àrees: l'educació formal –per arribar al màxim possible de nens i nenes i joves–, l'educació informal –per implicar-los des de la vessant emocional– i també a nivell comunitari –per abordar

149 FORADADA; CARAVACA; LLOS, *Com prevenir i tractar les violències masclistes al jovent? Revisió sistemàtica de l'evidència internacional*, p. 23-24.

l'estructuralitat de les dinàmiques generitzades, per assumir responsabilitats col·lectives i per no caure en la il·lusió que les persones adultes no necessiten intervencions.

Per poder fer aquest treball és indispensable que hi hagi polítiques d'inclusió en la formació obligatòria de totes i tots els i les educadores cap a la definició de com treballar el respecte dels drets interseccionals en l'àmbit educatiu, sobre feminisme, antifeminisme i masculinitats. Aquesta petició, com hem detallat en l'apartat de marc legal, està ja marcada per les lleis estatals i catalanes, tanmateix no es compleix i cada any s'aproven nous plans d'estudi de grau que no compleixen aquest requeriment legal. És necessari implementar una política de verificació dels plans docents sensible a la perspectiva de gènere. A més a més, és indispensable una revisió constant dels rols dels adults que treballen amb joves per facilitar la promoció d'espais segurs i no excloents en un context de continu canvi social.

En aquest sentit és fonamental recordar que, si bé el paradigma interseccional és extremadament útil, hem d'anar amb compte que –com avisa Tempest M. Henning– si la teoria no va acompanyada de la praxi, i el terme s'utilitza solament perquè està de moda, pot arribar a tenir l'efecte oposat al desitjat i acabar creant microagressions enfosquant i minimitzant les relacions de poder que en teoria volia evidenciar.¹⁵⁰

És per aquesta raó que és indispensable avaluar les intervencions des d'una perspectiva feminista i interseccional per verificar com estan funcionant i com s'ha de seguir.¹⁵¹ Els programes i projectes haurien de disposar dels recursos necessaris per fer aquestes avaluacions.

D'altra banda no podem pensar de seguir fent formacions interseccionals solament amb educadores i educadors autòctons i blancs. S'han de dissenyar polítiques d'acció positiva perquè persones de col·lectius minoritzats puguin ser formadores en aquesta àrea i aportar així els seus coneixements i visió al treball amb joves, i configurar-se en referents positius, d'altra banda.

150 HENNING, *Racial methodological microaggressions: When good intersectionality goes bad*, p. 251-271.

151 BIGLIA; LUXÁN SERRANO; JIMÉNEZ PÉREZ, «Evaluación feminista de formaciones en violencias de género: una propuesta situada»; FORADADA; CARAVACA; LLOS, *Com prevenir i tractar les violències masclistes al jovent? Revisió sistemàtica de l'evidència internacional*.

5.2 Intervencions en l'àmbit de l'educació

En primer lloc, com ja hem anticipat, les intervencions educatives no es poden limitar al treball a les escoles sinó que s'han d'implementar també en llocs d'oci i implicant-hi el conjunt de la comunitat.

Pel que fa a les escoles, és fonamental que hi hagi una transversalitat real de la perspectiva coeducativa interseccional en tots els currículums, per prevenir les resistències a l'antifeminisme de forma integral i continuada i amb referents clars i constants. S'ha de començar en edat primerenca, si pot ser a l'escola infantil i primària, introduint en cada etapa temes i abordatge pensat específicament per al col·lectiu. Com ja hem mencionat, aquest fet requereix un professorat preparat, format i amb suport per a la millora i la preparació de material específic d'introducció de la perspectiva de gènere a nivell curricular, com per exemple s'ha fet en les universitats amb els manuals de la Xarxa Lluís Vives.¹⁵² Tanmateix, el professorat ha de ser conscient que infants i adolescents poden ser a la vegada víctima i perpetrador de violències i discriminacions, així que han de controlar que les classes es configuren com a espai segur, i conèixer els recursos i protocols d'intervencions per quan fos necessari implementar-los.

Aquest treball transversal pot anar acompanyat de tallers més intensius i monogràfics realitzats per expertes, però han d'estar contextualitzats amb un treball –remunerat– específic d'adaptació per a cada grup per evitar repeticions de les formadores i resistències per part de l'alumnat. Aquests tallers han de poder ser viscuts com una oportunitat relacional i de creixement, i no s'han de vendre com una imposició acadèmica. En aquest sentit, seria important que els i les joves expressin els seus desitjos respecte als continguts per poder-se enfocar en les seves necessitats. A més a més, han d'entendre que la participació és voluntària, ja que si hi estan obligats en el marc del context escolar molts hi perdran interès.

En l'àmbit específic de les intervencions amb joves i adolescents hem de repensar el contingut que estem transmetent. En primer lloc, vista la creixent resistència cap al feminisme, és millor no enfocar el treball a partir de conceptes com –patriarcat–, sinó introduir la perspectiva feminista interseccional de manera més subtil i orgànica, i no tan explícita. En aquest sentit hem de deixar d'assenyalar els comportaments dels joves com a masclistes amb una actitud punitivista i individualista i fomentar, en canvi, el treball reflexiu a partir de les experiències del grup per analitzar les relacions de poder interseccionals que travessen les seves vides. Quan treballem amb col·lectius minoritzats no podem privilegiar una opressió sobre les altres i oblidar-nos

¹⁵² Es poden consultar a: <www.vives.org>.

que molts joves estan vivint discriminacions racistes, classistes o d'altres tipologies. Al contrari, hem de partir d'aquesta vivència perquè puguin entendre les experiències de discriminacions per gènere o opció sexual augmentant així l'escolta i l'empatia entre el grup d'iguals.

Com explica Jordi Cáscales,¹⁵³ hem de recordar que l'etapa adolescent és una època vital de rebel·lia. Convidar les noies a empoderar-se i trencar amb els rols hegemònics de gènere és convidar-les a ser rebels. Demanar als adolescents nois de desconstruir la seva posició de poder, ser bons d'acord amb la normativitat adulta, és contradictori amb els seus impulsos cap a la rebel·lia. Hem de trobar formes de connectar amb ells des de la seva energia rebel i no intentar oposar-nos-hi.

Un altre contingut importantíssim, en aquest sentit és el desenvolupament d'una bona alfabetització mediàtica i informacional, és a dir, el desenvolupament d'habilitats que fomentin el pensament crític i els permetin comprendre i gestionar informació de manera conscient. En aquesta línia, la Generalitat vol promoure un projecte que faciliti ensenyar als alumnes «saber quan i com buscar informació, avaluar-ne la qualitat, detectar fonts poc fiables o esbiaixades, i utilitzar-la de manera efectiva i ètica».¹⁵⁴ Tanmateix, les expertes ens conviden a fer un pas més i ser capaces d'explicar les maneres transgressives en què les dretes usen els mitjans per a la promoció de la seva agenda racista, sexista i autoritària:

*«Ensenyar als estudiants l'alfabetització mediàtica en l'era de la postveritat requereix esdevenir crítics literaris amb els mitjans de comunicació de dreta. L'extrema dreta es veu a si mateixa com a guerrers culturals, no només difonent informació errònia, sinó utilitzant la transgressió i els afectes, jugant una batalla metapolítica. L'alfabetització mediàtica crítica ens permet entendre la informació no només com a veritable o falsa, sinó com a una estructura de sentiments i una política cultural, com fa també la dreta. No podem simplement depurar, hem d'entendre millor per què i com aquests mitjans són atractius, i el que ensenyen».*¹⁵⁵

En aquest sentit, esdevé fonamental repensar metodologies i pedagogies d'abordatge del treball amb (post)adolescents. Una primera recomanació és treballar a partir de la vinculació emocional, fet que requereix temps i introspecció per connectar amb la pròpia experiència juvenil. Un primer element per aconseguir

153 CÁSCALES RIBERA, «Adolescencia, adultocentrismo y cuestionamiento de la norma en la nueva era del antifeminismo: reflexiones desde los talleres de igualdad con adolescentes», p. 209-217.

154 Vegeu: <www.projectes.xtec.cat/ami>.

155 TEBALDI; NYGREEN, «Opening or impasse? Critical media literacy pedagogy in a posttruth era», p. 146.

aquesta vinculació és exercir l'escolta activa valorant els sentiments que estan expressant en els tallers, encara que siguin de rebuig. S'ha de trencar amb la verticalitat adultocèntrica de transmetre coneixements de forma unidireccional als joves, i fomentar el diàleg preguntant a les persones participants sobre les seves experiències, vivències, opinions i propostes. Aquest enfocament permetrà identificar-se amb les solucions proposades i participar activament en el canvi. En aquest sentit, experiències de treball entre iguals, mentories o assessoraments per part d'altre jovent poden ser també extremadament interessants.

El reconeixement de l'agència de les persones joves ha d'anar més enllà de l'escolta dels que parlen més fort o que actuen d'una manera més directa. Com mencionen Ingrid Agud Morell i Valeria Breull Arancibia,¹⁵⁶ amb freqüència, quan hi ha un grup de joves resistents, altres adopten una resposta silenciosa col·lectiva. Sortint de la nostra mirada adultocèntrica, hem d'entendre aquesta actuació com una espècie de «soroll silenciós» actiu i donar-li la importància i la valoració que mereix en lloc de desqualificar-la com a desinterès o passotisme.

En aquest sentit, les metodologies més pràctiques i participatives en què els joves es poden moure, experimentar amb el cos o amb l'art, i no solament amb la paraula, poden ser més entretingudes, divertides i poden donar peu que baixin algunes resistències, a part de fomentar un aprenentatge significatiu.

Tenint en compte la polarització que hi ha en la població juvenil en relació al sexisme i al feminisme, considerem que pot ser molt acertat promoure també experiències de treball diferenciades per gènere i per interès. De fet, com apunta Patricia Abril, «els grups no mixtes proporcionen un espai propici per a prendre consciència de les dinàmiques de gènere subjacents i, contemporàniament, per a desmantellar des d'endins la fraternitat excloent que històricament ha modelat les identitats masculines».¹⁵⁷

Per exemple, podria ser interessant per a les noies «tallers d'autodefensa feminista en què no només s'hi ensenyessin tècniques físiques, sinó que s'hi treballessin tots els aspectes relacionats amb el cos, les agressions sexuals i l'estructura que les permet: el masclisme».¹⁵⁸ En el cas dels nois, caldria explorar la possibilitat de treballar la relació entre vulnerabilitat, cura i masculinitat, així com analitzar els elements personals

156 AGUD-MORELL; BREULL-ARANCIBIA, «Children's agencies navigating sexism and LGBTI+ phobia in Santiago de Chile's primary school», p. 1-18.

157 ABRIL, *Sesgos de género en la educación: propuestas teórico-prácticas de coeducación en la universidad*, p. 203.

158 BARJOLA RAMOS, «PART III. Cossos, feminisme i transgressió: anàlisi de les violències sexuals sobre dones joves», p. 302.

col·lectius i estructurals que impedeixen o que faciliten el desenvolupament de les masculinitats cuidadores. El que hem de tenir present quan treballem amb nois és que no tots els homes estan en la mateixa posició. D'aquesta manera, *«un enfocament centrat exclusivament en els privilegis pot culpabilitzar-los, mentre que un enfocament exclusivament centrat en els costos de la masculinitat els victimitza»*.¹⁵⁹

També hi poden haver tallers específics per a persones que s'identifiquen com a binàries, *queer* o altres formes de dissidències de gènere. Com hem mencionat abans, però, el millor és que siguin les i els joves els qui demanin continguts d'interès i que puguin escollir el tema que més els interessi, així com l'espai en el qual es senten més còmodes a compartir independentment de la pròpia adscripció sexogenèrica.

També crear espais específics d'escolta per als nois és una necessitat important, tant perquè a aquesta edat poden tenir moltes confusions, com per visibilitzar que hi ha interès cap a les seves experiències, cosa que pot acabar reduint les resistències cap al feminisme.

5.3 Xarxes i mitjans

Com hem vist anteriorment, les xarxes socials són un espai molt important per arribar al jovent en tant que hi dediquen moltes hores. En aquest sentit, aquests espais on circulen tants discursos antifeministes són també un lloc potencialment útil per al moviment feminista. A l'estar travessades per la lògica neoliberal, però, promouen intrínsecament valors com l'individualisme, la mercantilització de la identitat subjectiva, la necessitat de reconeixement individual,¹⁶⁰ que són difícils de conjugar amb un projecte polític col·lectiu.

De fet «l'apropiació del discurs feminista per gran part de les xarxes socials ha causat una amalgama de versions feministes que van des del postfeminisme més liberal i superficial al ciberfeminisme més activista i inclusiu. Forma part del joc virtual i l'ús de les xarxes socials saber identificar quins són els discursos que apoderen les dones dins d'un nou llenguatge i espai virtual de comunicació i quins són els que reforcen els que insisteixen en la reificació del cos femení i en la censura de la veu de les dones».¹⁶¹

159 ABRIL, *Sesgos de género en la educación: propuestas teórico-prácticas de coeducación en la universidad*, p. 205.

160 GAS BARRACHINA, «¿En qué contribuye el feminismo producido en las redes sociales a la agenda feminista?», p. 147-167.

161 CABALLERO-GÁLVEZ, «Fe-MI-nismo en las redes sociales: riesgos y oportunidades para el feminismo contemporáneo», p. 80.

Una de les primeres tasques que tenim en relació amb les xarxes és la d'aprendre a identificar la reproducció de discursos sexistes, racistes, homòfobs, més enllà del divertit o l'espectacular que puguin ser. Concretament l'espectacularitat i la immediatesa del missatge és normalment una pràctica que treu espai a l'anàlisi pausada, a la detecció i comprensió dels matisos del missatge. És necessària una bona educació i el desenvolupament d'una cultura crítica per evitar que els joves quedin atrapats en les bombolles de continguts antifeministes. El desenvolupament dels drets i responsabilitats digitals requereix una implicació de tots els sectors socials i no només de la joventut.

En aquest sentit, no solament hem de poder identificar els discursos d'odi sinó que hem d'aprendre a com no amplificar-los a través de la indignació.

De la mateixa manera, hem d'estar preparades per fer front a l'assetjament digital masclista i antifeminista, i és necessari que es defineixin serveis d'atenció que no tornin a culpabilitzar les persones que han estat agredides.

A nivell més ampli, cal una regulació dels algorismes per part dels governs i, sobretot, una responsabilització de les empreses en el seu paper de difusió dels discursos d'odi. Els intents de la Unió Europea en aquesta línia estan sent actualment qüestionats per governs conservadors que avantposen la llibertat d'expressió dels agressors al dany que poden provocar.

Hem de seguir treballant per entendre i conscienciar sobre com operen les bombolles de filtres i els algorismes en xarxes socials, així com alertar sobre la influència de figures de l'androsfera –com els youtubers i influenciadors antifeministes– i com manipulen les inseguretats dels joves.

D'altra banda, a les xarxes cal desmuntar aquestes narratives antifeministes, i l'admiració envers els personatges que les difonen, amb dades i exemples concrets. Això és fonamental: contrarestar mites com el «feminisme de gènere» o la «discriminació inversa» amb informació clara i ben fonamentada, per exemple amb dades visuals i històries reals per il·lustrar les desigualtats de gènere. Tanmateix, això pot ser insuficient, s'han d'estudiar els mecanismes que porten a creure's aquestes narratives i com són capaces d'evocar emocions positives per aprendre a desarticular la seva influència.

Però no ens hem de limitar a intervencions reactives, sinó que hem de fomentar estratègies de contranarrativa que visibilitzin discursos de justícia social que siguin atractius. En aquest sentit, és fonamental utilitzar un llenguatge

proper i accessible, evitant un to excessivament acadèmic o moralista, i adaptar els missatges a l'estil de comunicació dels adolescents. Incorporar mems, *reels* i formats audiovisuals curts per captar la seva atenció, i apostar per continguts amb humor, ironia i creativitat que siguin atractiu i entretinguts.

Hem de dedicar esforços específicament pensant en la població masculina de la generació Z. Promoure formes diverses i igualitàries de viure la masculinitat a través de la visibilització d'experiències i models de masculinitat que s'allunyin dels ideals tradicionals basats en la dominació, la violència i la repressió emocional i que alhora siguin atractius per als joves. «*Mentre que la figura de la dona jove en procés d'apoderament i lluita és present en una gran quantitat de llibres, música, sèries, cinema..., la figura d'un home jove profeminista no hi té encaix [...] no existeix un relat que inclogui la rebel·lia juvenil masculina, la qual cosa incrementa la sensació de brúixola trencada en els nois*». ¹⁶²

Hem de mostrar, d'una manera no adultocèntrica, com la masculinitat pot integrar valors com l'empatia, la cura, la col·laboració i la diversitat, sense que això impliqui una pèrdua d'identitat o estatus.

Mostrar que la lluita feminista no és la institucional i que els nois poden beneficiar-se'n trencant mandats de gèneres que no reconeixen com a imposats, com per exemple l'expressió emocional, les relacions afectives i la diversitat de rols. En aquest sentit, «*és prioritari que el focus de les campanyes viri, i que vagin dirigides únicament i exclusivament als homes joves*». ¹⁶³

Crear espais de diàleg i escolta activa pels nois que es senten desplaçats és extremadament important. Crear canals de debat segur —*streams*, fòrums, xats— on els nois puguin expressar dubtes i inquietuds sense sentir-se atacats i respondre amb empatia i paciència davant d'actituds antifeministes en comptes de desqualificar-les directament. Entendre les interseccions de les discriminacions i relacionar les diferents experiències d'opressió sense jerarquitzar-les. Afavorir en aquest sentit el diàleg intercultural i entre classes socials per afavorir el reconeixement mutu.

Finalment, considerem important realitzar tallers i dinàmiques en què nois i noies col·laborin en la creació de narratives alternatives per a les xarxes socials.

162 CÁSCALES RIBERA, «Adolescencia, adultocentrismo y cuestionamiento de la norma en la nueva era del antifeminismo: reflexiones desde los talleres de igualdad con adolescentes», p. 214.

163 BARJOLA RAMOS, «PART III. Cossos, feminisme i transgressió: anàlisi de les violències sexuals sobre dones joves», p. 299.

6



CONCLUSIONS

Les evidències recollides al llarg de l'estudi corroboren la hipòtesi de partida i configuren un patró nítid: els nois de la generació Z concentren els valors més alts de sexisme modern, sexisme invers i actituds antigènere, amb una bretxa de gènere especialment ampliada respecte de les noies de la mateixa cohort. Aquest patró no queda explicat per diferències socioeconòmiques ni educatives i, alhora, incorpora modulacions interseccionals: els nois racialitzats puntuen sistemàticament per sota dels no racialitzats, i la no heterosexualitat s'associa a puntuacions inferiors. La confluència d'aquests elements –en un ecosistema comunicatiu marcat per l'androsfera i per dinàmiques adultistes– indica que no som davant d'un repunt conjuntural, sinó d'un reencaix estructural de marcs interpretatius.

Aquest estudi posa de manifest l'augment i la consolidació de les resistències al feminisme entre la població adolescent i jove masculina. Aquest fenomen s'ha vist potenciat per múltiples factors, entre els quals destaquen la influència de les xarxes socials i la configuració d'una «androsfera» digital que actua com a espai de legitimitació i difusió de discursos antifeministes. D'altra banda, la intersecció entre l'antifeminisme, els moviments antigènere i el populisme de dreta ha donat

lloc a una nova configuració ideològica que apel·la al ressentiment masculí i a la percepció del feminisme com una amenaça a l' statu quo.

L'anàlisi de dades secundàries revela que el suport al feminisme continua sent majoritari entre les noies joves, però que s'està ampliant una bretxa de gènere significativa en relació amb les percepcions sobre la igualtat, la violència masclista i les polítiques d'igualtat. Aquestes dades coincideixen amb les observades en altres contextos europeus, i evidencien que les resistències al feminisme en la joventut masculina no són un fenomen aïllat, sinó part d'una reacció més àmplia vinculada a processos sociopolítics globals.

També s'ha identificat el paper central dels processos de socialització de gènere i de construcció de les masculinitats adolescents en la configuració d'aquestes resistències. Els nois adolescents construeixen la seva masculinitat en un context de transformació en els models tradicionals de gènere, cosa que genera sentiments d'incertesa i, en alguns casos, un replegament cap a discursos neoconservadors. L'adultisme també hi juga un paper rellevant, ja que la percepció del feminisme com un discurs institucionalitzat i imposat des de l'autoritat adulta pot generar una reacció de rebuig per part d'alguns sectors juvenils.

L'estudi posa de relleu la necessitat d'una estratègia multidimensional per abordar aquestes resistències. És fonamental reforçar els programes d'educació sexoafectiva i igualitària, així com fomentar la presència de referents masculins igualitaris en els espais educatius i mediàtics. Alhora, cal desenvolupar polítiques que abordin la difusió d'aquests discursos a les xarxes socials, regulant els algorismes que amplifiquen continguts misògins i promovent narratives alternatives que reforcin la igualtat de gènere. Sense una intervenció decidida en aquests àmbits, existeix el risc que aquestes resistències es consolidin i esdevinguin un obstacle per a l'avenç dels drets feministes en les pròximes dècades.

La revisió del marc normatiu i programàtic evidencia la necessitat que les institucions educatives incorporin la prevenció de les violències masclistes i la garantia dels drets dels i les adolescents com a part central de la seva agenda. L'aplicació de la Llei orgànica 8/2021, de 4 de juny, de protecció integral a la infància i l'adolescència davant la violència (LOPVI) i l'Estratègia d'erradicació de la violència contra la infància i l'adolescència, conjuntament amb les polítiques públiques catalanes, subratllen la importància d'una intervenció integral amb perspectiva de gènere. No obstant això, per garantir-ne l'efectivitat, és imprescindible adaptar les polítiques a les resistències emergents en els contextos educatius i consolidar un model que integri la protecció dels drets humans amb estratègies preventives ajustades a les noves formes de violència i discriminació.

D'altra banda, hem detectat que les intervencions per prevenir i abordar la violència masclista entre els i les joves es troben amb múltiples limitacions, tant pel que fa al disseny de les polítiques públiques com en la seva implementació en l'àmbit educatiu. La fragmentació de les polítiques i la manca de coordinació entre departaments de la Generalitat, especialment entre Educació i Joventut, en limiten l'efectivitat. A més, les intervencions sovint es desenvolupen des d'un enfocament reactiu, sense estratègies a llarg termini ni recursos suficients per garantir-ne la continuïtat i l'impacte estructural. Per la seva banda, al professorat li manca formació especialitzada per abordar les desigualtats de gènere i les violències masclistes de manera transversal i efectiva.

Aquesta situació es veu agreujada per la influència creixent de discursos antifeministes a les xarxes socials i per l'expansió de narratives que promouen una retradicionalització dels rols de gènere. L'exposició constant dels joves a continguts que normalitzen la desigualtat de gènere i deslegitimen el feminisme genera resistències a les iniciatives de sensibilització i fomenta la polarització de postures. Aquest fenomen es reflecteix a les aules, on les intervencions educatives en matèria de gènere sovint són percebudes pel jovent com a imposicions adultes o ideològiques, mentre que una minoria d'estudiants contrària a les propostes feministes aconsegueix generar espais de confrontació que silencien altres perspectives.

Pel que fa a la seva implementació, les iniciatives educatives es caracteritzen pel model conegut com a «tallers bolet», que no permet un abordatge estructural ni garanteix la vinculació del jovent amb els continguts treballats. La repetició de formats i discursos, juntament amb l'absència d'avaluacions rigoroses, redueix l'efectivitat d'aquestes accions i incrementa la desafecció de l'alumnat. Davant d'aquest repte, algunes experiències han començat a explorar estratègies i dinàmiques més pròximes als interessos del jovent, abordant temes relacionats amb les relacions sexoafectives o la cultura de l'èxit en lloc de centrar-se exclusivament en el feminisme o la violència masclista.

La introducció d'un enfocament interseccional continua sent un desafiament, ja que les intervencions actuals sovint no tenen en compte les diverses experiències i posicions socials dels joves. Els nois acostumen a ser tractats com un grup homogeni, sense reconèixer les diferències en la seva relació amb la violència, mentre que el racisme o el classisme interioritzat per part dels adults pot invisibilitzar exclusions i desigualtats i allunyar els joves de les formacions. Així, per millorar l'eficàcia de les intervencions, cal replantejar les metodologies pedagògiques, establir estratègies de prevenció a llarg termini i garantir una millor articulació entre els diferents actors implicats en la formació i l'acompanyament del jovent.

L'últim apartat del treball presenta recomanacions per a la intervenció amb joves sobre gènere i antifeminisme en tres àrees bàsiques: polítiques públiques, educació i xarxes socials.

En primer lloc, destaquem la necessitat d'una comprensió estructural de les relacions de gènere, de les violències masclistes i de les resistències al feminisme, evitant enfocaments adultocèntrics que culpabilitzin la joventut. Un altre element fonamental és destinar recursos suficients per garantir intervencions estables i plurianuals, així com una coordinació intersectorial per abordar les resistències al feminisme i als drets LGBTIQ+. Proposem un treball educatiu transversal, des de la primera infància fins a l'adolescència, incorporant la perspectiva feminista de manera progressiva i no punitiva.

Si no es desenvolupen estratègies d'intervenció que tinguin en compte les preconcepcions i els discursos juvenils sobre aquestes qüestions, la bretxa de gènere que es manifesta en l'adolescència pot acabar consolidant-se en l'etapa adulta. Tot i que en els darrers anys s'han acumulat dades quantitatives que permeten identificar l'abast d'aquest fenomen, encara hi ha una manca d'estudis qualitius que expliquin com els i les adolescents construeixen els seus significats sobre gènere, feminisme i desigualtat. És fonamental entendre no només les resistències explícites al feminisme, expressades en discursos misògins i antifeministes, sinó també aquelles formes més subtils d'oposició que s'articulen mitjançant narratives políticament correctes però que no qüestionen realment el sistema de dominació de gènere.¹⁶⁴

Per aprofundir en aquests processos, cal tenir en compte la diversitat d'experiències juvenils i analitzar les resistències al feminisme des d'una perspectiva interseccional. Això implica considerar la interacció entre gènere, classe social, origen ètnic i orientació sexual, aspectes que influeixen en la manera com els nois adolescents perceben i reaccionen davant les polítiques d'igualtat.¹⁶⁵ L'estudi d'aquestes dinàmiques és essencial per millorar els programes d'educació sexoafectiva i de prevenció de les violències masclistes, i per desenvolupar estratègies d'intervenció que resultin més efectives per a la promoció de la igualtat.

Pel que fa a l'educació, considerem fonamental generar espais segurs i no excloents, fomentant la participació activa dels joves en el disseny de les intervencions. Aquestes han d'adaptar el llenguatge i les

164 BARRIO; BIGLIA. «Adolescents' comprehension of gender-related violence: Gender and cultural influences», p. 1-23.

165 BIGLIA; CUBERO, *Diagnòstic participatiu a través de photovoice sobre percepcions i actituds de la joventut entorn dels discursos d'odi i negacionismes de les violències de gènere i dels drets de les persones migrants des dels enfocaments de l'educació per a la ciutadania global*.

metodologies a la realitat adolescent, prioritzant un enfocament pràctic i participatiu. Pot ser útil el treball en grups diferenciats per gènere i/o preferència per abordar temàtiques específiques de manera més efectiva. La formació bàsica i contínua del professorat i l'avaluació feminista i interseccional de les intervencions són, tanmateix, indispensables per garantir-ne l'eficàcia.

En relació amb les xarxes socials –un espai clau d'intervenció atès el seu gran impacte en la joventut–, remarquem la necessitat de contrarestar els discursos antifeministes mitjançant estratègies de contranarrativa, que siguin atractives i adaptades al llenguatge digital, evitant un to moralista i aprofitant formats visuals i d'humor. Es proposa també una regulació dels algoritmes que difonen discursos d'odi i la creació d'espais de diàleg per a nois que se senten desplaçats, per fomentar la seva implicació en la lluita feminista des d'una perspectiva de benefici mutu.

Finalment, recalquem la importància de promoure models de masculinitat alternatius que incorporin valors com l'empatia i la cura, així com d'incloure referents masculins profeministes en la cultura popular. Es proposa treballar la vinculació emocional i la rebel·lia adolescent per connectar amb els joves d'una manera efectiva, evitant enfocaments que els facin sentir culpabilitzats o victimitzats.

7



BIBLIOGRAFIA

ABRIL, Paco. *Formar a quienes forman: coeducación y masculinidades* [en línea].

A GIMÉNEZ MERINO, Antonio (ed.) *Sesgos de género en la educación: propuestas teórico-prácticas de coeducación en la universidad* [en línea].

AGUD-MORELL, Ingrid; BREULL-ARANCIBIA, Valeria. «Children's agencies navigating sexism and LGBTI+ phobia in Santiago de Chile's primary school» [en línea]. A *Children & Society*, núm. 2, p. 1-18, 2024. Disponible a: <<https://doi.org/10.1111/chso.12869>>.

ALONSO, Alba; LOMBARDO, Emanuela. «Gender equality and de-democratization processes: The case of Spain» [en línea]. A *Politics and Governance*, núm. 3, p. 78-89, 2018. Disponible a: <<https://doi.org/10.17645/pag.v6i3.1419>>.

ALABAO, Nuria. «Las guerras de género: la extrema derecha contra el feminismo». A RAMOS, Miquel (ed.). *De los neocón a los neonazis: la derecha radical en el estado español*. p. 397-423 Madrid: Rosa Luxemburg Stiftung, 2013.

- ANDUIZA, Eva; RICO, Guillem. «Sexism and the far-right vote: The individual dynamics of gender backlash» [en línia]. A *American Journal of Political Science*, núm. 00, p. 478-493, 2023. Disponible a: <<https://doi.org/10.1111/ajps.12759>>.
- AKKERMAN, Tjitske. «Gender and the radical right in western Europe: A comparative analysis of policy agendas» [en línia]. A *Patterns of Prejudice*, núm. 1-2, p. 37-60, 2015. Disponible a: <<https://doi.org/10.1080/0031322X.2015.1023655>>.
- ARCHER, Allison; KAM, Cindy D. «Modern sexism in modern times: Public opinion in the #MeToo Era» [en línia]. A *Public Opinion Quarterly*, núm. 4, p. 813-837, 2020. Disponible a: <<https://doi.org/10.1093/poq/nfaa058>>.
- ARESTI, Nerea. *Masculinidades en tela de juicio: hombres y género en el primer tercio del siglo XX*. Madrid: Cátedra, 2010.
- AZPIAZU, Jokin. *Masculinidades y feminismo*. Barcelona: Virus Editorial, 2024.
- BANET-WEISER, Sarah. *Empowered: Popular feminism and popular misogyny*. Durham: Duke University Press, 2018. Disponible a: <<https://doi.org/10.2307/j.ctv11316rx>>.
- BARD, Christine; BLAIS, Mélissa; DUPUIS-DÉRI, Francis (dir.). *Antiféminismes et masculinismes d'hier et d'aujourd'hui*. Paris: Presses Universitaires de France, 2019.
- BARJOLA RAMOS, Nerea (coord.); DE LA FUENTE VÁZQUEZ, Maria (coord.); RODÓ-ZÁRATE, Maria (coord.) et al. *Violències masclistes en l'etapa juvenil a Catalunya*. Col·lecció Estudis núm. 40. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Drets Socials, 2021. Disponible a: <www.dretsocials.gencat.cat>.
- BARRIO, Carla; BIGLIA, Barbara. «Adolescents' comprehension of gender-related violence: Gender and cultural influences» [en línia]. A *Revista de Investigación Educativa*, num. 43, p. 1-23, 2025. Disponible a: <<https://doi.org/10.6018/rie.583981>>.
- BEARMAN, Steve; KOROBOV, Neill; THORNE, Avril. «The fabric of internalized sexism». A *Journal of Integrated Social Sciences*, núm. 1, p. 10-47, 2009.

- BERNÁRDEZ RODAL, Asunción; PADILLA CASTILLO, Graciela. «Liderazgo feminista en hashtags: etiquetas virales del nuevo debate político y social en España» [en línea]. A ALONSO, Araceli; LANGLE DE PAZ, Teresa (ed.).
- BIGLIA, Barbara. «Violències». A *Coordinació de coeducació, convivència i benestar de l'alumnat (COCOBE)*. Generalitat de Catalunya. Departament d'Educació, 2024.
- BIGLIA, Barbara; CUBERO, Aloe. *Diagnòstic participatiu a través de photovoice sobre percepcions i actituds de la joventut entorn dels discursos d'odi i negacionismes de la violència de gènere i dels drets de les persones migrants des dels enfocaments de l'educació per a la ciutadania global* [en línea]. InteRed, 2024. Disponible a: <www.intered.org>.
- BIGLIA, Barbara. «Feminismo(s): hibridaciones frente a diferencialismos» [en línea]. A *Oñati Socio-Legal Series*, núm. 7, p. 135-159, 2020. Disponible a: <www.opo.iisj.net>.
- BIGLIA, Barbara; JIMÉNEZ, Edurne. *Joves, gènere i violències: fem nostra la prevenció* [en línea]. Tarragona: Publicacions Universitat Rovira i Virgili, 2015. Disponible a: <www.llibres.urv.cat>.
- BIGLIA, Barbara; LUXÁN SERRANO, Marta; JIMÉNEZ PÉREZ, Edurne. «Evaluación feminista de formaciones en violencias de género: una propuesta situada» [en línea]. A *Política y Sociedad*, núm.1, e75990, 2022. Disponible a: <<https://doi.org/10.5209/pos.75990>>.
- BIGLIA, Barbara; OLIVELLA-QUINTANA, Maria. «Evolution and involution in the sexual and reproductive health services in Catalonia (Spain)». A *Women's Studies International Forum*, 47, p. 309-316, 2014. <<https://doi.org/10.1016/j.wsif.2014.02.010>>.
- BLAIS, Melissa; DUPUIS-DÉRI, Francis. «Masculinism and the antifeminist countermovement» [en línea]. A *Journal of Social, Cultural and Political Protest*, núm. 1, p. 21-39, 2012. Disponible a: <<https://doi.org/10.1080/14742837.2012.640532>>.
- BLÁZQUEZ LÓPEZ, Kristina. «Desde el feminismo hacia la transfobia: análisis de las causas detrás del auge del discurso TERF en España» [en línea]. A *MariCorners: Revista de Estudios Interdisciplinarios LGTBIA+ y queer*, núm. 1, p. 117-138, 2024. Disponible a: <<https://doi.org/10.24197/mcreilq.1.2024.117-138>>.

BONETA-SÁDABA, Nerea; GARCÍA MINGO, Elisa; TOMÁS-FORTE, Sergio. «Entendiendo el negacionismo de la violencia de género: Discursos sobre violencia de género entre adolescentes españoles/as» [en línea]. A *Revista Prisma Social*, núm. 44, p. 359-370, 2024. Disponible a: <www.revistaprismasocial.es>.

BONETA-SÁDABA, Nerea; TOMÁS-FORTE, Sergio; GARCÍA MINGO, Elisa. *Culpables hasta que se demuestre lo contrario. Percepciones y discursos de adolescentes españoles sobre masculinidades y violencia de género* [en línea]. Madrid: Centro Reina Sofía sobre Adolescencia y Juventud, Fundación Fad Juventud, 2023. Disponible a: <<https://doi.org/10.5281/zenodo.7797449>>.

BONET-MARTÍ, Jordi. «Los antifeminismos como contramovimiento: una revisión bibliográfica de las principales perspectivas teóricas y de los debates actuales» [en línea]. A *Teknokultura. Revista de Cultura Digital y Movimientos Sociales*, núm. 1, p. 61-71, 2021. Disponible a: <<https://doi.org/10.5209/tekn.71303>>.

BONET-MARTÍ, Jordi; BIGLIA, Barbara; CAGLIERO, Sara. «De la movilización antiabortista a Vox: La incorporación del antifeminismo en la agenda política de la derecha populista español» [en línea]. A *Estudios Ibero-Americanos*, núm. 1, e44030, 2023. Disponible a: <<https://doi.org/10.15448/1980-864X.2023.1.44030>>.

BOTTO, Matteo; GOTZÉN, Lucas. «Swallowing and spitting out the red pill: young men, vulnerability, and radicalization pathways in the manosphere» [en línea]. A *Journal of Gender Studies*, núm. 5, 12: p. 596–608, 2023. Disponible a: <<https://doi.org/10.1080/09589236.2023.2260318>>.

BRIDGES, Tristan; PASCOE, Candace J. «Hybrid masculinities: new directions in the sociology of men» [en línea]. A *Sociology Compass*, núm. 3, p. 246-258, 2014. Disponible a: <<https://doi.org/10.1177/13634607241230748>>.

BURRIS, Val. «Who opposed the ERA?: An Analysis of the Social Bases of Antifeminism». A *Social Science Quarterly*, núm. 2, p. 305-317, 1983.

BUSH, Julia. *Women against the vote. Female anti-suffragism in Britain*. Oxford: Oxford University Press, 2007.

BUTLER, Judith. *El género en disputa: el feminismo y la subversión de la identidad*. Barcelona: Paidós, 2007.

- CABEZAS, Almudena. «Los feminismos ante la nueva extrema derecha: prácticas de acuerpe y sororidades estratégicas para la construcción de un horizonte de equidad e igualdad» [en línea]. A *Encrucijadas. Revista Crítica de Ciencias Sociales*, núm. 2, r2104, 2021. Disponible a: <www.recyt.fecyt.es>.
- CABEZAS, Marta; VEGA, Cristina. *La reacción patriarcal. Neoliberalismo autoritario, politización religiosa y nuevas derechas*. Barcelona: Bellaterra, 2022.
- CABALLERO-GÁLVEZ, Antonio (et al.). «Fe-MI-nismo en las redes sociales: riesgos y oportunidades para el feminismo contemporáneo» [en línea]. A *Atlánticas. Revista Internacional de Estudios Feministas*, núm. 1, p. 62-87, 2022. Disponible a: <<https://doi.org/10.17979/arief.2022.7.1.7049>>.
- CAGLIERO, Sara; BIGLIA, Barbara. «Políticas sobre violencias y abusos sexuales en las universidades catalanas» [en línea]. A *Revista Española de Ciencia Política*, núm. 50, p. 141-170, 2019. Disponible a: <<https://doi.org/10.21308/recp.50.06>>.
- CALDERÓN GÓMEZ, Daniel (et. al). *Barómetro Juventud y Género 2021* [en línea]. 2021. Disponible a: <<https://doi.org/10.5281/ZENODO.5205628>>.
- CANTÓ, Joel; RODÓ-ZÁRATE, Maria. «Gender-ideology trouble? Ideology, gender, and generation as factors in LGB+ self-identification among Gen Z and Millennials in Catalonia» [en línea]. A *Sexuality & Culture*, vol. 28, núm. 6, p. 2745-2769, 2024. Disponible a: <www.link.springer.com>.
- CASAL, Joaquim; GARCÍA, Montserrat; MERINO, Rosa; QUESADA, María. «Itinerarios y trayectorias. Una perspectiva de la transición de la escuela al trabajo» [en línea]. A *Trayectorias*, VIII, núm. 22, p. 9-20, 2006. Disponible a: <www.redalyc.org>.
- CÁSCALES RIBERA, Jordi. «Adolescencia, adultocentrismo y cuestionamiento de la norma en la nueva era del antifeminismo: reflexiones desde los talleres de igualdad con adolescentes» [en línea]. A GIMÉNEZ MERINO, Antonio (ed.). *Sesgos de género en la educación: propuestas teórico-prácticas de coeducación en la universidad*. Barcelona: Ediciones Octaedro SL; Universitat de Barcelona, Institut de Desenvolupament Professional, p. 209-217, 2024. Disponible a: <www.inmujeres.gob.es>.

CHIODI, Adriana; FABBRI, Laura; SÁNCHEZ, Andrea. *Varones y masculinidad(es). Herramientas pedagógicas para facilitar talleres con adolescentes y jóvenes*. UNFPA Argentina, 2019.

CONNELL, Raewyn W. *Masculinidades*. Ciudad de México: Universidad Nacional Autónoma de México, 2003.

CONNELL, Raewyn W.; MESSERSCHMIDT, James W. «Hegemonic masculinity: rethinking the concept» [en línea]. A *Gender & Society*, núm. 6, p. 829-859, 2005. Disponible a: <<https://doi.org/10.1177/0891243205278639>>.

CONSELL D'EUROPA. *Conveni del Consell d'Europa sobre prevenció i lluita contra la violència contra la dona i la violència domèstica, fet a Istanbul l'11 de maig de 2011*. 2011.

DATTA, Neil; PATERNOTTE, David. *A Primer on anti-gender politics in Europe: Exploring the forms, methods and impact of anti-gender campaigning in Europe*. Luxembourg: European Institute for Gender Equality, 2022.

DE STÉFANO BARBERO, Matías. «Hacerse hombre en el aula: masculinidad, homofobia y acoso escolar» [en línea]. A *Cadernos Pagu*, núm. 50, e175014, 2017. Disponible a: <<https://doi.org/10.1590/18094449201700500014>>.

DELGADO, Lionel. «¿Son los jóvenes la raíz del auge de la misoginia en España? Sesgos y problemas en la cobertura mediática de la manófera y el antifeminismo español» [en línea]. A *Ex-Aequo*, núm. 48, p. 69-85, 2023. Disponible a: <<https://doi.org/10.22355/exaequo.2023.48.06>>.

DIETZE, Gabriele; ROTH, Julia (eds.). *Right-wing populism and gender: European perspectives and beyond* [en línea]. Bielefeld: Transcript, 2020. Disponible a: <<https://doi.org/10.14361/9783839449806>>.

DUARTE QUPPER, Claudio. *Genealogía del adultocentrismo. La constitución de un patriarcado adultocéntrico* [en línea]. A *Juventudes en Chile. Miradas jóvenes que investigan*, vol. 1, p.17-47, 2016. Disponible a: <<https://doi.org/10.34720/szmm-c937>>.

- DUFFY, Bobby; CAMPBELL, Rosie; SKINNER, Gideon. *Emerging tensions? How younger generations are dividing on masculinity and gender equality*. Londres: King's Global Institute for Women's Leadership – The Policy Institute, 2024.
- DUPUIS-DÉRI, Francis. *La crise de la masculinité: autopsie d'un mythe tenace*. Montréal: les éditions du remue-ménage, Canada, 2017.
- DUPUIS-DÉRI, Francis. *Panique à l'université - Rectitude politique, wokes et autre*. Montréal: Lux Éditeur, Canada, 2022.
- FALUDI, Susan. *Backlash: The undeclared war against American women*. Nova York: Crown Publishing, 2006.
- FORADADA, Mireia; CARAVACA, Alejandro; LLOS, Berta. *Com prevenir i tractar les violències masclistes al jovent? Revisió sistemàtica de l'evidència internacional* [en línia]. Barcelona: IVALUA i Departament de Drets Socials, 2023. Disponible a: <www.dretssocials.gencat.cat>.
- GARCÍA BARNÉS, Héctor. *Futurofobia: Una generación atrapada entre la nostalgia y el apocalipsis*. Barcelona: Plaza & Janés, 2022.
- GARCÍA-MINGO, Elisa; DÍAZ-FERNÁNDEZ, Silvia. «Wounded men of feminism: Exploring regimes of male victimhood in the Spanish manosphere» [en línia]. A *European Journal of Cultural Studies*, núm. 6, p. 897-915, 2022. Disponible a: <www.journals.sagepub.com>.
- GARCÍA-MINGO, Elisa; DÍAZ-FERNÁNDEZ, Silvia. *Jóvenes en la manosphere. Influencia de las subculturas masculinistas en la percepción que tienen los hombres jóvenes de la violencia sexual contra las mujeres*. Madrid: Centro Reina Sofía sobre Adolescencia y Juventud – Fundación FAD, 2022.
- GARCÍA-MINGO, Elisa; DÍAZ-FERNÁNDEZ, Silvia; TOMÁS-FORTE, Sergio. «(Re)configurando el imaginario sobre la violencia sexual desde el antifeminismo: El trabajo ideológico de la manosphere española» [en línia]. A *Política y Sociedad*, núm. 1, e80369, 2022. Disponible a: <<https://doi.org/10.5209/poso.80369>>.

GAS BARRACHINA, Silvia. «¿En qué contribuye el feminismo producido en las redes sociales a la agenda feminista?» [en línia]. A *Dossiers feministes*, núm. 25, p. 147-167, 2019. Disponible a: <www.raco.cat>.

GENERALITAT DE CATALUNYA. *Pla per a la igualtat de gènere en el sistema educatiu*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2015.

GENERALITAT DE CATALUNYA. *Pla Les escoles lliures de violències*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2021.

GENERALITAT DE CATALUNYA. *Protocol marc per una intervenció amb la diligència deguda en situacions de violències masclistes*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2022.

GENERALITAT DE CATALUNYA. *Llibre blanc per a la prevenció de les violències masclistes*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2023.

GENERALITAT DE CATALUNYA. *Pla nacional de prevenció de les violències masclistes (2023–2025)*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2023.

GENERALITAT DE CATALUNYA. *Protocol guia d'àmbit universitari per prevenir i reparar amb diligència deguda les situacions de violència masclista, assetjament sexual i assetjament per raó de sexe, orientació sexual, identitat de gènere o expressió de gènere*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2023.

GENERALITAT DE CATALUNYA. *Protocol d'actuació davant de qualsevol tipus de violència en l'àmbit educatiu*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2024.

GENERALITAT DE CATALUNYA. *Pla Nacional de Joventut de Catalunya 2030*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2024.

GRAFF, Agnieszka; KOROLCZUK, Elżbieta. *Anti-gender politics in the populist moment*. Londres: Routledge, 2022.

GILL, Rosalind. «Postfeminist media culture: Elements of a sensibility». A *European journal of cultural studies*, vol. 10, núm. 2, p. 147-166. Disponible a: <www.journals.sagepub.com>.

- GING, Debbie. «Alphas, betas, and incels: Theorizing the masculinities of the manosphere» [en línea]. *A Men and Masculinities*, núm. 4, p. 638-657, 2017. Disponible a: <<https://doi.org/10.1177/1097184X17706401>>.
- GING, Debbie; SIAPERA, Eugenia. «Special issue on online misogyny» [en línea]. *Feminist Media Studies*, núm. 4, p. 515-524, 2018. Disponible a: <<https://doi.org/10.1080/14680777.2018.1447345>>.
- GLICK, Peter; FISKE, Susan T. «Hostile and benevolent sexism» [en línea]. *A Psychology of Women Quarterly*, núm. 1, p. 119-135, 1997. Disponible a: <<https://doi.org/10.1111/j.1471-6402.1997.tb00104.x>>.
- GÓMEZ BUENO, Carmuca.; RODRÍGUEZ GARCÍA DE CORTÁZAR, Ainoha.; GONZÁLEZ CALO, Inés. *Entre la confianza y la violencia: ambivalencias en las sexualidades juveniles* [en línea]. Madrid: Centro Reina Sofía sobre Adolescencia y Juventud, 2021. Disponible a: <<https://doi.org/10.5281/zenodo.4564195>>.
- GUERRA PALMERO, María José. «(Des)institucionalización, políticas y movimiento feminista transnacional. Una compleja cuestión a la luz de las luchas del presente» [en línea]. *A Bajo Palabra*, núm. 20, p. 245-264, 2019. Disponible a: <<https://doi.org/10.15366/bp2019.20.014>>.
- HENNING, Tempest M. *Racial methodological microaggressions: When good intersectionality goes bad* [en línea]. A: *Microaggressions and Philosophy*. Londres: Routledge, 2020, p. 251-271. Disponible a: <<https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9780429022470-12>>.
- IDOIAGA MONDRAGON, Nahia (et al.). *Análisis del uso de los discursos antifeministas por parte del estudiantado de educación de la Universidad del País Vasco UPV/EHU* [en línea]. Intered, 2024. Disponible a: <www.intered.org>.
- ILLOUZ, Eva. *La vida emocional del populismo. Cómo el miedo, el asco, el resentimiento y el amor socavan la democracia*. Madrid: Katz Editores, 2023.
- JEFATURA DEL ESTADO. *Ley orgánica 8/2021, de 4 de junio, de protección integral a la infancia y la adolescencia frente a la violencia (LOPIVI)*, 2021.

- KUHAR, Roman; PATERNOTTE, David (dirs.). *Anti-gender campaigns in Europe: Political and religious against equality*. Londres: Rowman & Littlefield, 2017.
- KIMMEL, Michael. *Angry white men: American masculinity and the end of an era*. Nova York: Nation Books, 2015.
- KIMMEL, Michael. «What's wrong with 'toxic masculinity'?» [en línia]. A *LSN Global*, 24 juliol 2018. Disponible a: <www.thefuturelaboratory.com>.
- KIMMEL, Michael. S.; MESSNER, Michael A. (eds.) *Men's lives*. Boston: Allyn & Bacon, 1998.
- KOVÁTS, Eszter; PŐIM, Maari (eds.). *The position and role of conservative and far right parties in the anti-gender mobilisations in Europe*. Brussel·les: Foundation for European Progressive Studies (FEPS), 2015.
- LAMOUREUX, Diane; DUPUIS-DÉRI, Francis (dirs.). *Antiféminismes. Analyse d'un discours réactionnaire*. Mont-real: Les éditions du remue-ménage, 2015.
- LEAPER, Campbell; FRIEDMAN, Carly K. «The socialization of gender». A GRUSEC, Joan E.; HASTINGS, Paul D. (eds.) *Handbook of Socialization: Theory and Research*. Nova York: Guilford Press, p. 561-587, 2007.
- LOMBARDO, Emanuela. «Anti-gender regimes, feminist politics, and the challenge of societal democratization» [en línia]. A *Mobilization: An International Quarterly*, núm. 4, p. 469-486, 2024. Disponible a: <<https://doi.org/10.17813/1086-671X-29-4-469>>.
- MARTÍNEZ CÁCERES, Antonio. «La nueva masculinidad adolescente: Un aprendizaje desde el fracaso» [en línia]. A *Revista de Estudios de Juventud*, núm. 86, p. 269-289, 2009. Disponible a: <www.vocesdehombres.wordpress.com>.
- MARTÍNEZ, Clara; ESCORIAL, Almudena. *Guía sobre la Ley Orgánica de Protección Integral a la Infancia y la Adolescencia frente a la Violencia*. Madrid: Plataforma de Organizaciones de Infancia (POI), 2021, p. 44-46.

- MAYER, Stefanie; SAUER, Birgit. 'Gender ideology' in Austria: Coalitions around an empty signifier. A KUCHAR, Roman i PATERNOTTE, David (dirs.). *Anti-Gender Campaigns in Europe: Political and Religious against Equality*. Londres: Rowman & Littlefield, p. 23-40, 2017.
- McKIE, Ruth E. «Climate change counter movement neutralization techniques: A typology to examine the climate change counter movement» [en línia]. A *Sociological Inquiry*, núm. 2, p. 288-316, 2019. Disponible a: <<https://doi.org/10.1111/soin.12246>>.
- McMAHON, Jean Marie M.; KAHN, Kimberly B. «When sexism leads to racism: Threat, protecting women, and racial bias» [en línia]. A *Sex Roles*, núm. 9-10, p. 591-605, 2018. Disponible a: <<https://doi.org/10.1007/s11199-017-0828-x>>.
- McROBBIE, Angela. *The aftermath of feminism. Gender, culture and social change*. Londres: SAGE, 2018.
- MINISTERIO DE DERECHOS SOCIALES Y AGENDA 2030. *Estrategia de erradicación de la violencia contra la infancia y la adolescencia (EEVIA)*, 2022.
- MEYER, David S.; STAGGENBORG, Suzanne. «Movements, countermovements and the structure of political opportunities» [en línia]. A *American Journal of Sociology*, núm. 6, p. 1628-1660, 1996. Disponible a: <<https://doi.org/10.1086/230869>>.
- MESSERSCHMIDT, James W. *Hegemonic masculinity: Formulation, reformulation, and amplification*. Lanham: Rowman & Littlefield, 2018.
- MIRAVET, Lidón M.; AMAT, Andrea F.; GARCÍA-CARPINTERO, Arcia A. «Teenage attitudes towards sexual diversity in Spain» [en línia]. A *Sex Education*, núm. 6, p. 689-704, 2018. Disponible a: <<https://doi.org/10.1080/14681811.2018.1463213>>.
- NACIONES UNIDAS. *Conveni per a l'eliminació de totes les formes de discriminació envers les dones*. Nova York: Naciones Unidas, 1979.

NILAN, Pam. *Young people and the far right*. Palgrave Macmillan, 2021.

NORRIS, Pippa; INGLEHART, Ronald. *Cultural backlash and the rise of populism: Trump, Brexit, and authoritarian populism*. Cambridge: Cambridge University Press, 2019.

OFF, Gefjon; ALEXANDER, Amy; CHARRON, Nicholas. «Is there a gender youth gap in far-right voting and cultural attitudes?» [en línia]. A *European Journal of Politics and Gender*, publicació anticipada, 2025. Disponible a: <<https://doi.org/10.1332/25151088Y2025D000000077>>.

PARLAMENT DE CATALUNYA. «Llei 19/2020, del 30 de desembre, d'igualtat de tracte i no-discriminació» [en línia]. A *Portal Jurídic de Catalunya*. Disponible a: <www.portaljuridic.gencat.cat>.

PARLAMENT DE CATALUNYA. «Llei 11/2014, del 10 d'octubre, per a garantir els drets de lesbianes, gais, bisexuals, transgèneres i intersexuals i per a eradicar l'homofòbia, la bifòbia i la transfòbia» [en línia]. A *Portal Jurídic de Catalunya*. Disponible a: <www.portaljuridic.gencat.cat>.

PARLAMENT DE CATALUNYA. «Llei 17/2020, del 22 de desembre, de modificació de la Llei 5/2008, del dret de les dones a erradicar la violència masclista» [en línia]. A *Portal Jurídic de Catalunya*. Disponible a: <www.portaljuridic.gencat.cat>.

PATERNOTTE, David. «Backlash: A misleading narrative» [en línia]. A *Engenderings*, de 30 de març de 2020. Disponible a: <www.blogs.lse.ac.uk>.

PRASAD, Ajnesh (et al.). «What are men's roles and responsibilities in the feminist project for gender egalitarianism?» [en línia]. A *Gender, Work & Organization*, núm. 4, p. 1579-1599, 2021. Disponible a: <<https://doi.org/10.1111/gwao.12573>>.

RAMÍREZ DUEÑAS, José María. «El factor explicativo de la orientación sexual en el comportamiento político i electoral a Espanya (2016–2021)» [en línia]. A *Revista Española de Sociología*, núm. 4, p. a135, 2022. Disponible a: <<https://doi.org/10.22325/fes/res.2022.135>>.

RANEA, Beatriz. *Desarmar la masculinidad. Los hombres ante la era del feminismo*. Madrid: Libros de la Catarata, 2021.

- RESIST PROJECT TEAM. «The RESIST Project Report: Effects of, and resistances to 'antigender' mobilisations across Europe: A report on nine case studies» [en línea]. A *RESIST Project*, 2024. Disponible a: <<https://doi.org/10.5281/zenodo.11180745>>.
- RIVERA, Ashley; SCHOLAR, Jonas. «Traditional masculinity: A review of toxicity rooted in social norms and gender socialization» [en línea]. A *Advances in Nursing Science*, núm. 1, p. E1-E10, 2020. Disponible a: <<https://doi.org/10.1097/ANS.000000000000284>>.
- RODÓ ZÁRATE, María; FREUDE, Leon. «Spain–Catalonia and Basque country». A RESIST PROJECT TEAM, *The RESIST Project Report: Effects of, and Resistances to 'AntiGender' Mobilisations Across Europe: A Report on Nine Case Studies* [en línea]. Disponible a: <<https://doi.org/10.5281/zenodo.11180745>>.
- ROTTENBERG, Catherine. *The rise of neoliberal feminism*. Oxford: Oxford University Press, 2018.
- SANFÉLIX ALBELDA, Joan. «El cuerpo masculino en tiempos de brújulas rotas y (neo)fascismos: análisis socioantropológico». A *Nuevas tendencias en antropología*, núm. 9, p. 15-33, 2018.
- SANMARTÍN ORTÍ, Anna; KURIC KARDELIS, Stribor; GÓMEZ MIGUEL, Alejandro. *La caja de la masculinidad: construcción, actitudes e impacto en la juventud española*. Madrid: Centro Reina Sofía sobre Adolescencia y Juventud; Fundación FAD, 2022.
- SANMARTÍN, Anna (et al.). *Barómetro Juventud y Género, 2019. Violencia y acoso* [en línea]. Madrid: Centro Reina Sofía sobre Adolescencia y Juventud; Fundación de Ayuda contra la Drogadicción (FAD), 2019. Disponible a: <www.researchgate.net>.
- SEDANO COLOM, Sandra (et al.). «Acceso, consumo y consecuencias del consumo de pornografía entre adolescentes: nuevos retos para la educación afectivo sexual» [en línea]. A *Pedagogía Social. Revista Interuniversitaria*, núm. 44, p. 161-175, 2024. Disponible a: <www.recyt.fecyt.es>.
- SWIM, Janet K. (et al.). «Sexism and racism: Oldfashioned and modern prejudices» [en línea]. A *Journal of Personality and Social Psychology*, núm. 2, p. 199-214, 1995. Disponible a: <<https://doi.org/10.1037/0022-3514.68.2.199>>.

TEBALDI, Catherine; NYGREEN, Kysa. «Opening or impasse? Critical media literacy pedagogy in a post-truth era» [en línia]. A *Cultural Studies-Critical Methodologies*, núm. 2, p. 143-153, 2022. Disponible a: <<https://doi.org/10.1177/15327086211065810>>.

TOLEDO VÁSQUEZ, Patsili. *Violències sexuals. Política pública perseguint-ne l'erradicació*. De què parlem quan parlem de violències sexuals: des dels conceptes, les lleis i els drets humans. Barcelona: Institut de Ciències Polítiques i Socials, 2020.

TURNBULLDUGARTE, Stuart J.; CORDERO, Guillermo; RAMÍREZ DUEÑAS, Jose María. «Generations of pride? LGBTQ+ rights, sexuality, and voting behaviour in Spain» [en línia]. A *South European Society and Politics*, núm. 1, p. 29-54, 2024. Disponible a: <<https://doi.org/10.1080/13608746.2024.2376371>>.

VERGÉS BOSCH, Núria; GIL-JUÁREZ, Adriana. «Un acercamiento situado a las violencias machistas online y las formas de contrarrestarlas» [en línia]. A *Revista Estudios Feministas*, núm. 3, p. e74588, 2021. Disponible a: <<https://doi.org/10.1590/1806-9584-2021v29n374588>>.

VIVES BAUÇÀ, Bel. «Sobre «agendas queer», «lobbies trans» y «sectas mutantes»: feminismo transexcluyente en el Estado español» [en línia]. A *Clivaje. Estudios y Testimonios del Conflicto y el Cambio Social*, núm. 9, p. e35991, 2021. Disponible a: <<https://doi.org/10.1344/CLIVATGE2021.9.13>>.

WEISS, Phelia; KOBAN, Kevin; MATTHES, Jörg. «A narrow gateway from misogyny to the far right: empirical evidence for social media exposure effects» [en línia]. A *Information, Communication & Society*, p. 1-19, 2024. Disponible a: <<https://doi.org/10.1080/1369118X.2024.2445637>>.

WILLEM, Cilia; PLATERO, Raquel Lucas; TORTAJADA, Iolanda. «Trans exclusionary discourses on social media in Spain». A KRIJNEN, (et al.) (ed.). *A Identities and intimacies on social media: Transnational perspectives*. Londres: Routledge, p. 185-200, 2000.

8

A-Z

GLOSSARI

- **Adultocentrisme:** sistema de valors que prioritza la perspectiva, experiències i autoritat dels adults per sobre de la infància i l'adolescència, i deslegitima les seves opinions i formes de viure.
- **Algoritme:** seqüència d'instruccions utilitzades en programació i intel·ligència artificial que, en el cas de les xarxes socials i cercadors, pot influir en la informació que les persones consumeixen, incloent-hi contingut antifeminista o masclista.
- **Androsfera:** conjunt d'espais en línia on es difonen discursos antifeministes i misògins, sovint relacionats amb el moviment de l'androsfera que inclou grups com els celibataris involuntaris (incels), els gurus de la seducció, el troleig de gènere i altres comunitats masculines reaccionàries.
- **Androcentrisme:** visió del món que considera l'experiència masculina com a universal i normativa, situant la feminitat i les identitats dissidents en un paper secundari o subordinat.
- **Antifeminisme:** conjunt de discursos, pràctiques i moviments que s'oposen als postulats feministes i a la igualtat de gènere, i que promouen la restauració o el manteniment de privilegis masculins.
- **Antifeminisme d'estat:** pràctiques i polítiques institucionals que deslegiti-

men o desmantellen iniciatives d'igualtat de gènere, neguen la violència masclista i limiten els drets de les dones i les persones LGBTI+.

- **Antigènere:** moviment ideològic i polític que s'oposa a les polítiques d'igualtat de gènere, als estudis feministes i als drets LGBTI+, i que defensa una concepció binària i essencialista del sexe i la família.
- **Antiintel·lectualisme:** rebuig del pensament crític i del coneixement acadèmic, sovint associat a moviments antifeministes i de dreta radical que desacrediten les ciències socials i els estudis de gènere.
- **Binarisme de gènere:** sistema de classificació que divideix la humanitat en dues categories fixes i excloents (home i dona), basant-se en diferències biològiques i atribuint rols i característiques essencials a cadascuna.
- **Bombolla de filtres (càmera d'eco):** fenomen digital en què els algoritmes de les xarxes socials reforcen les creences prèvies d'una persona en mostrar-li informació seleccionada, limitant la seva exposició a perspectives diverses i fomentant discursos extremistes.
- **Boys' club culture:** cultura de complicitat masculina basada en la reproducció de privilegis i exclusions de gènere dins d'entorns socials i professionals, que perpetua la discriminació de les dones i minories de gènere.
- **Cisnormativitat:** concepció del gènere que assumeix la cissexualitat com a norma universal, invisibilitzant o patologitzant les identitats trans i no binàries.
- **Critical studies on men:** àmbit d'estudi que analitza les masculinitats des d'una perspectiva feminista i crítica, desafiant el poder masculí i explorant formes alternatives i igualitàries de ser home.
- **Dividend patriarcal:** beneficis materials i simbòlics que els homes reben pel simple fet de ser-ho en una societat patriarcal, com ara salaris més alts, reconeixement social o menor exposició a la violència de gènere.
- **Espiral del silenci:** fenomen sociològic en què les persones tenen por d'expressar opinions minoritàries per temor al rebuig social, cosa que reforça el domini dels discursos predominants, incloent-hi el masclisme i l'antifeminisme.
- **Estereotips de gènere:** conjunts de creences rígides sobre les característiques, capacitats i rols socials assignats a homes i dones, que reforcen desigualtats i limitacions personals.
- **Expectatives de gènere:** normes socials i pressions sobre com s'han de comportar els individus segons el seu gènere assignat, sovint en relació amb la seva expressió emocional, laboral i familiar.
- **Gender transformative approaches:** estratègia d'intervenció social que no només reconeix les desigualtats de gènere, sinó que treballa activament per transformar les estructures i normes que les perpetuen.

- **Heterocentrisme (heterosexualitat normativa):** assumpció que l'heterosexualitat és la norma universal i desitjable, marginalitzant altres orientacions sexuals.
- **Homohistèria:** por o ansietat experimentada per alguns homes en ser percebuts com a homosexuals, la qual cosa pot reforçar actituds homòfobes i masclistes.
- **Homosocialitat:** preferència dels homes per establir vincles i relacions amb altres homes, sovint en espais masculins on es reforcen pràctiques i valors tradicionals de la masculinitat.
- **Ideologia de gènere:** terme creat per moviments antigènere per desacreditar les perspectives feministes i els estudis de gènere, presentant-los com una imposició política o adoctrinament.
- **Interseccionalitat:** perspectiva teòrica que analitza com les diferents formes d'opressió –gènere, raça, classe, orientació sexual, discapacitat...– interactuen i es multipliquen.
- **Mandat de gènere:** conjunt de normes, prescripcions i expectatives socials que dicten com s'han de comportar, sentir i pensar les persones en funció del sexe assignat en néixer.
- **Masculinitat:** conjunt de pràctiques, rols i significats associats a ser home en una determinada societat i context històric.
- **Masculinitat hegemònica:** model dominant de masculinitat que reforça el poder i el control masculí, sovint associat a la força, la competitivitat i la negació de la vulnerabilitat.
- **Masculinitats híbrides:** formes de masculinitat que combinen trets de la masculinitat tradicional amb elements d'altres identitats, sovint mantenint estructures de poder patriarcal.
- **Masculinitats igualitàries/alternatives:** models de masculinitat que qüestionen el masclisme i promouen relacions basades en la igualtat de gènere.
- **Masculinisme:** moviment que defensa els drets dels homes, sovint en clau reaccionària i antifeminista.
- **Misogínia:** odi, menyspreu o prejudici envers les dones, que es manifesta en múltiples formes de discriminació, violència i deshumanització.
- **Negacionisme de la violència masclista:** discurs que minimitza o nega l'existència de la violència de gènere, sovint des de posicions antifeministes.
- **Postfeminisme:** concepció que assumeix que el feminisme ja no és necessari perquè la igualtat de gènere ha estat assolida.
- **Postveritat:** context sociopolític en què les emocions i les creences personals tenen més influència en l'opinió pública que els fets objectius.
- **Privilegi masculí:** avantatges i oportunitats que els homes tenen pel fet de viure en una societat patriarcal.
- **Rols de gènere:** expectatives socials sobre el comportament adequat d'homes i dones segons normes culturals establertes.

- **Sexisme benèvol:** formes de discriminació subtils i paternalistes cap a les dones, basades en estereotips positius però limitadors.
- **Sexisme hostil:** discriminació obertament negativa i agressiva envers les dones.
- **Sexisme modern:** forma de sexisme que nega la discriminació de gènere i s'oposa a les polítiques d'igualtat.
- **Sexisme tradicional:** discriminació basada en normes rígides i essencialistes de gènere.
- **Transfeminisme:** corrents feministes que integren les lluites trans en la lluita per la igualtat de gènere.
- **Victimització masculina:** narrativa antifeminista que presenta els homes com a víctimes de la igualtat de gènere.
- **Vigilància de gènere (gender policing):** pressió social per fer complir normes de gènere tradicionals.
- **Violència simbòlica:** formes de dominació invisibles que perpetuen desigualtats de gènere.
- **Wokisme:** terme despectiu utilitzat per criticar el feminisme i altres moviments progressistes.



9



ANNEXOS

Construcció d'índexs

L'elaboració en ciències socials d'índexs a partir d'enquestes permet sintetitzar i quantificar conceptes complexos, i en facilita l'anàlisi i la comparació. A través de la combinació de diferents ítems relacionats, els índexs ofereixen una mesura més robusta i fiable que l'anàlisi d'una sola variable, ja que capturen diverses dimensions d'un mateix fenomen. Aquesta aproximació resulta especialment útil quan es parteix de múltiples indicadors amb matisos diversos o fins i tot contradictoris, ja que l'índex permet integrar-los en una sola mesura que reflecteix la tendència general, reduint-ne la complexitat sense perdre informació rellevant.

Els índexs additius s'han elaborat a partir de la combinació de diferents ítems de les enquestes que mesuren actituds sexistes tradicionals, sexisme modern, sexisme invers i actituds antigènere.

En aquest estudi, la construcció dels índexs s'ha basat en un criteri teòric, partint de la conceptualització prèvia de les dimensions analitzades i seleccionant aquells ítems que millor les representen. A diferència d'un enfocament empíric o

inductiu, que busca patrons a partir de les dades, s'ha optat per una aproximació deductiva que prioritza la coherència amb el marc teòric existent. La metodologia emprada consisteix a sumar les puntuacions dels diferents ítems que conformen cada índex, assumint que cadascun d'ells contribueix de manera complementària a la mesura global del fenomen estudiat.

Per garantir la fiabilitat i consistència interna dels índexs, s'ha utilitzat l'alfa de Cronbach, un coeficient que mesura fins a quin punt els ítems d'una mateixa escala estan correlacionats entre si. Un valor d'alfa superior a 0,7 s'ha considerat acceptable, mentre que valors propers a 0,8 o superiors indiquen una consistència interna elevada. Els valors de l'alfa de Cronbach per l'índex de sexisme modern ha estat de 0,754 i per l'índex antigènere de 0,886.

Així mateix, s'ha comprovat que tots els ítems integrats en cada índex mesuren la mateixa dimensió conceptual, assegurant-ne la validesa i la rellevància per a l'objectiu de l'anàlisi. Aquest enfocament garanteix que els índexs resultants no només simplifiquin la informació, sinó que també ofereixin una mesura precisa i fiable de les actituds i opinions analitzades.

Seguint aquests raonaments s'han construït tres índexs per mesurar diferents dimensions del sexisme i les actituds antigènere: un índex de sexisme modern, un índex d'antigènere i un índex de sexisme invers.

L'índex de sexisme modern s'ha construït a partir del sumatori de tres variables, basant-se en una escala ja validada de Swim,¹⁶⁶ de la qual Enquesta longitudinal. 1a onada. 2023 n'incloïa tres ítems: «*La crítica als acudits masclistes és exagerada*», «*El moviment feminista ha anat massa lluny*» i «*Algunes dones posen denúncies falses per obtenir beneficis econòmics i fer mal a la seva parella*»; les variables de resposta anaven d'1 «molt d'acord» a 5 «molt en desacord». La puntuació final de l'índex s'ha obtingut sumant les respostes d'aquestes tres preguntes, després d'invertir la direcció de l'escala i de realitzar una transformació lineal (*min-max scaling*), per convertir-la en una escala 0-10, de manera que una puntuació més alta indica un major grau d'adhesió al sexisme modern.

166 SWIM (et al.), «Sexism and racism: Old fashioned and modern prejudices» [en línia]. A *Journal of Personality and Social Psychology*, núm. 2, p. 199-214.

L'índex d'antigènere s'ha creat a partir de quatre variables «*L'acceptació creixent de les persones trans*», «*Que les persones no hagin de definir-se necessàriament com a homes o dones, perquè hi ha més opcions possibles*», «*L'augment del nombre de joves bisexuals, gais o lesbianes*» i «*L'acceptació de noves formes de relació diferents a la parella tradicional: relacions obertes, poliàmor, amor lliure...*». Atès que l'escala de resposta d'aquestes variables va de 0 –molt negativa– a 10 –molt positiva–, les puntuacions s'han invertit perquè valors més alts de l'índex indiquin una major oposició als drets del col·lectiu LGBTIQ+ i a les identitats no normatives. La puntuació final s'ha obtingut sumant els valors de les quatre variables i realitzant una transformació afí, dividint el resultat per quatre, per obtenir una escala 0-10.

L'índex de sexisme invers s'ha elaborat a partir de la variable «*Com qualificaria vostè les desigualtats que existeixen actualment entre homes i dones a Catalunya?*». L'escala de resposta va de 0 –molta desigualtat en perjudici dels homes– a 10 –molta desigualtat en perjudici de les dones. Per construir l'índex, la direcció de l'escala s'ha invertit, de manera que valors més alts indiquin una percepció més elevada que els homes es troben en situació de desavantatge. No s'ha realitzat cap transformació en ser ja una escala 0-10.

Tots tres índexs tenen una escala de 0 a 10, en què 0 és la puntuació més baixa per a les dimensions sexisme modern i antigènere i 10 la més alta, la qual permet una lectura més intuïtiva i homogènia de les puntuacions. No obstant això, és important tenir en compte que aquests índexs no són directament comparables entre si. Així, per exemple, es poden comparar els nivells de sexisme modern entre diferents generacions o segons el sexe, però no es pot afirmar que una generació tingui més sexisme modern que invers, perquè puntuï més alt en l'índex de sexisme modern que a l'índex de sexisme invers.

Finalment, no s'ha pogut construir un índex de sexisme tradicional, ja que els ítems disponibles no compleixen els requisits necessaris per garantir una consistència interna adequada. La informació proporcionada per aquestes variables presenta contradiccions i diferències notables segons l'indicador concret, cosa que també reforça el baix valor d'alfa de Cronbach, fet que impedeix integrar-les en una mesura sintètica fiable. Per aquest motiu, l'anàlisi d'aquest tipus de sexisme s'ha realitzat a partir de l'examen individual de cada ítem.

Guió de les entrevistes semiestructurades

Percepcions sobre violència masclista i feminisme dels joves

Experta en polítiques públiques catalanes	Educadores/talleristes	Expertes internacionals
Creus que les polítiques de joventut a Catalunya han donat respostes als canvis d'opinions entre els joves homes en relació al feminisme i les violències de gènere?	Des de la teva experiència com descriuries la percepció que tenen avui dia els nois joves sobre el feminisme i la violència de gènere? Què entenen per feminisme? Què entenen per violència de gènere? Creus que consideren que la violència masclista és un problema social significatiu?	A partir dels teus estudis, com descriuries la percepció que tenen avui en dia els nois joves sobre el feminisme i la violència masclista?
Has estat tallerista per molts anys, quins són els principals canvis d'actituds que has detectat entre els nois joves en tallers i formacions feministes o contra la violència de gènere?	Quin tipus de reaccions (positives o negatives) solen expressar quan es tracta el feminisme? I quan s'esmenta la violència masclista? Quins arguments solen esgrimir als tallers els joves que rebutgen el feminisme i/o minimitzen la violència masclista? Quins termes o conceptes relacionats amb el feminisme creus que generen més rebuig?	Com creus que els discursos antifeministes o negacionistes de les violències masclistes han anat calant entre els nois joves a Europa? Consideres que hi ha diferències importants entre els diferents contextos geopolítics?

Context sociocultural i educatiu

Experta en polítiques públiques catalanes	Educaadores/talleristes	Expertes internacionals
Consideres que l'educació formal a Catalunya aborda adequadament aquests temes?	Consideres que l'educació formal a Catalunya aborda adequadament aquests temes?	Quin rol juguen els sistemes educatius en la comprensió dels joves sobre les desigualtats de gènere?
Has observat diferències entre la promoció de tallers o intervencions educatives en espais d'educació formal i informal?	Has observat diferències, entre tallers o intervencions educatives en espais d'educació formal i informal?	Com creus que el context social influeix en l'antifeminisme i la minimització de la violència de gènere?
I entre el treball que es realitza a col·legis públics, concertats i concertats religiosos?	I entre treballar a col·legis públics, concertats i concertats religiosos	I els valors i les històries familiars?
Creus que els qüestionaments de la masculinitat tradicional estan tenint efectes en la població juvenil? De quina manera?	Creus que el qüestionament de la masculinitat tradicional està tenint efectes en la població juvenil? De quina manera?	Creus que els qüestionaments de la masculinitat tradicional estan tenint efectes en la població juvenil? De quina manera?
En el context català quin pes creus que tenen els discursos de figures públiques (polítics, líders d'opinió i influenciadors) en les percepcions dels joves cap a la violència de gènere	A través de quins canals els joves s'informen sobre feminisme, violència masclista, masculinitat, sexualitat a internet/xarxes socials?	Creus que els mitjans de comunicació van jugar un rol a estigmatitzar/ reforçar els posicionaments antifeministes, antigènere, i minimitzadors de la violència de gènere? I les xarxes socials? Si és així, com?
Com consideres les polítiques mediàtiques sobre gènere i feminismes en el context català?	Hi ha influenciadors, youtubers o figures públiques que els joves solen citar quan expressen posicions antifeministes? Podries donar exemple? Heu identificat patrons en el consum d'informació per part dels joves que poden estar relacionats amb aquesta negació?	Quina mena de missatges reben els joves a través d'aquests discursos? Quines característiques tenen els discursos que ressonen més amb els joves? Per què?

Estat actual de les intervencions educatives i sensibilització

Experta en polítiques públiques catalanes	Educadores/talleristes	Expertes internacionals
<p>Quin model d'intervenció s'ha promogut des de la Generalitat per a la sensibilització dels joves?</p> <p>Hi ha hagut canvis? En cas que sí, quins creus que han estat els més efectius?</p>	<p>Podries descriure les metodologies que s'han fet servir en els tallers de sensibilització amb joves?</p> <p>En la teva opinió, quines han estat més efectives?</p>	<p>Quines són les polítiques a nivell europeu d'intervenció amb homes joves en matèria de gènere i de prevenció de violències masclistes?</p>
<p>Què creus que falta o que s'hauria de millorar en els programes educatius?</p> <p>A nivell català, consideres que hi ha alguna carència en les formacions rebudes pels professionals que imparteixen els tallers?</p>	<p>Com reaccionen els homes joves davant les dinàmiques o continguts més teòrics, com ara definicions de violència masclista o patriarcat?</p> <p>Han aparegut situacions conflictives en abordar aquests temes que han desbordat el taller? Quins? Com les heu gestionat?</p>	<p>Què ens ensenyen les recerques que s'han realitzat en relació amb la intervenció amb homes joves sobre el tema de les violències masclista i l'antifeminisme?</p> <p>Detecten canvis importants en les noves generacions?</p> <p>A què els atribueixen?</p>
<p>Com consideres que s'està portant a terme l'avaluació de l'efectivitat de les polítiques d'intervenció amb joves en relació amb l'antifeminisme i els discursos d'odi?</p>	<p>Quines dinàmiques o activitats generen més resistència entre els joves?</p> <p>Has notat algun tipus de retrocés en la receptivitat d'aquests temes en els darrers anys?</p>	<p>Coneixes estudis que analitzin l'efectivitat pedagògica de determinades pràctiques o metodologies d'intervenció amb homes joves cis en l'actualitat? Què ens diuen?</p>
<p>Molts dels documents produïts per la Generalitat en els últims anys fan insistència en l'enfocament interseccional, tanmateix, des del teu punt de vista, fins a quin punt s'han dissenyat pràctiques concretes per afavorir els treballs i les intervencions en contextos complexos i heterogenis?</p>	<p>De quina manera trebal·leu la interseccionalitat als tallers o a les aules?</p> <p>Des de la teva experiència, fins a quin punt l'heterogeneïtat dels grups afavoreix o dificulta el treball contra les violències masclistes?</p>	<p>Fins a quin punt creus que s'han dissenyat a nivell internacional recomanacions per a poder tenir en compte com la interseccionalitat afecta el treball sobre gènere amb homes joves?</p>

Propostes per a futures intervencions

Experta en polítiques públiques catalanes	Educaadores/talleristes	Expertes internacionals
Des dels teus coneixements del funcionament de les polítiques públiques, quins creus que haurien de ser els recursos que les institucions posin a disposició per superar els obstacles per aconseguir que els joves se sensibilitzin i compreguin la gravetat de la violència masclista?	Des de la teva experiència, quins creus que haurien de ser els recursos que les institucions posin a disposició per superar els obstacles per aconseguir que els joves se sensibilitzin i compreguin la gravetat de la violència masclista?	Quines característiques creus que haurien de tenir tallers i intervencions per aconseguir un impacte més gran en la sensibilització sobre la violència masclista especialment entre els joves cis?
A les avaluacions dels tallers sobre la violència masclista realitzats a Catalunya, quines dinàmiques o pràctiques han resultat ser més efectives per a la sensibilització dels homes joves?	En la teva pràctica, quines dinàmiques o pràctiques has trobat més efectives per a la sensibilització dels joves homes sobre la violència masclista?	Coneixes alguna pràctica a nivell internacional que s'hagi demostrat efectiva a l'hora de treballar l'antifeminisme i el negacionisme de les violències masclistes amb nois?
De quina manera consideres que es podria superar l'adultocentrisme en el disseny de les polítiques educatives de gènere cap als joves?	De quina manera consideres que es podria superar l'adultocentrisme a les intervencions en matèria de gènere amb joves?	Quines són les recomanacions que com a experta formularies per superar l'adultocentrisme en la intervenció amb els nois de la generació Z?
Com consideres que es pot integrar millor la interseccionalitat (gènere, classe, raça...) als tallers per fer-los més inclusius i rellevants per als joves?	Com consideres que es pot integrar millor la interseccionalitat (gènere, classe, raça...) als tallers per fer-los més inclusius i rellevants per als joves?	Com consideres que es pot integrar millor la interseccionalitat (gènere, classe, raça...) als tallers per fer-los més inclusius i rellevants per als joves?

